

WAWILONYŇ IŇ BAÝ ADAMY

*JORJ
KLEÝSON*

Jorj Kleýson

**WAWILONYŇ
IŇ BAÝ
ADAMY**

**Terjime eden:
Seýitmyrat GELDIÝEW**

**PUL GAZANMAGYŇ ÝÖNEKEÝ KANUNLARYNY
BILÝÄN ADAMLARYŇ PULY HIÇ HAÇAN
TÜKENMEÝÄR**

- 1.Gapjygyňyzy dolduryp başlaň.**
- 2.Çykdajlaryňyzy hasaplaň.**
- 3.Altynyňyzy köpelmäge mejbur ediň.**
- 4.Tygşytlanyňyzy ýitgilerden goraň.**
- 5.Serişdäňizi jaýa goýuň.**
- 6.Geljekdäki girdejileriňizi ýola goýuň.**
- 7.Mümkinçilikleriňizi we gazanjyňyzy artdyryň**

Sözbaşy

Halkyň gülläp ösmegi her bir adamyň şahsy hal-ýagdaýynyň gowulanmagyna, maddy baýlygynyň artmagyna baglydyr. Bu kitap nädip baýlyk gazanmalydygyny gürrüň berýär.

Üstünlik – bu biziň yhlasymyzyň hem-de ukyp-başarnygymyzyň netijesi. Biz haçanda, hereket etmäge taýýar bolanymyzda üstünlige ýetip bileris. Hereketlerimiziň akylymyza görä bolýandygyny, pikirlenişimize esaslanýandygyny ýatdan çykarmaly däldiris. Biziň hereketlerimiz hiç haçan pikirlerimizden akylyly bolmaz.

Bu kitap ýuka gapjyklary galňatmaga niýetlenip ýazyldy. Kitabyň maksady, baý bolmak isleýän adamlara maliýe meseleleriniň merkezine seretmäge kömek etmekden ybarat. Kitap size pul gazanmagy, tygşytlamagy we olary täze pullary gazanmak üçin nähili ulanmalydygyny öwreder.

Biz siz bilen häzirki wagtda-da бүтін дүнýäde ykrar edilen we ulanylýan esasy maliýe ýörelgeleriniň dörän «sallançagy» bolan gadymy Wawilona gaýybana syýahat ederis.

Kitabyň awtory täze okyjylaryna, eýýäm bu kitaby okap, üstünlik gazanan adamlar ýaly, bank hasaplarynyň dolmagyny, täze maliýe üstünliklerini we çylşyrymly

maliýe meselelerini çözmekde kitabyň itergi bermegini tüýs ýürekden arzuw edýär.

Şeýle-de awtor pursatdan peýdalanyp, bu kitaby dostlaryna, maşgalasyna we kärdeşlerine okamagy maslahat beren telekeçilere hoşallygyny bildirýär. Bu kitapda beýan edilen ýörelgeleri tejribede ulanyp, ep-esli girdeji, üstünlik gazanan adamlaryň pikirleri has-da gymmatly.

Wawilon puluň gymmatyny bilýän, ygtybarly we subut edilen maliýe ýörelgelerini ulanan, puldan nädip pul gazanyp bolýandygyny bilen ilatynyň kömegi bilen gadymy dünýäniň iň baý şäherine öwrülipdi. Olar biziň her birimiziň isleýän zadymyzy: geljekde durnukly girdeji almagy öwrenipdirler.

Pul – bu zemindäki üstünligiň ölçeg serişdesi.

Pul ýerdäki iň gowy eşretleriň lezzetini almaga mümkinçilik berýär.

Pul gazanmagyň yönekeý kanunlaryny bilýän adamlaryň puly hiç haçan tükenmeýär.

Pul şu günem mundan 6 müň ýyl owalky Wawilonyň köçelerinde epeý basyp gezim eden baýlaryň döwründäki kanunlara boýun egýär.

Altyna mätäç adam

Wawilonly araba ussasy Bansir gam laýyna batyp ýegşerildi. Ol howlujygyny gallap duran pessejik haýatyň düýbünde ýaplanyp oturşyna horaşaja külbesine hem serpilgi derwezesinden tamamlanmadyk araba görnüp duran ussahanasyna tarap gussaly göz aýlady.

Öýüň işiginiň yşyndan wagtal-wagtal aýaly görünýärdi. Onuň assyrynlyk bilen jyklap durşy et haltanyň boşaňkyrlandygyny, Bansiriň paltadyr çekijine ýapyşyp, arabanyň derisini çekdirip, ýylmap, ýalpyldadyp, reňkläp baý müşderä satmalydygyny aňdyrýardy. Emma araba ussasyň berdaşly göwresi şol oturan yerinden gozgananokdy. Onuň kellesinde meseläniň çözgüdini tapyp bilmeýän pikirleri nirä gitjegini bilmän aýlanyşyp dur. Ýefrat jülgesi üçin adaty, Bansir üçin bolsa jebir şöhlelerini sançýan Gün al-asmana galypdyr. Ussa gaşyndan syrygýan der damjalarynyň gapak ýaly döşüni basyran gyllara siňip gidişini syzman otyr.

Onuň öýüniň aňyrsynda patyşa köşgüniň basgançak şekilli giň diwary selenleýär. Gapdalda bolsa Waal ybadathanasynyň ýiti reňkli diňi gök diräp dur. Şu gözəl görnüşleriň kölegesinde bolsa özüniňkidenem ebla hem egni gysyjak hütdükler bilen araba ussasyňyň jaýy bardy. Wawilon tutuşlygyna ajaýyplygyň hem haraba kysmy görnüşleriň, göze dürtülip duran bolçulygyň hem garyplygyň, meýilnamasyz gurlan bulaşyklygyň beýanydy.

Eger ol ýeňsesine öwrülip seretmäge ýaltanmasa şäherli baýlaryň, aýagy çepekli söwdagärleriň we aýak ýalaňaç pukaralaryň hümerlenişip duran arabalaryna gözi düşäýmelidi. Hatda baýlaram patyşanyň asma bagyna suw daşayan eginleri agyr çelekli suwçy gullaryň hatary öter ýaly, ýol ýakasyndaky garymlara sowulmaga mejbur bolýardylar.

Öz pikirlerine gümra bolan Bansiriň gulagyna şäheriň goh-galmagaly ilenokdy. Oslagsyz çykan liranyň sesine ol ukudan oýanan ýaly boldy. Seretse iň gowy görýän dosty sazanda Kobbi ýylgyryp dur.

– Hudaý seni berekedi bilen ýalkasyn, dostum – diýip, Kobbi mähirli salamlaşdy.

– Işsiz oturmaga ýagdaýyň bar bolsa, ol eýýäm seni ýalkan ýaly-la. Aýt-how, dost, bile begeneli. Şatlygyňy paýlaşmaga taýýar men. Seniň gapjygyň hökman dolan bolmaly, ýogsa bu wagt ussahanaňdan çykman işlärdiň. Şu gün agşamky begleriň meýlisine goşulmak üçin, bary-ýogy iki şekel (şekel – gadymy Ýsraýylyň çäginde zikgelenen pul

birliği) karz bersene, gaýrat et-de. Şol iki şaýyň bir-ýerlerden yzyna geler weli, olaryň ýoklugynam duýup ýetişmersiň.

– Wah, iki şekelim bolan bolsady – diýip, Bansir gussa gatyşykly jogap berdi. Men ony hiç kime hatda saňa-da bermezdim. Hiç kimem öz ähli baýlygyny lükgeligi bilen hiç kese, iň gowy dostuna-da berip goýbermez ahyr. Kobbi geňirgenmesini gizlemän, sesine bat berdi:

– Men nämeler eşidip durun-a. Gapjygyňda ýeke şekel ýogam bolsa, heýkel ýaly doňup otyrmyň sen? Arabaňy näme üçin dynaňok? Dünýäni iýsem diýýän işdämi nädip kanagatlandyrjak? Dost, seniň öňküligiň-ä ýok. Hany, armazak-irmezek güýjüň nirä gitdi? Belki, seni Hudaý tutandyr.

– Şeýledir. Bu Hudaýyň synagydyr – diýip, Bansir dosty Kobbiniň oýunlyga salyp aýdanyny çyny bilen makullady. Men düýş gördüm. Samsyklaç düýş. Düýşümde men baýmyşym, guşagymdan içi puldan doly gapjyk asylgy dur. Gapjykda şeýle bir şekel köpdi welin, men olary sanaman garyplaryň üstüne seçýärdim. Kümüş pullaram köp, olara aýalym üçin isledigimçe şaý-sep alyşdyrdym. Geljege bolan ynamymy püre-pürläp altyn pullar köp bolansoň, kümüş pullary gaýgyрман sowdum. Begenjimden uçaýjak bolýardym. Şol pursatda maňa gabat gelen bolsaň, meni tanamazdyň. Aýalymam tanamazdyň. Ýüzünde ýekeje ýygyrdam ýok, şatlykdan, bagtdan ýaňa

nur saçyp dur. Ol ýene toý günümüzäki ýaly, ýylgyryp duran gyza öwrüldi.

– Gowy düýş. Ýöne näme üçin sen şeýle gowy düýşden soň edil but ýaly bolup, haýatyň düýbünde doňup otyrsyň?

– Näme üçin diýýäňmi?! Sebäbi oýanamsoň gapjygymyň boşlugy ýadyma düşüp, erbet boldum. Gel, bile pikirleneli. Ikimiz, aýdylşy ýaly, bir gämide barýan deňizçi. Oglanjykkak ylym öwrenjek diýip, ruhanlaryň ýanyna bile gatnardy. Ýetginjekkäk bile oýnap ulaldyk. Esli sagatlap ýadawsyz işläp bilýänimize begenerdik, soňam bar gazananymyzy gyanman bir demde sowup goýbererdik. Ol wagtlar azam gazanamzokdyk. Ýöne baýlygy diňe düýşde görmeli bolduk. Eýsem biz çöňne, goýun ýaly dälmi? Dünýäniň iň baý şäherinde ýaşaýarys. Daş-töweregimiz bolçulyk, elpe-şelpelik, bize bolsa nesip edenok. Dost jan, ömrüň ýaryny agyr zähmetde geçiribem, boş gapjygyň bilen gelip, iki şekel karz soraýarsyň. Menden näme jogap aldyň? Heý, men saňa «Al, dost, gap gapjygy. Ýetmese arkaýyn aýt, ýene bererin» diýip bildimmi? Öz gapjygymyň-da edil seniňki ýaly boşlugyny boýnuma almaly boldum. Näme üçin? Näme üçin biziň kümşümüz, altynymyz ýok. Hatda ýeterlik azyk-owkat, egin-eşik alara-da pulumyz ýok?

Ogullarymyz hakda-da pikir et, olaram biziň yzymyz bilen gelyär. Daş-töweregimiz altýndan doluka olar, olaryň maşgalasy, çagalary, çagalarynyň maşgalalary-da biz ýaly

ýaşamaly bolarmyka? Olaram bokurdagyndan agşam naharynda geçi süýdi bilen süleden başga zat ötürip bilmezmikä?

– Biz köp ýyl bäri dost bolup tirkeşsek-de hiç haçan meniň bilen şu zatlar barada öň gürrüň etmändiň – diýip, Kobbi geňirgendi.

– Bu zatlar hakda öň özümem pikir edemokdym. Ir säherden garaňky gatlyşýança işläp, etrapdaky iň gowy arabalary ýasap, haçanam bolsa bir gün Hudaý baýlyk eçiler diýen umyt bilen ýaşadym. Emma meniň o diýenim bolmady. Indi bolsa garaşanym bilen baýlyk gelmejegine düşüňýän. Sebäbi ýüregim çydanok indi, takatym galmady. Baý bolasym gelyär. Malym, mülküm bolmagyny isleýän, ýüpek parça geýesim gelyär, gapjygymda bolsa şaýlyklaryň şyňňyrdap durmagyny isleýän. Şu baýlyklara ýetmek üçin, bar kuwwatymy, elimdäki başarnygymy sarp edip, kelläme agram salyp, işlemäge taýýar. Ýöne zähmetim ýele gitmese bolýar. Men senden biz näme sebäpli şeýle günde ýaşaýarys diýip soraýaryn? Beýlekileriň altyna satyn alýan zatlaryny biz näme üçin alyp bilemzok?

– Wah, men bilýän bolsadym... Meňem günüm-güzeranym seniňkiden ibaly däl. Lira çalyp gazanýan pulum gelşi ýaly gidýär. Maşgalamy aç-hor etmejek bolup, mydama saz çalyp, ygyp ýörün. Men weli ullağan liramyň bolmagyny, onda kalbymda köwsar urýan sazlaryň hemmesini çalmagy arzuw edýärim. Şeýle saz guraly çalaýsam, ol sazlary entek patyşa-da eşiden dälidir.

– Hawa, näsini aýdýaň. Wawilonda senden başga hiç kimem sençe saz çalyň bilmez. Arzuw edýän uly liraňda saz çalsaň, diňe patyşa däl, Hudaýam hoş bolsa gerek. Ýöne köşgüň gullary ýaly garyp halymyza bu diýýänimiz nädip bolsun? Jaň seslerini eşidýärmiň? Ana, şol gullar gelyär.

– Ol derýa tarapdan darajyk köçe bilen gara dere batyp gelyän suwçularyň uzyn hataryna tarap süýem barmagyny uzatdy. Hatardaky suwly agyr çelekleriň hersiniň astynda baş adam ýegşerip gelyärdi.

– Olaryň önüne düşüp gelyäne seretsene. Göze ilip dur: figura – diýip, Kobbi hataryň önünden ýelkildäp gelyän eli jaňly adama tarap elini salgady.

– Hatarda-da her hili figura bar, olaram biz ýaly adam. Hana, hol, uzyn boýly, akýagyrlar demirgazykdan. Gysgarak goňraslar bolsa goňşy ýurtdan. Hemmesi-de günün-gününe ýyllar boýy derýadan бага tarap, eýläk-beýläk gatnaýarlar.

Önde-de görnüp duran gowy günleri ýok. Ýatýanlary saman düşek, iýýänleri arpa-şüle. Görgülilere nebsim agyrýar.

– Meniňem nebsim agyrýar. Şolar bilen deňeşdirenimizde ýene-de biziňki ýagşy. Biz erkin adamlar.

– Munyň dogry, Kobbi. Barybir biziň günümüzem gowy däl. Şu durmuşda ýaşasym gelenok. Hemişe iş, iş, iş! Öwezine bolsa teýli zat ýok.

– A belki, beýleki adamlaryň nädip altyn gazanýandygyny öwrenip, edil şolar ýaly hereket etmelidir – diýip, Kobbi teklipti.

– Belki, bir syry bardyr. Töwerekden soraşdyryp görmeli – diýip, Bansir gözlerini oýnatdy.

– Men şu gün köne dostumyz Arkady gördüm. Altyn arabaly geçip barýan eken. Käbir baýlar ýaly ýüzüni sowmady. Tersine, seredişip duranlar görsün diýýän ýaly, meniň bilen ýylgyryp salamlaşdy.

– Ol Wawilonyň in baý adamy diýýärler – diýip, Bansir pikirlenýän tarzda söz gatdy.

– Gaznasynda altyn azalsa, patyşa-da şondan alýar.

– Şeýle baýlygyň bolaýsa. Garaňky bir ýerde gabatlaşaýsam, gapjygyna el uzadaryn öýdübem gorkýan men-ä.

– Goýsan-aý, bolgusyz gürrüni. Adamyň baýlygy ýanynda göterýän gapjygyna bolmaýar. Ony dolduryp duran altyn çeşmejik bolmasa, in galyň gapjygam tiz ýukalýar. Arkad näçe jomartlyk etse-de, onuň gapjygyny igletmejek girdejisi bar.

– Girdeji – gowy zat – diýip, Bansir ylalaşdy. Meniňem şu haýatyň düýbünde otyrkam ýa-da alys ülkelerde aýlanyp ýörkäm, gapjygyna guýlup duran girdejim bolsa, gör, nähili oňat bolardy.

Girdeji almagy Arkad gowy bilýändir. Meniň kelesañ kelläme, belki, ol düşündirip biler?

– Bilşime görä, ol bu ylmy öz ogly Nomasire öwredipdir. Ol Nineziýa gidip, myhmanhanada ýaşap, kakasyna bil baglamazdan, şol şäheriň iň baý adamlarynyň birine öwrülipdir.

– Kobbi, sen gaty gowy pikiri gozgadyň – diýip, Bansiriň gözleri uçganaklap başlady. Ol sözüni dowam etdi:

– Köne dostdan maslahaty mugt hem alyp bolar. Arkad bilen biz köne dost ahyr. Gapjygymyzyň geçen ýylky laçyn höwürtgeleri ýaly boşlugy hiç, onuň üçin ýaýdanyp durmarys. Şu bol-telkiligiň içinde pulsuz ýaşamak halys degnama degdi. Meniň baý bolasym gelyär. Arkadyň ýanyna gidip, nädip girdejini ýola goýup biljegimizi soraly.

– Men indi düşüniپ başladym, Bansir. Baýamagyň ebeteyini näme üçin tapmadygymyza-da akyl ýetirip ugradym. Biz ony hiç haçan gözlemändiris. Sen Wawilondaky iň gowy arabalary ýasaýaň. Ähli yhlasyňy araba ýasamaga siňdirendigiň üçin hem baýlyk gazanmaga wagtyň, yhlasyň ýetmedi. Menem lirada saz çalyňan iň ökde sazanda bolup, pukara günde galdym. Yhlas eden işimizi kem-köstsüz ýerine ýetirmegiň hötdesinden-ä geldik. Hudaýam işimizi oň etdi. Indi bolsa göýä Gün dogan ýaly, ýagtylyga gözümüz düşdi. Nädip baýamalydygyny öwrensek bolýar, soň dessine baýap gideris.

– Arkadyň ýanyna, ýör, göni şu wagt gideli. Biz ýaly kyn günde ýaşayan dostlarymyzyňam baryny çagyraly. Goý, olaram baýamagy öwrensinler.

– Tanyşlarymyň, dostlarymyň iň akyllysy hemişe-de sendiň, Bansir. Şonuň üçinem seniň dostlaryň juda köp. Seniň aýdanyň bolsun. Göni häzir gideli, dostlarymyzyň baryny-da ýanymyza alaly.

Iň baý adamyň iň gadymy syry: nädip baýamaly?

Ir zamanlarda gadymy Wawilonda Arkad atly tüçjar baý ýaşapdyr. Hemme ýerde onuň baýlygy hem jomartlygy hakdaky gürrüňler dilden-dile geçipdir. Maşgalasyny bol-telki ýaşadypdyr, mätäçlere eli açyk bolupdyr. Şeýle sahy bolsa-da, baýlygy egsilmändir, puly näçe köp hem tiz-tizden sowdugyça, ol şonça-da tiz artypdyr.

Bir gün çagalyk dostlary onuň ýanyna gelip, şeýle diýipdirler:

– Arkad, sen biziň barymyzdan rysgally ekeniň. Wawilonda senden baý adam ýok, biziň weli gara günümüz gaýgy. Seniň owadan lybaslary geýip, iň şirin hem seýrek tagamlardan datýarsyň. Biz weli tapanymyzy iýýäs, geýýäs.

Ýöne ozal senem biz ýalydyň ahyr. Bir mugallymdan bilim aldyk. Bile oýnadyk. Okuwda-da, oýunda-da bizden

üýtgeşik ýeriň ýa-da şäher içinde bizden artyk abraýyň ýokdy.

Bizden köp der dökmediň, işiňem biziňkiden agyr dälidi. Ýöne näme üçin bir seniň edeniň ugruna bolup, gum diýip garbanyň gyzyyla öwürlip, biziň gyzyly diýip ýetenimiz gum bolup çykýar? Bizem-ä baý bolmagy senden kem arzuw eden dälidiris. Seň bagtyň getirdi, işiň şowuna. Islän eşretiňden binesip bolaňok.

Arkad olara garşy çykdy:

– Ýaşlyk ýyllarymyzdan bäri diňe ölmez-öde ýaşamaga ýeterlik pul gazanmagyňyz, ýa-ha baýlyk toplamagyň kanunlaryny bilmeýäniňiz, ýa-da bilseňizem, berjaý etmeýäniňiz zerarlydyr.

Şowlulyk hiç haçan hiç kime-de hemişelik ýaran bolanok. Tersine, ol ýeňil baýan, şowuna düşüp, altyna ýetenleri heläk edýär. Ol gerekmejek çykdaýylara iterip, baýlygy isrip edýär. Onsoň şowlulyk bilen baýan adam bar zadyny elden gidireňsoň, baýlyga öwrenişen nebsi bilen, zar-zelil halda, mätäçlikde galýar. Pul-püçegi bar wagty ondan peýdalanan adamlar bolsa, öwezine zat gelmejegini bilip, öz zatlaryny ondan gizlärler. Üstesine-de, mydama talaňçylardan gorkup ýörensoňlar, durmuş olara garaňky hem bimany ýaly görner.

Elbetde, azapsyz altyn gazanyp, ömrüniň ahyryna çenli bagtly, ýaşayşyň eşretini duýup ýaşayanlaram bar. Emma olar juda az, özüm-ä olar ýaly adamy gözüm bilen

görmedimem, diňe eşitdim. Ur-tut baýan adamlary, uly emläk miras alan kişileri ýatlaň, men hak aýdypdyrynmy ýa-da nähak, özüňiz pikir edip göräýiň.

Arkadyň aýdanlaryny dostlary makullady. Baýlygy miras alan tanaýanlary babatda bu gürrüň dürsdi. Nädip uly baýlyk toplandygyny soranlarynda, Arkad ýene gürrüňini dowam edip başlady:

– Ýetginjekkäm islegimi kanagatlandyrýan, bagt eçilýän köp zatlaryň barlygyna gözüm ýetdi. Olary diňe baýlyk bilen gazanyp boljakdygyna oňat düşünýärdim. Baýlyk – uly güýç. Bu güýç bilen köp iş bitirip bolýar. Öýüňi iň gowy öý-goşlary bilen bezäp bolýar. Deňizde alys kenarlara tarap ýüzüp bolýar. Çet ülkeleriň datly tagamlaryndan iýip bolýar. Zergärleriň iň ajaýyp şaý-seplerini alyp bolýar. Belent ybadathanalary gurup bolýar. Göwnüňe rahatlyk berjek, duýgularyňy kanagatlandyrjak başga-da köp zatlary edip bolýar.

Şu hakykata düşünemsoň, ýaşaýyş eşretinden öz paýymy hökman almaly diýen pikire geldim. Özgeleriň bolçulygyna, şatlanyşyna keseden syn edesim gelmedi. Eleşan egin-eşikleri däl-de, gowy lybaslary geýmek isledim. Pukaranyň täleýine kaýyl bolasym gelmedi. Durmuşyň toý-baýramynyň hormatly myhmany bolmak isledim.

Siz gowy bilýäňiz-ä, kakam pahyr agyr maşgalanyň keşigini zordan çekýän, gününü ýetde-gütde aýlap ýören söwdagärdi. Ne atamdan miras galan baýlygym, ne-de

gowy gazanjym bardy. Isleýän zatlaryma eýe bolmak üçin wagt hem bilim gerekdi.

O döwürde meniň üçin wagtdan bol zat ýok. Baýajak bolsaňyz, şoňa ýeterlik wagt sizde-de gyt bolan dälidir. Emma öz aýdyşyňyz ýaly, häzir maşgalaňyzdan başga buýsanara zadýňyz ýok.

Bilim iki hili bolýar diýip, dana mugallymymyz aýtmanmydy näme: biri mekdepde öwrenip ýat tutýanymyz, beýlekisi bolsa bilmeýän zatlarymyzy nireden tapyp boljagyny salgy berýän tejribe.

Şonuň üçin baýamagyň ýoluny öwrenip, ony maksat edinerin diýdim. Ýagty jahanda dirikäk ýaşaýşyň lezzetinden nesibeli bolmak dogry dälmi eýsem?! Başga dünýä gitmeli çagymyz ýanymyza gaýgy-hasratyň öz-özi geler.

Ilki ýazgylar edarasyndan iş tapyp, mürze bolup işe başladym. Uzakly gün palçykdan ýasalan ýazgylaň üstünde işleýärdim. Işläp ýörüşüme hepde yzyna hepde, aý yzyna aý geçýärdi. Üýtgeşik gazanýan zadymam ýok. Gazananym iýmite, geýmim-gejime, Hudaý ýoluna edýän sadakalaryma, başga-da ýadyma düşmeýän ownuk-uşak hajatlara gidýärdi. Baýamak höwesi welin günüme goýmady.

Bir gün şäher häkiminiň öýüne puldar Algamiş gelip, maňa Dokuzynjy kanunyň sanawyny buýurdy. Ol maňa seredip:

– Iki günde taýýar etmeli. Eger ýetişseň, men saňa iki mis şaýy bererin – diýdi.

Azap edip işledim. Emma kanun uzyn bolansoň dynyp bilmedim. Algamiş gelende-de ýazyp otyrdym. Gahary geldi. Eger onuň guly bolan bolsam, ýenjerli görüňärdi. Şäher häkiminiň maňa degdirmejegine gözüm ýetensoň, gorkmadym. Men:

– Algamiş, sen juda baý adam. Meniňem baýasym gelýär. Nädip baýamalydygyny aýtsaň, şu gije bilimi ýazman, ertir irdene çenli ýetişdireýin – diýdim.

Ol ýylgyrdy-da, şeýle diýdi:

– Haý, sen ýüzi galyň diýsänim. Ýöne bu şert üçin aýtmaga menrazy.

Bilim üzülere gelip, pelteli çyraň tüssesinden ýaňa başym aýlanyp, gözüm garaňkyrasa-da, uzak gije palçyk ýazgylary iş edindim. Ol irden gelende hemme ýazgy taýýardy.

– Indi söz beren zadyňy gürrüň ber – diýdim.

– Şertimize görä, sen öz borjuňy bitirdiň, oglum. Menem sözümdä tapylaryn. Bilmek isleýän zatlaryň baryny gürrüň bermäge taýýar. Men indi garradym, garry adam bolsa lakgylmagy gowy görýär. Ýaşlar garrylaryň ýanyna maslahata gelseler, ýyllarboýy toplanan tejribeden paý alýarlar. Ýöne käte ýaşlar gojalarda diňe geçen ýyllaryň paýhasy bardyr öýdýärler. Ýadyňda bolsun: şu günki nur

saçyp duran Gün seniň kakaň doglanynda-da nur saçyp durdy, seniň soňky neberäň dünýesini täzeläinde-de, ony şu Gün ugradar.

Ýaşlaryň pikiri gije süýnýän ýyldyzlaryň ýalpyldysy ýalydyr. Gojalaryň paýhasy bolsa deňizçilere ýol görkezýän ýyldyzlar kimin hemişe üýtgewsiz nur saçyp durandyr.

Meni gowja diňle, eger sen öwretjek hakykatymy süňňüňe siňdirmeseň, onda gije ýatman çeken azabyňy puç boldy hasap edäýgin.

Ösgün gaşlarynyň astyndan siňe seretdi-de, pessaý ses bilen gürlledi:

– Men baýlyga barýan ýoly gazanan pullarymyň bir böleginiň özüme degişlidigini bilenimden soň tapdym. Ony senem tapyp bilersiň.

Ol ýiti nazary bilen bakyp oturşyna, soň hiç zat gürlmedi.

– Bary şumy? – diýdim.

– Çopanyň ýüregini puldar ýürege öwürmäge şu-da ýeterlik bolupdy – diýip jogap berdi.

– Gazanýan zadym şeýle-de maňa degişli ahyr.

Algamiş al-petimden aldy:

– Asla beýle däl. Eýsem sen tikiňä pul töläňokmy? Geýýän çepegiň üçin köwüşçä näme berýäň? Iýýän iýmitiň mugtmy nä? Sen Wawilonda çykdaýy etmän, ýaşap

bilmersiň ahyr. Soňky aýdaky gazanjyň näçesini harçladyň? A ýylda näçe sowduň? Akmak! Sen özüňden başga çem gelene pul berýäň. Ähli gazanýanyň başgalara gidýär. Bar onda, git-de, gara günün guly bol, iýjegiňe-geýjegiňe ýeter diýip hojaýynyň berýän hakyna kaýyl boluber. Eger sen gazanjyň, iň bolmanda, ondan birini özüňe goýan bolsaň, on ýylyň içinde näçe pul ýygnyrdyň?

Arifmetika bilimim ýüzügara etmedi, dessine jogap berdim:

– Bir ýylda gazanýanymy ýygnyrdym.

– Bu diňe dogry jogaba degişli bölegi. Seniň ýygnan her bir altyn teňňäň guluňa öwrülip, seň üçin işläp başlaýar. Onuň getirýän her bir mis şaýy seň guluň ogly bolup, o-da seň haýryňa işleýär. Eger iru-giç baýaýsaň, ähli toplan baýlygyň seň üçin pul gazanyp, seni isleýän eşretiňe ýetirer.

Gije ýatman çeken zähmetiň üçin men seni aldandyryn öýdýäňmi? Eger kelläň işleýän bolsa, saňa aýan eden hakykatym bilen, men saňa müň esse köp töledim.

Gazanýanyň bir bölegi saňa degişli, senem ony hökman saklamaly. Näçe girdejiň barlygyna garamazdan, ýygnaýak bölegiň gazanjyň ondan birinden az bolmasyn. Köp ýygnaý bilseň has gowy. Gazandyňmy, ilkinji nobatda özüň bilen hasaplaş. Tikiňä-de, köwüşçä-de özüňe aýyryňyňdan köp töleme. Azyk üçin, haýyr-sahawat, sadaka üçinem pul goýmagy ýatdan çykarma.

Baýlyk kiçijek tohumdan şine ýaryp, gögerýän daragt mysalydyr. Ýygnajak birinji mis şaýyň şol daragta öwrüljek tohumdyr. Ony näçe tiz ekseň, ol şonça çalt boý alar. Dökünini kem etmän, dowamly süýşüringiler bilen suwaryp, näçe gowy ideg etseň, onuň saýasynda şonça basym dynç alyp bilersiň.

Ol şeýle diýdi-de, buýran ýazgylaryny alyp, sumat boldy.

Men onuň aýdanlary barada köp pikir etdim. Ahyry bu gürründe bir hikmet, sagdyn pikir bar diýen netijä geldim. Synanyşyp görmeli. Şondan soň her gezek zähmet hakymy alanymda on manadyň birini ýygnap başladym. Geň galaýmaly ýeri, gazanjymyň ondan birini ýygşyranym bilen, güzeranym öňküden peselmedi. Hiç hili tapawut duýmadym diýen ýaly.

Ýygnaýan pulum artdygyça, Finikiýadan (Finikiýa – Ortaýer deňziniň gündogar kenaryndaky sebit) gämili, düýeli gelyän täjirleriň aýlap ýören zatlaryndan alasym gelip, «içimi it ýyrtýardy». Ýöne kellämi işledip, maýyl edip barýan nebsime haý diýdim.

Algamiş şol gidişinden bir ýyl soň ýene köwlendi.

– Oglum, bir ýylyň içinde gazanan puluň ondan birini özüňe töläp bildiňmi onsoň? – diýdi.

– Hawa, halypa – diýip, dogumly jogap berdim.

Üns bilen synlap durşuna:

– Ýagşy. Ol pullary näme etdiň? – diýip sorady.

– Kerpiç guýýan Azmura berdim. Ol deňziň aňrysyna gitdi. Finikiýadan gymmatbaha daşlary getirip berjek diýdi. Bärde geçginli. Peýdany elli-ellä gürleşdik.

– Samsyk, akylyňa geňeşip etdiňmi şu işi? Kerpiççiniň gymmatbaha daşlardan başy çykýandyr öýtdüňmi? Ýyldyzlar hakda bir zat soramak üçin baradyňmy şonuň ýanyňa? Ýapynjamdan ant içýärin, ýyldyz soramak üçin, bir damja akylyň bolsa-da, müneçjimiň ýanyňa gidersiň. Ýigit, ýygnanja puluň ýele gitdi biläý. Baýlyk daragtyňy kökünden çapypsyň-a sen. Ýöne başgasyny ekip bilersiň. Ýene bir gezek synanyşyp gör, hany. Indi gymmatbaha daş boýunça maslahat gerek bolsa, göni zergäriň ýanyňa bargyn. Eger goýun hakda bir zat bilesiň gelse, çopany tap. Maslahatam bar zady çözüp bilmez, ýöne adamlardan diňe olaryň edýän işi boýunça maslahat almalysyň. Nadana gulak gabartsaň, bar puluňdan dynarsyň – diýdi-de, ötägitdi.

Aýdyşy ýaly boldy. Azmura daş satan finikiýalylar kezzap eken. Daşyndan göräýmäge lowurdaşyp duran gymmatbaha daş diýip alyp gaýdany, derde ýaramajak aýna gyýçaklary bolup çykdy. Men Algamişiň maslahatyna eýerip, ýene-de gazanýan pulumyň ondan birini üýşürip başladym. Bir ýyllap pul ýygnap öwrenemsoň, kynam düşmedi.

Ýene bir ýyl geçdi. Mürzeleriň ýazuw otagynyň bosagasyndan Algamiş ätledi. Ol ýanyma geldi-de:

– Geçen gezek gelip gidelim bäre näme iş gaýyrdyň?
– diýdi.

– Men özüme tölemeli pulumy yzygiderli töledim. Jemlän pulumy galkan ussasy Aggara berdim. Ol beren puluma galkan ýasamak üçin бүрүнç аlýар. Her dört aýdanam girdejinin maňa düşýän bölegini getirip dur.

– Muny oňarypsyň. Onuň getirýän puluny näme edýäň?

– Saçagy baldan, şirin nanlardan dolduryp uly toý etdim. Özüme gymyzy reňkli ýapynja-da alyndym. Indiki getirjek puluna aýagulag edinmek üçin ýaşajyk taýharam aljak.

Algamiş loh-loh edip güldi:

– Sen tygşytlan puluň «çagalaryny» ýok edipsiň-ä. Indi olar nädip seniň haýryňa işlesin? O pullaň saňa girdeji getirjek «çagalary-da» bolmaz. Ilki altyn gullardan düzülen goşunyňy jemle, soň arkaýyn toý ediber – diýdi-de, çykyp gitdi.

Ol iki ýyllap gara bermedi. Ahyr bir gün ýene geldi. Ýüzüniň ýygырды артыпдыр, gözleri ýaşaryp dur. Gojalypдыр.

– Arkad, sen arzuw eden baýlygyňa ýetdiňmi? – diýip sorady.

– Entek bar arzuwyma ýetemok. Ýöne ep-eslije pul ýygnadym, ýylsaýyn köpелýär.

– Ýa henizem kerpiçä geňeşip ýörmüň?

– Ol indi nädip gowy kerpiç guýmalydygyny maslahat berýär – diýdim.

– Gowy sapak alypsyň, Arkad. Sen ilki gazanjyňdan az pula ýaşamagy öwrendiň. Soň işi bilýän adamlardan maslahat almagy öwrendiň. Soň bolsa altynyňy öz haýryňa işlär ýaly etdiň.

Pul ýygnamagy, ony ulanmagy öwrendiň. Indi sen has uly zatlara-da taýýar. Menem garradym. Ogullarym pul sowmaga ökde, gazanjak, baýlygy artdyrjak bolup alada edenoklar. Menden soň näme bolarka diýip gaty gaýgy edýän. Meniň mülküme göz-gulak bolup, seretmäge Nippura gidermiň? Girdejileriň hem mirasymyň bir bölegini saňa bereýin – diýdi.

Men Nippura gidip, Algamişiň ägirt uly emlägini dolandyryp başladym. Ynsap bilen işledim. Baýlygy artdyrmagyň üç kanunyny bilemsoň, onuň emlägini ep-esli esse köpeltdim. Algamişiň ruhy arşa sary uçanda, şaýatlaryň ýanynda ýazan wesýeti bilen baýlygyň özüme goýlan paýyna eýe boldum.

Arkad gürrüňini tamamlanda, diňläp oturan dostlarynyň biri şeýle diýdi:

– Bagtyň çüwüpdür. Algamiş seni mirasdüşer edipdir.

– Meniň bagtym oňa gabat gelmezimden has ön, baý bolmak islänimde çüwdi. Eýsem, men dört ýylyň

dowamynda maksadyma ýetip bilýänimi subut etmedimmi? Dört ýyllap nädip balyk tutmalydygyny öwrenip, şemal haýsy tarapa öwsende-de, tor oklan ýerinden balyk tutup duran balykçyny bagty çüwen hasaplarmyň? Şowlulyk – ulumsy, hötjet perişde. Ol şowlulyga taýýar däl adamlara wagt ýitirmegi halanok.

– Seniň yranmaz, güýçli erkiň bar. Birinji jemlän puluňy ýitireňsoňam, täzeden galmagy başarypsyň.

– Yranmaz erk? Goýsana. Erk adama düýäň göterip bilmeýän ýüküni götermäge, ýa-da öküzleriň çekip bilmeýän arabasyny çekmäge güýç berermi eýsem? Erkiň güýji – bu diňe meni etmeli işime tarap sürýän sürüji. Men önümde kiçijek maksat goýsamam oňa ýeterin. Ýogsa men uly işleri bitirjegime nädip ynanaýyn. Eger men özüme «Derýaň köprüsinden şähre tarap geçende, ýüz günläp her günde bir daş alyp suwa zyňarsyň» diýsem, hökman şeýderin. Eger ýedinji gün daş zyňmagy ýatdan çykaryp, köprüden geçip giden bolsam, «Aý, ertir iki daş zyňaryn-da. Hasaby içinde» diýmerin. Ýok, yzyna dolanyp daşy derýa zyňyp giderin. Ýa-da ýigriminji gün birden öz-özüme «Arkad, peýdasyz hereketiňi goý. Her gün daş zyňyp ýörmek nämä gerek? Goşawujiňy dolduryp zyň-da, ýatdan çykar şu işi» diýesim gelse-de, diýmenem, beýtmenem. Eger men önümde bir wezipe goýsam, hökman ýerine ýetirýärin. Şonuň üçinem men önümde kyn, ýetip bolmajak maksat goýamok.

Soň başga bir dosty ör turup şeýle diýdi:

– Eger aýdan zatlaryň çyn bolsa, eger şeýle aňsat baýap bolýan bolsa, onda näme üçin daş-töwerekdäki adamlar garyp?

– Baýlyga zähmet siňdirilse, ol çalt köpelyär. Eger baý özüne täze köşk galdyrsa, gurluşyga siňdirilen pullar ýityändir öýdýäňizmi? Ýok. Ondan kerpiç guýujam, öryän ussa-da, suratkeşem öz paýyny alýar. Gurluşykda işleýän her adamyň öz paýy bar. Eýsem, köşk gurlansoň, ol sarp edilen puldan gymmat baha duranokmy? Onuň gurlan yeriniň, oňa golaý yerleriň bahasy, köşgüň hasabyna gymmatlanokmy? Baýlyk göze görünmeýän ýol bilen artýar, bu ýol hiç kime-de mälüm däl. Finikiýalylar hem hasylsyz yerlerindäki uly şäherleri söwda gämileri bilen deňziň aňrysyndan getiren baýlyklary bilen gurdular ahyr.

– Biziň baýamagymyz üçin näme maslahat berip bilersiň? Ýyllar geçip barýar. Garraýarys. Garaşyp oturara wagtymyz ýok – diýip, üçünji bir dosty sorady.

– Algamişiň paýhas-pendini alyp, özüňize «Öz gazanan pulumyň bir bölegi özüme degişli» diýiň. Soň gazanyňyzyň bir bölegini ýygnaň. Ondan birinden az bolmasyn. Zerur çykdajylaryňyzy hasaplaň. Ýöne, ilki bilen, öz paýyňyzy aýryp goýuň. Tiz wagtdan diňe bir özüňize degişli puluň eýesi bolmagyň nähili ýakymly duýgydygyna göz ýetirersiňiz. Pul köpeldigiçe, bu duýgy şonça ýakymly bolýar. Durmuş size has gyzykly, şatlykly görner. Öňküdenem köp gazanasyňyz geler, sebäbi girdejiňiz artsa, özüňize galýan paýyňyzam artýar.

Geljegiňizi ygtybarly ediň. Gojalara seredip, şolaň hataryna goşulmaly günüňiziň geljekdigi barada hem oýlanyň. Şonuň üçin puluňyzyň ýitmezligi üçin, olary seresaplylyk bilen ýygnaň. Puly ulanmaga bermek – maýyl ediji aýdymalary aýdýan sirenalaryň (*sirena – gadymy grek mifologiyasyna görä, deňizde ýüzüp barýan deňizçileri özüne çekip, olaryň gämisiniň ýaşaýan adalarynyň gaýalaryna urulmagyny isläp, heläk etmek maksady bilen, maýyl ediji sazary çalyan, aýdymalary aýdýan mahluklar*) maksady ýalydyr – ynanjaň deňizçini heläk ediji gaýa tarap eltmek.

Hudaýyň ýanyna gideniňizden soňam maşgalaň zada mätäç bolmaz ýaly, aladasyny edip goýuň. Onuň üçin az-azdan dowamly pul ýygnamaly.

Bilimli adamlar bilen geňeşiň. Günde pul bilen iş salyşýan adamlardan maslahat aljak boluň. Goý, olar sizi, meniň kerpiç guýujy Azmura pul ynanyşym ýaly, ýalňyşlyga ýol bermekden gorasyn. Uly girdeji aljak bolup, töwekgellik edeniňden, puly ynamdar adama az-owlak göterimi bilen bereniň gowudyr.

Diri wagtyňyz durmuşyň hözürini görüň. Has köp pul ýygnajak bolubam çytraşmaň. Eger gazanýyňyzyň ondan birini ýygnap bilseňizem az däl, şonuň bilen kanagatlanjak boluň. Girdejiňiziň hasabyna ýaşaň, pul sowmakdan ýaýdanmaň. Gowy zatlar köp bolsa, durmuş has gyzykly, hezil bolýar.

Arkadyň dostlary sagbolsun aýdyp, gaýtdylar. Käbirleri hemme gürrüňe düşünmänsoňlar, ýolboýy dymyşyp gelýärdi. Käbirleri bolsa şeýle baý adamyň jomartlyk edip, baýamagyň syryny gürrüň berenine ynanmadylar. Ýöne gözünde uçgun lowurdaýanlary-da bardy. Olar Algamişin her gezek mürzelerini işleýän otagyna gelip habar tutuşyndan, Arkadyň tümlükden ýagtylyga tarap çykarýan ýoly arçap bilýänligini, ýa-da başarmaýanlygyny bilmäge gelendigine düşünpdiler. Eger bu adam öz ýagtylyk çyragyny tapan bolsa, diýmek, ol oňa taýýar bolan bolmaly.

Hut şu gözleri lowurdaýanlar Arkadyň ýanyna ýygy gatnap ugradylar. Arkad olary güler ýüz bilen garşy alýardy. Ol söhbetdeş bolup, tejribesi baý adamlaryň höwes bilen gürrüň berşi ýaly, bilýän zatlaryny göwünjeňlik bilen aýdýardy. Pullarynyň biderek zada sowulman ýa-da ýitmän, gowy girdeji getirmegi üçin tygşytlamaga kömek edýärdi.

Bu adamlaryň durmuşyndaky öwrülişik nokady Algamişin Arkada, Arkadyň olara beren paýhasyna düşünenlerinden soň gelip ýetdi.

ÄHLI GAZANÝAN PULUŇYZYŇ BIR BÖLEGI SIZE DEGIŞLI

Igli gapjyk üçin ýedi melhem

Wawilonyň şan-şöhraty ebedi. Gadym zamanlarda bihasap hazynalara eýe bolan dünýäniň iň baý şäheri hakdaky gürrüňler asyrlaryň jümmüşinden parran geçip, biziň günlerimize gelip ýetipdir.

Bu şäheriň baýlygy asmandanam inmändir, ýerdenem çykmandyr. Wawilonyň baýlygy – ýaşajylarynyň bilim-sowadynyň netijesi. Gör, bak, olar baýlyk gazanmagy nädip öwrendilerkä?!

Sargon patyşa Elam bilen söweşden soň Wawilona dolanyp gelende, uly kynçylyga sezewar boldy. Uly geňeşdar patyşa ýüzlenip, şeýle diýdi:

– Merhemetli patyşam, köp ýyllaryň dowamynda suwaryş desgalary, akabalary, belent başly ybadathanalary guranyňyzda halkyň hal-ýagdaýy gül ýaly boldy. Indi bu desgalaryň gurluşygy tamamlananson halkyň ýagdaýy öňküler ýaly däl. Egbarlady. Adamlar işsiz gezip ýör. Söwdagärleriň müşderisi ýok. Daýhanlar hasylyny ýerläp bilenok. Adamlaryň azyk satyn alara ýagdaýy ýok.

– Gurluşyga sarp eden altynlarymyz nirä gitdi? – diýip, patyşa sorady.

– Ol altynlar öz gitjek ýoluny tapdy. Göýä, elege guýlan geçi süýdi ýaly bolup, altynlar halkyň elinden akyp, sanaýmaly adamlaryň gapjygyna bardy. Olar indi aýlananogam.

Patyşa pikire çümdi. Ýene sowal berdi:

– Nädip sanaýmaly adamlar hemme puly jemläp bildilerkä?

– Sebäbi olar pul gazanmagyň syryny bilýärler. Gazanç etmegi bilýändigleri üçin olary günäkärläp bolmaz-a. Halal gazançlaryny elinden alyp, pukaralara paýlamagam nädogry bolar – diýip, geňeşdar jogap berdi.

Patyşa eňegine tutdy:

– Näme üçin ähli halk altyn-kümüş, baýlyk gazanmagy öwrenip, baý bolmaly dälmişin?!

– Beýik patyşahym, ine, bu mümkin. Ýöne kim öwretsin? Oglan okadyp ýören ruhanýlar-a öwredip bilmez. Olar pul bilen iş salşanoklar.

– Şäherde nädip baýap bolýandygyny iň gowy bilýän kim? – diýip, patyşa geňeşdaryndan sorady.

– Jogabyny sowalyň özi aýdyp dur-a, beýik patyşahym. Wawilonda has köp baýlyk toplan adam kimdir, eýsem?

– Dogry. Ol Arkad. Ol Wawilonyň iň baý adamy. Ertir şony meniň huzuryma getir.

Patyşanyň emr edişi ýaly, ertesi Arkad yetmiş ýaşyna garamazdan, göze gelüwli, daýanykly göwresi bilen, ruhobelent halda köşkte häzir boldy.

– Arkad! – diýip, patyşa oňa ýüzlendi. Seniň Wawilonda iň baý adamdygyň çynmy?

– Beýik patyşahym, illerş eýle diýip gürrüň-ä edýär. Olara ýalan diýýänem ýok.

– Sen nädip beýle baý bolduň?

— Men şäherimiziň islendik ýaşajysyna elýeterli bolan mümkinçiliklerden peýdalandym.

– Başda eliňde hiç zadyňam ýokdumy?

– Diňe baýamak islegim bardy. Şondan başga hiç zadymam ýokdy.

– Arkad, altyn ýygnamagy az sanly adamlaryň bilýänligi, köpleriň bolsa eline düşen pullaram saklap bilmeýänligi üçin şäherimiz kyn döwri başdan geçirýär. Wawilonyň dünýäde iň baý şäher bolmagyny tüýs ýüregim bilen isleýärim. Munuň üçin şäherde baý adamlar köp bolmaly. Diýmek, baýamagy ähli halka öwretmeli. Aýtsana maňa, Arkad, baýamagyň bir syry barmy? Ony öwrenip bolýarmy?

– Merhemetli patyşahym, ony öwrenip bolýar. Nädip baýamalydygyny bilýänler bilmeýänlere öwredip biler.

Patyşanyň gözi lowurdap gitdi.

– Arkad, sen meniň eşitmek isleýän sözlerimi aýtdyň. Bu işi öz boýnuňa alarmyň? Öz bilimiňi şäherimiziň

mynasyp adamlarynyň hemmesi baýaýança, okatjak kişilere öwredermiň?

Arkad hormat bilen baş egdi-de, şeýle diýdi:

– Men siziň sadyk hyzmatkäriňiz. Ýoldaşlarymyň, ildeşlerimiň bähbidi, patyşahym, hem siziň şan-şöhradyňyz üçin bilýän zatlarymyň baryny halka uly höwes bilen paýlaryn. Goý, siziň geňeşdaryňyz ýüz adam okadar ýaly jaý taýýarlasyn. Men olara gapjygymy dolduran ýedi sapagy okadaryn. Onsoň Wawilonyň hemme gapjyklary doly bolar, nesip bolsa.

Bir hepde geçensoň, patyşanyň buýrugy bilen saýlanan, dürli reňkli lybaslara beslenen ýüz adam Bilim ybadathanasynyň giň eýwanynda ýarymaý şekilde ýerleşdiler. Arkad eýwana ýakymly ys ýaýradyp duran tütetgi jama golaýrak ýerde oturdy.

– Wawilonyň iň baý adamyna seretsene. Bizden üýtgeşik ýeri ýok munuňam – diýip, oturanlaryň biri gapdalyndakyň gulagyna pyşyrdady.

– Men siziň önüňizde merhemetli patyşamyzyň tabşyrygy boýunça durun – diýip, Arkad söze başlady.

Menem birwagtlar baýamagy arzuw edýän pukara oglanjykdy. Köp altyn gazanmagy öwredýän bilimi tapyp, öwrendim, baýadym. Patyşa bu bilimi size-de öwretmegimi isledi.

Çagalygymda men gaty garypdym. Wawilonyň hiç bir ýaşajysyça-da ýokdum.

Baýlygymyň ilkinji üýşüp başlan ýeri halys sary giden gapjygym boldy. Onuň boşlugynygöremde, aňrym bärime gelýärdi. Men onuň dolmagyny, şaýlyklarymyň şyňňyrdap durmagyny isledim. Şonuň üçin men gapjygymy doldurmaga kömek etjek çem gelen serişdäni gözledim. Hawa, men ýedi sanysyny tapdym.

Şu gün size boş gapjygyň emi-ýomy boljak ýedi melhem barada gürrüň berip başlamak. Men bu melhemleri baýasy gelýän islendik adama maslahat berýärin. Bir hepďäniň dowamynda her günde bir melhem barada aýdyp bererin.

Aýtjak zatlarymyň baryny ünsli diňläň. Olar barada meniň bilen pikir alşyň. Öz araňyzda maslahatlaşyň. Gapjygyňyzda baýlyk tohumyny eker ýaly, bu sapaklary gowuja özleşdiriň. Ilki bilen, özüňiz baýaň, soň göz ýetiren hakykatyňyzy beýleki adamlara-da öwredip bilersiňiz.

Men size gapjygy doldurmagyň ýönekeý usulyny öwredeýin. Bu birinji basgançak bolar. Hiç bir adamam birinji basgançaga basman, baýlygyň beýik gaýasyna çykyp bilmez.

Indi birinji melhem barada aýdyp bereýin.

BIRINJI MELHEM:

Gapjygyňzy dolduryp başlaň

Arkad ikinji hatarda pikire batyp oturan adama ýüzlendi:

– Dostum, hany, sen aýt maňa, näme kär edýäň?

– Men mürze. Palçykdyr şykgy bilen nama ýazýan.

– Menem birinji mis şaýlyklarymy şu işden gazanypdym. Seniňem mümkinçiligiň edil meniňki ýaly eken onda.

Soňra biraz aňyrrakda oturan gyzyň ýüzli adama ýüzlendi:

– Aýtsana, sen nämeden çörek iýýäň?

– Men gassap. Daýhanlardan geçi satyn alyp soýýan, etini öý bikelerine, derisini ädikçilere satýan.

– Eger senem işläp gazanýan bolsaň, diýmek, seniň baýamak mümkinçiligiňem meniňki ýaly bolýar.

Arkad oturanlardan näme eklenç edýändiklerini soraşdyrды. Hemmesiniň gazanjy bilen tanşansoň, ol şeýle diýdi:

— Görýäňizmi, şägirtlerim, adamyň pul gazanmagy üçin örän köp hünär hem senet bar. Gazanjyň her usuly —

işgäriň gapjygyna tarap akdyryp biljek altyn çeşmejigi. Siziň her biriňiziň gapjygyňyza pul bulagy akyp barýandyr. Onuň mesligi ýa-da ýatalygy diňe siziň ukybyňyza bagly.

Meniň bilen ylalaşýaňyzmy?

Oturanlaryň hemmesi baş atdy.

– Eger her biriňiz eliňizi uzadan ýeriňize ýetýän baý bolmak isleýän bolsaňyz, onda her kim, ilki bilen, eýýäm öz döreden gazaň çeşmesini ulanyp başlasa gowy bolmazmy?

Ýene-de ylalaşdylar.

Arkad ýumurtga satýan diýip özüni tanadan, çekinjeň adama ýüzlendi:

– Her gün irden sebede on ýumurtga salyp, agşam dokuzsyny çykarsaň näme bolar?

– Ahyry bir gün sebet dolar.

– Näme üçin?

– Sebäbi her gün men sebetden çykarýan ýumurtgalarymdan artyk bir ýumurtga goýaryn.

Arkad mylaýym ýylgyryp, oturanlara göz aýlady:

– Kimde boş gapjyk bar?

Diňläp oturan adamlar ilki bir-birlerine seredişdiler, soň gülüşdiler-de, ýerli-ýerden boş gapjyklaryny galgatdylar.

– Ýagşy. Indi men size gapjygyňyzy doldurjak birinji usul barada aýdyp bereýin. Hol, ýumurtga satýana beren maslahatyma eýeriň. Gapjyga goýan her on manadyňyzdan, zerur harajat üçin, diňe dokuzyny alyň. Gapjyk dessine dolup başlar, eliňize agram berşi-de juda hoş ýakar.

Siz muny has sada hasap edýäňizmi? Hakykat hemişe sada bolýar. Men size nädip baýanymy aýdaryn diýip söz berdim. Hut şu aýdyşym ýaly başlapdym men. Menem boş gapjygy köp göterdim, içinde harajadyma ýeterlik sowalgam bolmansoň gapjyga gargynar ýörerdim. Ýöne oňa goýýan on manadymyň diňe dokuzyny yzyna alyp başlamsoň, ol galňap ugrady. Siziň gapjygyňyzam hökman şeýle bolar.

Indi bolsa size sebäbi maňa näbelli bolan geň zat hakda gürrüň bereýin. Gazanjymyň ondan dokuzyny sowup başlanymda, şol dokuz hem hemme zadyma ýetýär eken. Öňkimden kem günüm bolmady. Üstesine, pullar ozalkysyndan has çalt gelip başlady. Taňryň ýazan kanuny, islegi şeýledir-dä, gazanjyny tygşytlaýan, boş ýere sowmaýan adamlar altyny has aňsat gazanýan bolmaly. Altyn boş gapjyklaryň daşyndan aýlanyp geçýär.

Siziň ýüregiňiz näme isleýär? Gymmatbaha daşlar diýen ýaly, gündelik zemin zerurlyklarymy, ajaýyp keşdeli owadan lybaslarymy ýa-da şirin tagamlarymy? Bu zatlaryň bary erte-birigün ýatdan çykýan, ötegçi zatlar. Ýa-da siz hakyky gymmatlyklary: altyn, ýer, mal-mülk, söwda, girdejili maýa goýmak isleýäňizmi? Gapjykdan çykarýan

puluňyz bu zatlaryň birinjisini getirýär. Gapjykda galýan bolsa, ikinjisini getirýär.

Hawa, şägirtlerim, siziň igli gapjygyňyz üçin aýdyp beren melhemim şeýle. Gapjyga goýýan her on manadymyň diňe dokuzyny sowýaryn. Şuny öz araňyzda pikirlenşiň. Kimdir biri nädogrulygyny subut etse, ertir görşenimizde maňa aýdyň.

IKINJI MELHEM:

Çykdajlaryňyza gözegçilik ediň

Baýlyk gazanmagyň syrларыny öwredýän okuwyň ikinji gününde Arkad gürrüňe şeýle başlady:

– Siziň käbiriňiz «Eger bar gazanjyň gündelik harajatlara ýetmeýän halaty, gelen puluň ondan birini nädip gapjykda goýup bolar?» diýip sorag berýärsiňiz. Düýn haýsyňyzyň gapjygyňyz boşdy?

– Hemmämiziň – diýip, şägirtleri ýerli-ýerden seslendiler.

– Ýöne siziň her haýsyňyz birhili gazanýarsyňyz ahyr. Käbir kişileriň girdejisi beýlekilerden has köp. Käbirleriň maşgala agzalary köp. Ýöne hemmäniň gapjygyňyz boş. Indi men täsin bir hakykaty aýan edeyin: siziň her biriňiziň

hökman gerek diýýän çykdaýlaryňyz, eger özüňiz önüni almasaňyz, gazanýyňyza görä artýandyr.

Zerur çykdaý bilen öz islegiňizi garyşdyрмаň. Biziň isleglerimiz gazanyp biljek pulumyz ýeterden juda köpdür. Ýygnap biljek manatlaryňyzyň agramly bölegini öz islegleriňizi kanagatlandyrmaga sarp edýänsiňiz. Emma kanagatlandyrylmadyk islegler barybir köplüğine galýandyr.

Ähli kişiň isleg-arzuwy gazanýjyndan agdyk bolup bilýär. Ynha, men baý adam, ýöne her islän zadyma ýetip bilýändir öýdýäňizmi? Asla beýle däl. Hemme zada ýetmäge wagtam ýetmeýär, güýç-gurbatam. Aýlanyp-ýetip biljek menzilimem çäkli. Isleýän tagamlarymyň baryny iýibem bilemok. Durmuşda isleýän lezzetlerimiň ählisinden ganyp biljek gümanym ýok.

Maňa gulak goýuň: daýhan kökünü, bajagyny doly ýok etmese, meýdandaky haşal otlar gülläp oturşy kimin, eger adamyň puly bolsa, islegleri-de şol haşal otlaryň ýaly pajarlap barýandyr. Isleg ägirt uly zatdyr, siz onuň diňe ujypsyzja bir bölegini kanagatlandyryp bilersiňiz.

Durmuşdaky gylyk-häsiýetiňiz barada pikirleniň. Ähli çykdaýlaryňyz şulara baglydyr. Ýöne oýlansaňyz, çykdaýlaryň agramly bölegini azaldyp ýa-da düýbünden aýrybam bolýandyr. Şonuň üçin pul sarp etmek isleýän zatlaryňyzyň baryny depdere ýazyşdyryň. Olaryň içinden has wajyplaryny, gazanýyňyzyň ondan dokuzy yetjek çykdaýlary saýlap alyň. Galanlarynyň üstüni çyzyp

goýberiş. Üsti çyzylan isleglerden başga-da ýetip bolmajak isleg kändir, goý, olaram şolaryň hataryna goşulaýsyn.

Soňra çykdajylaryň baryny saýhallaň. Gapjyga gelýän pullaryň ondan birine asla degäýmäň. Goý, bu siziň kanagatlandyrmak isleýän islegiňiziň iň möhümi bolsun. Harajadyňyzy tertipleşdirmek – gapjygyňyzy doldurmaga ýardam etjek birinji kömekçiňiz bolar.

Şol wagt egnine zer keşdeli ýapynja atynan bir adam ýerinden turup, şeýle diýdi:

– Men erkin adam. Isleýişimçe ýaşamaga, isleýän zadymy etmäge hakym bar. Şu sebäpli, näme etmelidigimi, näme etmeli dældigimi buýurýan ownuk hasap-hesibiň guly bolup ýaşamaryn. Bu hasap-hesipler meni durmuşyň şatlygyndan mahrum edip, arkasy horjunly eşege öwrer.

– Onda bu harajatlary kim kesgitleär, gardaş?

– Özüm – diýip, ol kişi jogap berdi.

– Eger arkasy horjunly eşek ýüküniň näme bolmalydygyny kesgitlep bilýän bolsa, ol horjunlary gymmatbaha daşlardan, haly-palasan, guýma altynlardan doldurarmydy? Ýok. Ol horjuna saman hem däne, çölden aman öter ýaly bir çelek suw goýardy.

Harajady tertipleşdirmek seniň gapjygyňy doldurmaga kömek eder. Ol tertip seni möhüm zatlaryň hemmesine, başga-da mümkin bolan islegleriňe ýetirer. Ol tertip saňa durmuş zerurlyklary bilen tötänleýin gelen

islegiň parhyny bilmäge ýardam eder. Ol göýä garaňkylyga düşen ýagty şöhle ýaly bolup, gapjygyň bir ýerinden syzýan pullaryň ýoluny ýagtyldyp tapmaga hem olary saklamaga kömek eder.

Ine, size, igli gapjyk üçin ikinji melhem: islegleriňi kanagatlandyrjak çykdyjalaryňy esasy durmuş zerurlygyna ýeter ýaly tertipde saýhalla. Ähli sowýan puluň gazanjyň ondan dokuzyndan geçmesin.

ÜÇÜNJI MELHEM:

Altynyňzy köpelmäge mejbur ediň

Üçünji gün Arkad okuwçylarynyň önünde söze şeýle başlady:

– Siziň gapjygyňyz dolup başlandyr. Sebäbi gazanjyňyzyň ondan birini goýmaga özüňizi mejbur edip ugradyňyz. Ýygnaýan puluňyzy goramak üçin, çykdaýlaryňyza-da gözegçilik edip başladyňyz. Indi puluňyzyň köpelmeginiň hem siziň haýryňyza işlemeginiň çäresini tapmaly. Gapjykda ýatan altyn göwnüňizi ganatlandyryp, gaýgyňyzy dep edip biler, emma ol ýatan ýerinde hiç zat gazanmaz. Siziň ýygnan altynyňyz – bu diňe birinji ädim. Baýlyk haçan- da, şol altynyň öz-özi gazanç edip başlanynda geler.

Altyny işlemäge nädip mejbur edip bolar? Meniň birinji söwdam şowsuz bolup, goýan pulumyň baryny ýitirdim. Bu barada soň ýene gürrüň bererin. Birinji girdejimi Aggar atly galkan ussasyňa karz beren pulumdan alyp başladym. Ol her ýyl öz senetçiligi üçin, deňziň aňrysyndan ep-esli бүрүнç getirýärdi. Söwda etmäge ýeterlik harajady bolmansoň, eli pully adamlardan karz alýardy. Şeýle ynamdar hem ynsaply adamdy. Galkanlaryny satan dessine, karz alan pullaryny ep-esli üssesi bilen gaýtarardy.

Her gezek beren pulumdan köp getirýärdi. Şeýlelikde, diňe meniň ýygnaýan pulum däl, eýsem, girdejimem artyp barýardy. Gapjygyma gelyän pullary görmek hoş ýakýardy.

Şuny hiç haçan ýatdan çykarmaň, şägirtlerim, adamyň baýlygy ýanynda göterýän gapjygynda bolýan dälidir. Baýlyk – bu hemişe gapjyga tarap akyp duran altyn akymy, adamyň ýola goýan girdejisi. Muny islemeýän adam barmy, eýsem? Hemme kişiniň islegi şol. Siziň her biriňizem, işlemän ýatyrkaňyzam, syýahat edip ýörkäňizem, şol akymyň kesilmezliginiň aladasyny etmeli.

Men köp gir deji aldym. Şeýle bir köp girdeji çeşmäň boldy weli, maňa iň baý adam diýip başladylar. Aggar bilen eden geleşigim meniň girdejili maýama birinji gönezlik bolupdy. Bilimimi hem tejribämi artdyryp, maýa goýumlarymy köpeldip ugradym. Gapjygyma akýan altyn gözbaşlar ilki sanaýmalydy, soň has köpelip gitdi.

Görýäňizmi? Men öz ýönekeýje gazanjymdan ägirt uly güýje eýe bolan, her biri altyn getirip duran altyn gullardan düzülen goşunymy döredipdirin. «Olar», «olaryň çagalary», «çagalarynyň çagalary-da» meniň haýryma işläp, mal-mülkümi, baýlygymy ägirt derejä ýetirdiler.

Dogry çemeleşseň, altyn örän çalt köpelyär. Özüňiz pikir edip görüň: aýdalyň, daýhan ilkinji perzendi bolanynda, on kümüş puly üsseçä eltip, çagam ýigrimi ýaşaýança saklap ber diýenmişin. Üsseçi puly alyp, her dört ýyldan goýlan puluň dörtde birini üstüne goýmaga razylaşýar. Daýhan puluň üssesini-de ýene umumy hasaba goşmagy haýyş edýär.

Ogly ýigrimi ýaşanynda daýhan üsseçiniň ýanyna baryp, kümüş pullaryň möçberi bilen gyzyklanýar. Üsseçi puluň hemişe artyp durandygy üçin, şol goýup giden on kümüş pulunyň otuz ýarym kümüş puly bolandygyny aýdýar.

Daýhan haýran galyp, begenjinden uçaýjak bolupdyr. Ýöne ogly entek pula mätäç bolmansoň, ýene-de pul alman gaýdýar. Daýhanyň ogly elli ýaşyna ýetip, üsseçiniň ýanyna baranda, kakasy ýurduny täzelän eken. Üsseçi ylalaşyk boýunça daýhanyň ogluna bir ýüz altmyş ýedi manat kümüş pul berip goýberýär.

Şeýlelikde, goýlan pul elli ýylyň içinde on ýedi esse köpelipdir.

Ine, size, igli gapjyk üçin üçünji melhem: siz her bir manady, göýä, öri meýdanda gezip ýören mal ýaly köpelip, gapjygyňyza tarap baýlyk akdyrmaga mejbur ediň.

DÖRDÜNJI MELHEM:

Puluňyzy ýitgiden goraň

Dördülenji güni Arkad okuwçylarynyň önünde:

– Betbagtlyk altynyň lowurdysyna gelýär. Gapjykdaky altyny ýitgiden goramak üçinem juda hatyrjem bolmaly. Şonuň üçin akylyly adam özüne Hudaýyň uly pul toplamagyna kömek eder ýaly, ilki azrak pul süýşürüp, ýygnap başlaýar – diýip gürrüňe başlady.

Altyny bolan adam göwnüne geňeşip, wagtal-wagtal bar puluny bir ynamdar adamyna berip, maýa goýum edesi gelýär. Ol, köplenç, ynamdar kişini dostlarynyň, garyndaşlarynyň arasyndan gözleýär.

Maýa goýum etmegiň birinji hem esasy ýörelgesi – bu esasy kapitalyň goraglylygyny üpjün etmek. Eger jemlän puluň ýitmek howpy bar bolsa, köp girdeji aljak bolup, töwekgellik etmek gerekmiä?

Men gerek däl diýýärim. Töwekgellik ähli zadyňy elden gidirmegi ähtimal. Ýygnan puluňyzy aýlanyşyga

goýbermek üçin, ilki, onuň yzyna dolanyp geljegine doly göz ýetiriň. Çalt baýap bolar diýen ýaly romantiki pikirleriňize maýyl bolaýmaň.

Azap bilen gazanan, ýygnan puluňyzy bir adama ynanyp bermänkäňiz, eger birdenkä işi ugruna bolmasa, soň öwezini dolup, siz bilen hasaplaşyp biljegine we il içinde abraýynyň nähilidigine göz ýetiriň.

Bir işe pul goýmankaňyz, şol işde bolup biläýjek howp-hatarlar hakda ýagşyja pikirleniň.

Meniň birinji goýan maýa goýumym oňuna bolmady, bar pulum köýdi. Azmur atly kerpiççi deňziň alys kenarlaryny eteklöp oturan Finikiýadaky Tir söwda merkezinden gymmatbaha daş getirjek diýip ýygnanjamy alyp gitdi. Haryt getirensoň, söwdadan alan girdejimizi ikä paýlaşmalydyk. Finikiýaly söwdagärler kezzap eken, gymmatbaha daşyň deregine birgiden gyýçak berip goýberipdirler. Bar pulum ýitdi. Men kerpiççä gymmatbaha zat satyn almagy ynanmaly däldigine indi gowy düşünýärin.

Şonuň üçin men size öz tejribäm boýunça maslahat berýärin: öz aklyňyza ynanyp, altyna töwegellik etmäň. Pul bilen mydama iş salşyp ýören adamlara geňeşiň. Olaryň maslahaty mugtdur, ýöne aljak maslahatyňyz aýlanyşyga goýýan altynyňyza barabardyr. Şeýle maslahat bilen puluňyzy ýitgiden gorap biläýseňiz, ol maslahat, hakykatdanam altyna barabardyr.

Ine, size igli gapjyk üçin dördünji melhem: puluňyzy ýitgiden goraň, yzyna girdejisi bilen aljakdygyňyza gözüňiz ýetýän işe maýa goýuň. Akyllý adamlar bilen maslahatlaşyň. Bilýän adamyň maslahaty altyna deňdir. Goý, olaryň pähim-paýhasy siziň gapjygyňyzy gorasyn.

BÄŞINJI MELHEM:

Puluňyzy jaýa goýuň

Bäşilenji güni Arkad okuwçylarynyň öňünde:

– Eger bir adam gazanjynyň ondan dokuz bölegini ýaşaýyş-durmuş harajatlaryna sarp edýän bolsa, eger esasy ýygnaýan puluna degmän, şol dokuz bölegiň ujundanam haýyrly işe maýa goýup bilse, ol adam örän tiz baýar – diýip, söze başlady.

Wawilonda köp adamlaryň maşgalasy hor-homsy günde ýaşaýar. Olaryň kireýine ýaşaýan jaýlarynda aýallarynyň göwnüni açajak gül eker ýaly ýeri ýok, çagalaryna-da palçykly köçeden başga oýnara ýer ýokduram welin, hütduk ýaly jaý üçin öý eýelerine ep-esli pul töläp ýörler.

Çagalarynyň arassa ýerde oýnap ulalmaga şerti bolmadyk, aýallarynyň diňe gül ekmäge däl, eýsem,

hojalyga gerek gök-bakja ekere ýeri bolmadyk maşgalalaryň hiç biri-de durmuşyň eşretini görüp bilmez.

Öz mellegindäki bagdan injir iýen, öz telärinden üzüm ýolup iýen erkek kişiniň ýüregi suwlydyr. Öz öýi bolsa erkek adam has ynamly hereket edýär, başlan işine dogumly ýapyşýar. Şonuň üçin her bir adamyň üstünde özüni, maşgalasyny gorap duran üçegi – öz öýi bolmalydyr. Eger özi islese, islendik adam jaý edinip bilýär. Patyşamyz şäherimiziň diwaryny allowarra çenli giňeltdi weli, indi mellek ýeri amatly bahalardan alybam bolýar.

Hawa, okuwçylarym, men size ýene aýdýaryn, maşgalasy üçin ýer almak, jaý salmak isleýän adamlary üsseçiler güler ýüz bilen garşylaýarlar. Eger öz hasabyňyza gurluşyga başlamaga ýagdaýyňyz bolmasa, olar size höwes bilen pul bererler.

Jaý gurup bolanyňyzdan soň, öň kireýine ýaşaýan jaýyňyza pul töleýşiňiz ýaly, wagtly-wagtyna üsseçä töläp ugrarsyňyz. Her tölän puluňyz bergiňizi azaldyp, birnäçe ýyldan bergiden çykarsyňyz.

Hususy emlägiňiziň eýesi bolanyňyzdan soň ruhuňyz belent bolar, patyşa töleýän salgydyňyzdan başga hiç zada pul tölemersiňiz.

Onsoň aýalyňyzam derýa kir ýuwmaga ýygyrak gidip, gaýdyşynam ekinlere bermäge çelekli suw alyp gaýdar.

Öz öýi bolan adamyň köp artykmaçlygy bolýandyr. Iň esasysy bolsa ol adam ýaşayyş-durmuş harajatlaryny

azaldyp, gyzyklanýan zatlaryna ýa-da başga hajatlara köprük pul sowup biler. Ine, şu-da igli gapjyk üçin başınjy melhem: öz öýüň bolsun.

ALTYNJY MELHEM:

Geljeginiziň girdejisini ýola goýuň

Her adamyň ömri çagalygyndan garrylygyna çenli uzaýar. Biziň geçmeli ömür ýolumyz şeýle. Eger berlen ömri gysga bolup, sanalgysy dolup, ir gitmeli bolaýmasa, hiç kim mundan ýüz öwürübem bilenok. Şonuň üçinem adam geljeginiň aladasyny ýaşka edip goýmaly, gojalanda, hatda dünýeden ötäýse-de maşgalasy hor-zar bolmaz ýaly, girdeji çeşmelerini edinmeli. Bu sapak size haçan-da bir wagtlar sapak almaga, zat öwrenmäge ýagdaýyňyz ýok döwründe-de gapjygyňyzyň nädip doly boljagyny öwreder – diýip, Arkad okuwyň altylanjy güni okuwçylaryna gürrüň berip başlady.

– Baýlygyň bereket tapyşyna düşüňip, pul ýygnan adam hemişe geljegi barada pikirlenmelidir. Ol hökman önünden aladasyny edip, uzak ýyllar ýeterlik girdeji getirjek maýa goýum goýmaly ýa-da haýsydyr bir düzgünleri ugrukdyrmalydyr.

Gowy güzeranly geljege ýetmegiň dürli ýoly bar. Ygtybarly gizlinje ýer tapyp, jemlän puluňy bukubam bolar. Emma hernäçe buky ýerde gizleseňizem, ahyr bir gün ogrulara olja bolaýmagy-da ähtimal. Şonuň üçin men-ä bu ýoldan gitmegi maslahat beremok.

Köp jaý hem ýer satyn alyp bolar. Eger olary oýlanyşykly saýlasaňyz, bahalaryny-da ýitirmese, kireýinden oňat girdeji alarsyňyz ýa-da bir maksat bilen sataýsaňyzam gowuja pul ýasar.

Birazrak puly üsseçä berip, dowamly üstüni dolup bolar. Ol puluňyz göterimi bilen bilelikde barha göterler, artar. MenAnsan atly bir köwüş ussasyny tanaýaryn. Ol arada sekiz ýyllap her hepdede üsseçä iki kümüş pul berendigini gürrüň beripdi. Bir-iki günlükde üsseçi puluň göterimi bilen jemini hasaplapdyr welin, ep-esli bolaýan eken ol. Olar, adatça, her dört ýyldan puluň dörtten biri möçberinde üssesini ylalaşypdyrlar. Köwüş ussasynyň almalysy bir müň kyrk kümüş pula ýetäýipdir.

Men onuň eden işini oňladym, goldadym. Soň oturyp hasapladym-da, üsseçä ýene on iki ýyllap her hepdede iki kümüş pul eltip dursa, üsseçiden dört müň kümüş pul alyp biljekdigini aýtdym. Bu pula ömrüň ötyänçä ýaşap bolar. Onda-da gowy durmuşda ýaşap bolar.

Eger şeýle ownuk-uşak süýşürintgilerem şular ýaly gowy girdeji getirýän bolsa, onda her kim näçe gowy girdejili işiniň bardygyna garamazdan, garrylygynyň

gamyny iýmäge, maşgalasyny bol-telkilikde ýaşatmaga hökman borçludyr.

Ýene-de bir zady aýtmaly diýip pikir edýärim. Irdegiçde bir akyllý kişiniň, hemme adamlaryň ömürboýy ujypsyzja ätiýaçlyk gatanjyny töläp, ahyrynda, ýogalanyň maşgalasyna uly möçberde pul berilmeginiň ugruny tapjagyna ynanýaryn. Men şuny tüýs ýüregimden isleýärim, ýöne häzir bu mümkin zat däl. Sebäbi şeýle ylalaşyklar islendik üsseçiniň ömründenem uzaga gitmeli bolar. Bu şertnama edil patyşanyň tagty ýaly, dowamly hem ygtybarly bolmaly. Şeýle düzgüniň bir döwürde durmuşa geçjegine berk ynanýaryn. Ana, şonda ýogalanyň maşgala agzalarynyň hojalygyň geýregini galdyrjak pul almaga hukuklary bolar.

Ýöne biz geljekde däl-de, şu günki durmuşa ýaşaýanymyz sebäpli, şu gün elýeterli bolan serişdelerden peýdalanmaly. Şonuň üçin men siziň hemmähize ýaşyňyz gaýdyşyp ugranda gapjygyňyzy haýsy ýol bilen gorajakdygyňyz hakda gowy pikirilenmegi maslahat berýärim. Adam eger iýjek çöregini gazanyp bilmese ýa-da maşgala ekleýjisini ýitirse, uly betbagtlyk gopjagy mälim ahyry.

Ine, size igli gapjyk üçin altynjy melhem: garranyňyzda özüňize we maşgalaňyza zerur boljak harajatlar hakda öňräginden alada ediň.

ÝEDINJI MELHEM:

Girdeji mümkinçilikleriňizi köpeldiň

Ýedilenji güni Arkad:

– Okuwçylarym, bu gün size gapjygy galňatmagyň iň esasy serişdeleriniň biri hakda gürrüň berjek. Ýöne men altyn hakda däl-de, öňümdäki owadan lybasly oturan adamlar – siz hakda gürrüň etjek. Men siziň pikirlenişiňizde nämeler bolýandygyny hem-de üstünlik gazanmaga päsgel berýän zatlary düşündireýin – diýip, söze başlady.

– Ýakynda bir ýaş ýigit ýanyma gelip, karz sorady. Puluň nämä gerekdigini soranymda, ol güzeranyndan zeýrendi, gazanjynyň zerur harajadyna-da ýetmeýändigini aýtdy. Men gazanjy pes kişiniň karz alan puluny gaýtarmaga ýagdaýy bolmasa, pul berjek adamy tapmagyň kyn boljakdygyny aýtdym.

– Ýigit, saňa gazanjyňy köpeltmek gerek. Hany, aýt, köp pul gazanmak üçin näme edip gördüň?

– Elimden gelenini etdim. Soňky iki aýyň içinde aýlygymy köpelt diýip, hojaýynymyň ýanyna alty gezek dagy barandyryn, ýöne hiç peýdasy ýok. Zol-zol üstüne atalap durmagam gelşiksiz.

Oglanyň sadalygyna gülseň gülüp oturmaly. Ýöne onda girdejini köpeltmegiň iň wajyp şerti – köp gazanmak islegi bar. Bu juda gymmatly hem öwgä mynasyp isleg.

Güýçli hem kesgitli isleg deslapky şert bolmaly. Kesgitlenmedik isleg gury hyýaldyr. Gury arzuw-hyýalyň baýajak bolýan adama peýdasy ýok. Eger bir adam baş altyn pul gazanasy gelyän bolsa, muny gazanyp bolýar. Ol adam baş altyn gazansa, edil şeýle usulda on, ýigrimi, mün altynam gazanyp biler. Ahyr bir gün tüçjar baýam bolar. Kiçi arzuwlara ýetmek, seni has uly arzuwlara taýýarlaýar. Baýlyk şeýdip ýygnaýar. Ilki ownuk pullardan jemlenip başlasa-da, soň adamyň bilimine, tejribesine görä has uly hasap bilen artýar.

Isleg düşnükli hem kesgitli bolmaly. Eger olar köp bolsa, düşnüksiz bolsa, adamyň mümkinçiliklerinden uzakda bolsa güýjüni ýitirýär.

Adam öz hünärini, işini kämilleşdirdigiçe, onuň girdejisi-de artýar. Ýaş oglankam mürze bolup, bilimizi ýaý ýaly egreldip, her günde iki mis pul üçin şykgy ýazgylaryň üstünde ýegşerilip işleýärkäk köp zähmet çekýänleriň köp gazanýandygyny bilýärdim. Men hemmelerden öňe saýlanasym gelipdi. Olaryň nädip köp gazanýandygyna düşünmek üçin köp wagt gerek bolmady. Işiňe höwesli, gyzyklanyp ýapyşmaly, edýän işiňe köp üns bermeli, ýadaman, arman irmän işlemeli – ine, köp gazanýan mürzeleriň menden parhly taraplary.

Meniň yhlasym bimyrat bolmady, hojaýynymyň ýanyna aýlygymy köpeldäý diýip, alty gezek barmaly-da bolmadym.

Biz näçe köp zat bilsek, şonça köp gazanyp bilýäris. Öz işini öwrenýän, kämilleşdirýän adam hökman üstünlik gazanar. Eger ol suratkeş bolsa, has zehinli halypalaryň işleýiş usullaryny, tilsimlerini öwrenmeli. Eger ol kanun bilen iş salyşýan bolsa ýa-da lukman bolsa bu hünärlerden başy çykýan ussatlaryň maslahatyna eýermeli. Eger ol söwdagär bolsa hemişe iň gowy hem iň arzan harytlary gözlemeli.

Başga adamlaryň kömek ýardamyna mätäç bolup oturandan, öz ukyp başarnygyňyzy ulanyp, edýän işiňizi kämilleşdiriň. Şonuň üçin men siziň hemmähizi, bir duran ýeriňizde durman, hemişe kämillage tarap ymtylmaga çagyryjaryn, ýogsa sizden ozup geçerler.

Ynsan durmuşyny köp zatlar gymmatly tejribe bilen baýlaşdyrýar. Eger adam özüne hormat goýýan bolsa, şu zatlara ýykgyn etmeli:

Ol bergilerini, mümkin boldugyça, möhletinde üzmeli, hasaplaşyp biljek möçberinden köp pul karz almaly däl.

Ol maşgala agzalarynyň, öýündäkileriň özi hakda gowy pikirde bolmaklary üçin, hojalygy barada alada etmeli.

Ol haçanda bir zaman dünýesini täzelemeli bolaýan halatynda hemme zatlaryň adalatly paýlanmagy üçin, wesýetnama düzüp goýmaly.

Ol şowsuzlyga uçrana duýgudaşlyk bildirip, mümkinçiligine görä hemaýat bermeli. Ol öz ýakynlaryny goldamaly.

Ine, igli gapjyk üçin ýedinji hem soňky melhemem şu: güýç-gurbatyňy artdyr, paýhasyňy, başarnygyňy kämilleşdirmek üçin oka, öwren, özüňe hormatly hereket et. Şeýtseň öz-özüňe ynamyň artar, oýlanyşykly eden gowy arzuwlaryňa ýetersiň.

Igli gapjyk üçin ömrümde akyl ýetiren, rysgal-bereket tapan ýedi melhemim şulardan ybarat. Bulary baýasy gelýän adamlaryň ählisine-de maslahat berýärin.

Okuwçylarym, Wawilonyň altyny siziň pikir edip biljek çakyňyzdan has köp. Ol şeýle bol, hemme kişä-de ýeter. Baryň, şu hakykatlary peýdalanyp, bolçulyga, baýlyga ýetiň.

Baryň, patyşanyň paýhasyndan hem şäheriň rysgalyndan paý almaga mynasyp adamlara-da şu zatlary ýetiriň.

Şowlulyk perişdesi bilen tanyş boluň

Eger bir adamyň bagty çüwse, onuň hemme edeni ugruna bolýar. Ony Ýeýrata zyňsaň, eli merjenli çykar.

Wawilon nakly.

Hemme adam özüne şowlulygyň hemra bolmagyny isleýär. Bu isleg häzirki adamlarda bolşy ýaly, münlerçe ýyl owalky gadymy Wawilonyň ýaşajylarynyň kalbynda-da telwas urupdyr. Hemmämiz şowlulygyň kesirje perişdesi bizi gözden salmaz diýip umyt edýäris. Ol perişdäni öz tarapymyza geçirip bilerismi? Diňe bir bize üns bermegini däl, eýsem, jomartlygyny hem gazanyp bolarmyka?

Üstünlige nädip ýetmeli?

Gadymy Wawilonyň ýaşajylary hem bu soragy özlerine öwran-öwran berip, soragyň jogabyny-da

ýadawsyz idäpdirler. Olar edenli hem çuň paýhasa eýe adamlar eken. Şonuň üçinem Wawilon öz döwrüniň iň baý hem güýçli şäheri bolupdyr.

Ir zamanlarda bu şäherde mekdebem, kollejem bolmandyr. Ýöne olaryň bilim merkezi weli bolupdyr. Bilim merkezinde geçilýän sapaklar tejribede amal edilmäge juda golaý eken. Wawilonyň başy gök diräp duran beýik binalary, patyşanyň köşgi, asma bagy hem ybadathanalary bilen deň derejeli bolan bilim merkezi hakda taryhy kitaplarda teýli maglumat bolmasa-da, ol öz döwründe adamlaryň dünýägaraýşyna, pikirlenişine oňyn täsir edipdir.

Oňa il arasynda Bilim ybadathanasy diýlipdir. Meýletin mugallymlar öz okuwçylaryna geçmişiň paýhasyndan, tejribesinden gürrüň beripdirler. Açyk maslahatlarda hemmeleri gyzyklandyrýan temalar boýunça pikir alşylypdyr. Gullaryň iň bir nalajedeýini-de patyşa neberesinden bolan şazada bilen, jeza berilmezden, jedelleşip bilipdir.

Wawilonyň iň baý adamy Arkad hem Bilim ybadathanasyna gün sypdyrman gatnaýanlaryň hatarynda eken. Onuň özbaşyna zaly bolupdyr. Bu zalda her agşam diýen ýaly, adamlar aýak basmaga ýer tapsalar kaýyl bolup, halypanyň gürrüňlerini teňnelik bilen diňläpdirler. Okuwçylaryň köpüsi orta ýaşly adamlar bolsa-da, içinde ýaşlaram, garrylaram bar eken. Adamlar Arkada her dürli ugurdan özlerini gyzyklandyrýan ençeme sowallary

beripdirler. Geliň, şeýle sowal-jogaply sapagyň birine gaýybana gatnaşyp, söhbede ser salalyň. Olar şowlulygy öz taraplaryna geçirmegiň hötdesinden gelip bildilermikä?

Arkad sapak geçýän zalyna girende penjiräniň önünde görülen ýukajyk tozanyň içinden şöhlelerini parran ötüren Gün äpet gyzyň şara meňzäp, gözyetimi al şapaga boýap, batyp barýardy. Eýýäm bu ýerde terslin-oňlyn oklanan halyçalaryň üstünde, kimsi aýbogdaşyny gurup, kimsi dyzyny gujaklap, segsen çemesi adam garaşyp oturan eken.

Her dem salymdan ikilän-üçlän adamlar entegem gelşip durdy.

– Bu gün näme hakda pikir alşarys? – diýip, Arkad sorady.

Biraz dymyşlykdan soň bir dokmaçy kişi uzyn, daýanykly göwresini dikeldip, Arkada ýüzlendi:

– Köpden bäri jogabyny gözläp ýören bir soragym bar. Arkad, saňa-da, bu ýere ýygnanýan adamlara-da gaty gülkünç görner öýdüp, henize çenli o soragy berip bilmän ýördüm. Şu gün men içi altyn puldan doly gapjyk tapdym. Bu bir şowlulyk ahyr. Keýpim daş ýarýar. Men indi şowlulygyň hiç haçan meni terk etmezligini isleýärim. Muny islemeýän adamam ýokdur. Şonuň üçin men şowlulygy, bagty nädip özüňe çekip boljagy hakda pikir alyşmagy teklipe edýärim.

– Örän gyzykly tema – diýip, Arkad gaşlaryny gerip, gürrüňe başlady.

– Ara alyp maslahatlaşanyňa degýär. Şowlulyk – käbir adamlar üçin, hiç bir maksatsyz, sebäpsiz, tötänden gabat geläýýän bagtly pursat. Käbir adamlar bolsa, şowlulyk Iştar atly perişdäniň erkinde, kim oňa has gowy hyzmat etse, ol şol adama bagt, şowlulyk eçilýär diýip pikir edýärler. Ýeri, bu barada kim nähili pikir edýär? Şowlulygy ýanymyza getirmegiň bir ugry-usuly barmyka?

– Köprük gelse kem däl öz-ä – diýip, oturanlar ýerli-ýerden gobsundylar.

Arkad:

– Çekişmä başlamankak, adamlary diňleseň gowy bolar. Şu gürrüňi gozgan dokmaçy ýaly ýagdaýa düşen adamlaram pikirini aýtsyn. Azap görmezden, zähmet çekmezden, pul ýa baýlyk edinen barmy araňyzda?

Hiç kimden ses-üýn çykmady. Zalda oturanlar kim yerinden turaýarka diýip, biri-birlerine seredişdiler.

– Näme, şeýle adam ýokmy araňyzda? Diýmek, bu ýagdaý juda seýrek gabat gelýän bolmaly. Hany, onda biriňiz pikirini aýdyň, nireden, nähili ýeňil gazanç tapyp bolar?

Geýnülüli ýaş ýigit:

– Men synanyp göreýin – diýip, yerinden turdy.

– Eger şowlulyk hakda gürrüň edýän bolsak, stolda oýnalýan oýunlara üns bersek dogry bolaýmasa. Adamlar şotaýda uly utuş getirmegini isläp, şowlulyk perişdesini çagyрмаýarlarmy eýsem?!

Ol aşak çöken badyna ýerli-ýerden «Dowam et-de, dowam et» diýişdiler.

Adamlar:

– Aýt, hany, ýigit, şowlulyk perişdesi oýun oýnanyňda saňa nähili kömek etdi? Oýnuň guramaçysy bolan hojaýynyň hasabyna seniň gapjygyňy puldan doldurjak kubikleriň gyzył tarapyny ýokaryk öwürüp berdimi? Ýa-da tersine, kubigiň gök ýüzüni göge bakdyryp, seniň gara zähmet bilen gazanan kümüş pullaryňy hojaýynyň jübüsine guýdumy?

Ýaş ýigit hemmelere goşulyp, hezil edip güldü-de, oturan ýerinde jogap berdi:

– Dogrymy aýtsam, şowlulyk perişdesi meniň barlygymdanam bihabar öýdýän. Özüňizem aýdaýyň how, adamlar! Oýun oýnalýan ýere baranyňyz bardyr-a. Şol ýerde şowlulyk perişdesini göreniňiz barmy? Kimiň kubigini perişde öwürüp berdi? Aýdyň, eşdeliň, bileliň, bizem öwreneliň.

– Başlaýşyňa erbet däl – diýip, Arkad gürrüňe goşuldy.

– Biz bu ýerde sowallaryň her tarapyndan seredip görýäris. Eger oýun stollaryndan böküp geçsek, guýma altyny utjak bolup kümüş şaýlyklaryny töwekgelçilige goýýan bir topar adamlaryň halyna göz ýumdugymyz bolar.

– Bu gürrüňler düýnki at çapyşygyny ýadyma saldy – diýip, oturanlaryň biri gepe goşuldy.

– Eger şowlulyk perişdesi oýun stollarynyň degresine barýan bolsa, altyn çaýylan arabaly, endamy lowurdap duran atlaryň çapuwyndanam sowa geçýän dälidir. Arkad, göniňden gel, düýn Ninewiýadan gelen gyr atlara goýum edeniňde şowlulyk perişdesi gulagyňa birzatlary pyşyrdadymy? Men seniň yzyňda durdum. Gyr atlara pul goýýanyňy eşidenimde, gulaklaryma ynanasym gelmedi. Henize çenli tutuş Assiriýada biziň athanalarymyzdan çykan atlary adalatly ozýan ýeke atyň ýoklugyny senem biz ýaly gowy bilýänsiň. Boýnuňa al hany, şowlulyk perişdesi «Atlar soňky öwrümden dogry ýola düşenlerinde, gara jübüt bedewler biziň atlarymyza päsgel berer weli, gyr atlar öňe geçer. Sonuň üçin gyr atlara pul goý» diýdimi saňa? Gyr atlaryňky şowuna boldy, olar ozdy, pellehanadan ilki geçdiler. Ýöne bu adalatsyz ýeňiş.

Arkad jedelleşýän kişä bakyp, hoşamaý ýylgyrdy.

– Kimiň haýsy ata goýum edýändigini bilen şowlulyk perişdesiniň nä işi barmyşyn? Ol perişde meniň pikirimçe, mätäje kömek edýän, mynasyp adamy sylaglaýan söýgiň hem beýikligiň perişdesi. Men ol perişdäni utýan altynyndan utdurýany köp kişileriň üýşýän oýun

stollarynyň başynda ýa-da at çapyşyklarynda çagyramok. Men ony adamlara haýyrly, sylaga mynasyp işlerde çagyryaryn.

Hereket edýäne hemişe bereket tapdyrar, ýerden hasyl al, halal söwda et, senetçilik bilen meşgullan. Ekleň çeşmesi kör dälidir. Elbetde, hemişe hemme edeniň oňuna bolmazlygy-da ähtimal. Sebäbi adamyň ýalňyşary bor, tupan ýa epegek zähmetini reýgan etmegi mümkin. Eger ol berk dursa weli, ahyrsoňunda maksadyna ýeter. Sebäbi üstünlik hemişe azap edýäniň haýryna işleýär.

Eger bir adam humarly oýunlary oýnaýan bolsa ýagdaý düýbünden tersine bolýar. Bu ýerde mümkinçilik oýun oýnadýan kişiniň bähbidine işleýändir. Humarly oýun onuň hünäri, kesp-käri, onuň bar maksady-da oýunçylaryň goýýan pullaryndan gapjygyny doldurmakdyr. Humarly oýunlary köp oýnaýanlar gowy bilýändir, utmaly pul näçe köp boldugyça, utmak mümkinçiligi şonça az bolýandyr.

Mysal üçin, kubigi alyp göreliň.

Her gezek kubigi sülenlerinde haýsy ýüzüniň ýokaryk boljagyny çaklap, goýum edýärler. Gyzyly ýüzi ýokaryk bolsa oýnuň eýesi goýlan puluň dört essesini tölemeli bolýar. Eger kubigiň galan baş tarapyň haýsy biri ýokaryk bolsa-da oýunçynyň utuldygydyr. Şu sanlar hemme zady ap-aýdyň edýär: her gezek kubigi sülenimizde baş sany utulyş howpy bar, ýöne gyzyly tarapy goýlan puly dört esse köpeltjegini göz önünde tutsak, utmak mümkinçiligi dört bolýar. Oýnuň eýesi bolsa goýlan

pullaryň hemmesiniň başden birini utsa-utmasa alýar. Başden birini hökman utdurýan adam, heý-de, şeýle guralan oýny oýnarmy?

– Ýöne uly möçberde pul utýanlaram-a bar – diýip, diňleýjileriň biri dillendi.

– Hawa, utýanam bar. Ýöne utuşa näçeräk bil baglap bolýarka? Wawilonda tanalýan adamlaryň içinde gurply baýlar kän, emma olaryň hiç biri-de üstünlige humarly oýun oýnap ýeten dälidir.

Siziň hemmännizem şäherimiziň baý adamlaryny tanawansyňyz. Eger şolaň içinde oýun stolundan rysgal tapany bar bolsa, aýdyň, eşideliň.

Ep-esli dymyşlykdan soň:

– Eýsem, humarly oýunlaryň eýeleri näme? – diýip biri seslendi.

– Eger hiç kim göz önüňize gelmeýän bolsa, özüňiz hakda gürrüň edeliň. Araňyzda oýundan pullananyňyz barmy?

Bu sowala jogap hökmünde yzky hatarda oturanlaryň biri bir zatlar diýip, nägileli hüňürdedi. Adamlar wakyrdaşyp gülüşdiler.

Arkad sözüni dowam etdi:

– Görýän weli biz şowlulygy şowlulyk perişdesiniň setanda-seýranda aýlanyp gaýdýan ýerinden gözleýäs

öýdýän. Geliň, onda ony başga ýerden idäliň. Biz şowlulygy ýiten gapjyklaryň içinden-ä tapmadyk. Biz ony oýun stollarynyň degresindenem tapmadyk. At çapyşyklary barada aýtsam, boýnuma alaýyn, ömrümde utan pulumdan utdurany köpdür.

Geliň, indi senetçilige ser salyp göreliň. Töwekgelçilik edip, şowlulyga bil baglap däl-de, zähmetimiz bilen gazananymyz hakyky girdeji dälmidir, eýsem? Perişdäniň sowgadyna ynam etmeli dälmi kä diýýän. Göwnüme bolmasa, ol biziň kömege garaşmaýan çagymyz kömek edýän ýaly bolup dur. Ýene pikiriňizi aýtjagyňyz barmy?

Egni ak donly, gartaşan söwdagär ör turdy.

– Hormatly Arkad, rugsat berseň, teklibim bar. Eger aýdyşyň ýaly, biz diňe öz güýjümüze hem ukybymyza bil baglamaly bolsak, onda tas elimize gelen, ýöne sypdyran mümkinçiliklerimiz barada gürrüň edäýsek gowy bolardy. Şowlulyk – seýrek gabat gelýän zat. Şowsuzlyk barada elinden mümkinçiligi sypdyran adamlaryň gaty köpüsi gürrüň edip biler.

– Gowy pikir – diýip, Arkad ylalaşdy.

– Haýsyňyz bagty: «tutdum tutdum» diýeniňizde eliňizden sypdyrdyňyz?

Elini galdyranlar köp boldy. Şolaryň arasynda ak donly söwdagäriňem eli galdy.

– Şu gürrüňi gozgan sen, ilki özüň gürrüň berseň gowy bolar – diýip, Arkad söwdagäre ýüzlendi.

– Höwes bilen. Men size bir wakany gürrüň bereýin – diýip, ak donly, gartaşan söwdagär söze başlady.

Bu waka adamyň bagta nähili golaý barsa-da, gözi gapylan ýaly bolsa, bagtyň tazyyp gidişini, soň ökünip elini dişläp ýörmeli bolşuny gowy düşündirse gerek.

Mundan köp ýyl ozal, ýaňyrak öýlenen döwrüm kakam ýanyma gelip, bir işe pul goýmagy maslahat berdi. Gazanjymam erbet dälidi. Kakamyň ýakyn bir dostunyň ogly bir boş ýeri göz önünde tutup ýör eken. Şäher diwarynyň aňryýanjagazyndaky ol ýer derýadan ýokarda bolansoň, oňa suwam çykanokdy.

Kakamyň dostunyň ogly maňa şol ýeri satyn almagy, öküz bilen aýlanýan üç sany uly suw jykyryny gurup, suw çykarmagy teklipl etdi. Soň ýeri bölüşdirip, gök-bakja ekmek üçin şäher ýaşaýjylaryna satyp boljagyny aýtdy.

Bu iş üçin kakamyň dostunyň oglunda ýeterlik pul ýokdy. Ol hem men ýaly ýaş ýigit, entek girdejisi o diýen uly dälidi. Onuň kakasy-da meniň kakam ýaly, uly maşgalaň keşgi egninde, güzeranlary bol-telki däl. Şonuň üçinem ol pul goýup, paýa girjek adamlary gözleýärdi. Adamlar on iki sany bolmalydy.

Bu topara goşulan her adam tä ýer satuwa taýýar bolýança, gazanjynyň ondan birini şu ýer üçin goýmalydy.

Soň girdejini goýlan pullara görä, adalatly paýlaşarys diýýärdi.

Kakam:

– Oglum, sen entek ýaş. Kakaň ýalňyşlygyny gaýtalamagyňy islämok. Men бүтін өмүр seniň baý hem abraýly adam bolup ýetişmegiňi arzuw etdim – diýdi.

– Muny menem isleýärim – diýdim.

– Onda maslahatyma gulak sal. Gazanjyň ondan birini al-da, girdeji getirjek işe goýum et. Şol pullaryň kömegi bilen, meniň ýaşyma ýetmänkäň, gowy durmuşyň eýesi bolarsyň, oglum.

– Kaka, sen mamla, hak aýdýaň. Meniňem baý bolasym gelyär. Ýöne şu wagt bar gazanjymy ýuwdup duran birtopar çykdajylarym bar, kaka. Şonuň üçin biraz garaşáýyn.

Men heniz ýaş-a, pul gazanara wagtym bar.

– Seniň ýaşýňdakam menem şeýle pikir edýärdim. Seret ine, ýyllar ýyldyrym çaltlygynda geçip gitdi, entegem baýlyk toplap başlamadym.

– Biz dürli döwürde ýaşaýarys, kaka. Men seniň ýalňyşlygyňy gaýtalamajak bolaryn.

– Seň önünde mümkinçilik açyldy, oglum.

Baýamaga esas bar. Haýys edýän, şu işi soňa goýma. Ertir dostumyň oglunyň ýanyna git-de, gazanjyň ondan

birini geçirmäge ylalaş. Iş soňa goýulmagy halamaýar. Şu gün mümkinçiligiň barka, pursaty elden sypdyrma.

Men kakamy diňlemedim, maslahatyna eýermedim. Hut şol günlerem Gündogardan gelen täjirler kaşaň, owadan lybaslary, egin-eşikleri getiripdiler. Aýalym ikimiz näme bolsa şol bolsun diýip, egin-eşikleri satyn alyp, «tüyümizi» birlaý täzeledik. Eger men aýlygymyň ondan birini bermäge razylaşan bolsam, egin-eşiklerden, başga-da ençe lezzetdenem el çekmeli boljakdyk. Netijä gelmegi süýşürip-süýşürip, ahyry gijä galanyma gözüm ýetdi. Men soňa entek-enteklerem ökünýärim. Şol iş pul goýanlara pikir edilişindenem gowy girdeji berdi. Ine, meniň bagty elimden sypdyryşym-a şeýleräk.

Gumludygy çaňjaryp duran ýüzünden belli bir adam:

– Bu waka şowlulygyň mümkinçiligi sypdyrmaýan kişä nesip edýändigini aýdyp berýär – diýip, gürrüňe goşuldy.

Mal-mülk, baýlyk edinmek üçin hemişe birinji ädim aýgytly ädilmelidir. Bu ädim gazanan başdır-üç dür altynyň ýa kümüş puluň bolubam biler. Şu wagt meniň malym köp. Mallarymyň baryny birbada edinmedim. Olar oglankam bir kümüş pula satyn alan gölämden köpeliş gitdi. Men-ä şeýdip baýadym.

Birinji ädimi ätmek hemme adam üçin uly şowlulyk. Bu ädimi äden adam gara zähmet bilen gazanç edýän işgärden öz altynynyň girdejisine ýaşaýan adama öwrülýär.

Käbir kişiler bu ädimi ýaş döwri ädip, hiç haçan ädim ätmejek adamlar hakda-ha gürrüňem ýok, gowy ýaşamaga ymtylýan deň-duşlary oýurganyp netijä gelyänçä, eýýäm baý adama öwrülýär.

Eger biziň bu söwdagär dostumyz ýaşlygynda eline meýletin gelen mümkinçilikden peýdalanyp, baýlyk toplamaga tarap ädim äden bolsa, onda ol häzir zemin eşretlerinden nesibeli bira dama öwürülerdi. Eger şeýle ädimi dokmaçylyk bilen iş salyşýan dostumyz äden bolsa, ol ädim uly baýlygyň başlangyjy bolardy.

– Menem aýdaýyn-la – diýip, märekäniň çetinde oturan dili çalgyrdyrak çet ýurtly kişi seslendi.

– Men siriýaly. Siziň diliňizi o diýen gowy bilemogam. Maňa gyzykly, aýtsaňyzlaň, şu söwdagäriňki ýaly häsiýetli adamlara siz näme diýýärsiňiz? Bagyşlaň, bu sowalymy gödegräk görmegiňizem ahmal, ýöne meniň bilesim gelyär. Siriýaça näme diýilýänini aýtsam düşünmersiňiz. Özi üçin peýdaly, bähbitli boljak işi edesi gelmeýän adamy nähili söz bilen atlandyrýaňyz siz?

Kimdir biri:

– Tugodum (pikirlenişi, akyl ýetirişi haýal bolan adam) – diýdi.

Siriýaly kişi:

– Dogry – diýip, ellerini ýaýdy. Ol adam alnyna gelen mümkinçiligi görenok. Ol garaşýar. Işim köp, ýetişemok

diýýändir. mümkinçilik bolsa olar ýaly tugodumlara garaşyp duranok. mümkinçilik: bagtly bolasy gelyän adam hökman howlugýar diýip pikir edýär. mümkinçilik gelen wagty hol oturan söwdagär dostumyz ýaly howlukmaýan adam ýalňyşýar.

Söwdagär ýerinden turdy-da, ýylgyryp, siriýala tarap başyny egdi.

– Myhman, hakykaty aýtmaga çekinmeýäniňe guwanýaryn.

Arkad:

– mümkinçiligi başga-da goldan sybdyran adam bar bolsa, geliň, diňläliň.

Kim gürrüň berjek? – diýdi.

– Men gürrüň berjek – diýip, orta ýaşly, egni gyzyl donly kişi gobsundy.

– Men mal söwdasyny edýän jellap. Esasan, düýe, at. Käte goýundyr geçi ýaly ownuk malam alýaryn. Bir gezek maňa bagt diýerçeräk, şeýle uly mümkinçilik gabat geldi. Şony elden gidirişimi gürrüň beresim gelyär. Belki, men beýle uly bagta taýýar dälidirin, diňläň, soň özüňiz aýdyň.

Bir gün agşam satlyk düýe gözläp giden on günlük syýahatymdan dolanyp gelyärdim. Gelşim giç bolansoň, şäheriň derwezeleri eýýäm ýapylan eken. Nätjek, şäheriň daşynda düşlemeli bolduk. Hyzmatkärlerim ot ýakmak üçin

odun döwüp durkalar, men ýaly şähere girip ýetişmedik bir goja daýhan ýanyma geldi.

– Baý aga, ýalňyşmasam, siz mal alyp satýan jellap bolmaly. Eger çakym dogry bolsa, şu wagt bir süri gowy goýunlary şäheriň alkymyna sürüp geldim. Gaýdamda aýalymyň gyzgyny galyp, nähoş halda ýatyrdy. Men tizräk yzyna dolanmaly. Eger meniň goýunlarymy siz satyn alsañyz, hyzmatkärlerim bilen düýelere münüp, eglennän gaýdyp bilerdik.

Garaňkyda goýunlar aýyl-saýyl görünmese-de, hümmärlenip duruşlaryndan köpdügi bildirýärdi. On gün aýlanybam satyn alara laýyk düýe tapman surnugyp gelemsoň, men bada-bat ylalaşdym. Gyssanyp duransoň oňuşmaz ýaly nyrham kesmedi. Sürini ir bilen şähere eltip, gowuja peýda görüp satyp biljegime gözüm ýetip durdy.

Daýhan bilen söwdalaşyp, el urşup, hyzmatkärlerime goýunlary sanamak üçin otly kesindileri getirmegi buýurdym. Daýhan: «Goýunlar dokuz ýüz sany bolmalydyr» diýdi. Suwsyzlykdan ýaña oýan-buýan atygsaşyp duran goýunlary garaňkyň içinde sanaýmak ýeňil iş däldi. Men daýhana dowarlary jahan ýagtylanda sanap, şondan soň hasaplaşaryn diýdim.

– Gaýrat et, baý aga. Men ýola düşer ýaly, puluň üçden iki bölegini beräý. Iň düşbi, akyllly hyzmatkärimi sanaşmaga kömek eder ýaly, siziň ýanyňyzda goýup gideýin. Ol ynamdar adam. Puluň galan böleginem ertir şoňa berip goýberäýiň – diýdi.

Men diýenimden dänmedim, tüm garaňkyň içinde hasaplaşmajagymy ýene-de aýtdym. Ertesi daň bilen, entek oýanyp ýetişmäňkäm, şäheriň derwezesi açylan dessine, dört sany söwdagär daýhanyň ýanyna eňip gaýdypdyr-da, hemme goýunlaryny satyn alypdyr. Şol döwürler basym duşmanlar şäheri gabajakmyşlar diýen myş-myş ýaýransoň, her kim ätiýaçlyk azyk-owkat basýardy. Şonuň üçin goýunlaryň bahasyny çekeleşjegem bolman, daýhanyň maňa aýdan bahasyndanam üç esse gymmada alyp göterdiler. Ine, menä mümkinçiligimi şeýdip ýitirdim.

– Täsin waka – diýip, Arkad adamlara seretdi. –Ýeri, bu wakadan nähili akyl alyp bolar?

– Söwdaň peýda berjegini duýan badyňa hasaplaşmaly – diýip, garry ýonaçy gürrüňe goşuldy.

– Eger söwda, hakykatdanam, bähbitli bolsa, onda saňa hiç kim, hatda öz kemçilikleriňem päsgel berip bilmez. Biziň hemmämiz panyň myhmany, pikirlerimiz zol-zol üýtgäp dur. Köplenç, dogry pikirlerimiz babatda nädogry netijä gelýäris diýsegem bolýar. Özümiň-ä hemişe birinji eden pikirim dogry bolup çykýar. Şonda-da bähbitli işe öz-özümi ynandyrmak aňsat düşenok. Öz ejizligimden üstün çykamak üçin, indi peýda bolar öýden söwdama şobada pul goýýaryn.

Siriýaly myhman:

– Men ýene aýdaýyn-la, adamlar – diýip dillendi.

– Bu wakalar biri-birine gaty meňzeş. mümkinçilik her gezegem şol bir sebäp zerarly elden sypýar. Bularyň ikisem tugodum. Olar: şu mahal hereket etmegiň tüýs wagty diýmegiň deregine, haýal-ýagallyk edýärler. Onsoň nädip olaryň işi ugruksyn diýsene.

Jellap:

– Hak söz aýdyaň, dostum – diýdi.

– Wakalaryň ikisinde-de mümkinçilik tugodumlardan ýüz öwürdi. Geň galyp oturasy zat ýok. Haýal-ýagallyk her kimiň zandynda bar zat. Biziň hemmämiziňem baýasymyz gelýär, emma mümkinçilik dörän çagy-da ýaýdanmaçlyk edip, soňa goýýarys. Ýaýdanjaňlyga gulak asyp, öz-özümize ýamanlyk edýäris.

Eger bu söz siriýaly dostumyzyň şeýle hoşuna gelen bolsa, menem diýeyin, ýaşkam men özümi tugodum hasap edemokdym. Ilkibada işime oňat düşünmeýänim zerarly gowy mümkinçilikleri sypdyrýandyryn öýdýärdim. Soň günäni hötjetligimiň üstüne atyp ugradym. Ahyrsoňy nämäň nämedigine düşündim. Hemme zat hökman gyssagly edäýmeli işlerem soňa goýýanym sebäpli eken. Öz şu häsiýetimi şeýle bir ýigrenendirin! Men araba goşulan ýabany gulan ýaly däliredim. Ýöne şu gyňyr häsiýetimi ahyr soňunda döwüp, üstünlige ýetdim.

– Sag bol. Indi men söwdagärden soramak isleýärin – diýip, siriýaly kişi söwdagäre seretdi.

– Seniň egin-eşiğiň gowy, ebtíň pukara adamyňky ýaly eleşan däl. Baý adamlara mynasyp gürrüň edýän. Aýtsana, gulagyňa «howlukma!» diýip pyşyrdy eşidilse, indi nähili hereket edýän?

– Menem şu mal alyp-satýan jellap dostumyz deýin, ejiz tarapymy boýun alyp, haýal-ýagallygyma garşy göreşip başladym. Bu häsiýet maňa, göýä, amala aşyrmak isleýän pikirlerimi ýok etmegiň çemine garap ýatan duşman ýaly bolup göründi. Hälki gürrüň beren wakam şeýle wakalaryň ýekejesinden bir mysal. Eger bu duşmany tanan bolsaňyz, oňa garşy göreşmek kyn däl. Hiç bir adam ammarynda ýada kepbesinde ogryň edenini edip ýörmegine ýol beresi gelmez-ä. Duşmanlar babatda-da şeýle, hiç kimem duşmanyna öz müşderilerini gaçyryp, peýdasyndan goýmagyna göz ýumup bilmez. Ýaramaz endiklerimiň maňa zyýan edýändigini aňamsoň olardan saplanyp başladym. Eger Wawilonyň baýlygyndan öz paýymy alaýyn diýýän bolsa, onda her kimem edil men ýaly, öz içinde oturan ýaýdanmaçlygyna garşy göreşmelidir.

– Arkad, sen näme diýersiň muňa? Wawilonyň iň baý adamy sen bolaňsoň, köp kişi saňa bagty çüwen diýýär. Özündäki tugodumy doly ýok eden kişiniň hökman üstünlige ýetjekdigi bilen ylalaşýaňmy sen?

– Dogry aýdýaň – diýip, Arkad makullady.

– Ömrümde üstünlige tarap barýan ýolda nesilleriň çalyşýandygyna-da şaýat boldum. Adamlaryň ählisiniň önünde köp mümkinçilikler açylýar. Olaryň käbirleri

mümkinçilige ynamly ýapyşyp, isleg-arzuwlaryny kanagatlandyryp, dünýäniň eşretinden ýetdik paýlaryny alýarlar. Emma aglabasy bolsa, belli karara gelip bilmän, ýaýdanyp-çekinip, süýrenip yzda galdylar.

Arkad dokmaça baka öwrüldi:

– Sen şowlulyk hakynda gürrüň etmegimizi islediň. Bu barada indi nähili düşünjede sen?

– Men indi oňa başgaça seredýän. Şowlulyk öz-özünden geläýýändir öýdýärdim. Görüp otursam, şowlulygy özüňe imrindirmek ýeňil-ýelpaý däl eken. Gürrüňlerden gelen netijäme görä, şowlulyk – bu mümkinçiliklerden peýdalanyň bilmek eken. Indi men gabat gelen islendik mümkinçiligi ulanmaga çalşaryn.

– Gürrüň berlen wakalara, ýañzydylan pikirler sen gowy düşünipsiň – diýip, Arkad dokmaça jogap berdi.

– Seniň ýetmek isleýän şowlulygyň, köplenç, mümkinçilik bilen bile gelýär. Diňe kä ýagdaýda başga ýol bilen gelýändir. Eger şowlulyk perişdesiniň döredip beren mümkinçiliginden peýdalanan bolsa, biziň söwdagär dostumyzyň hem işi şowlardy, ýüzi gülerdi. Mal alyp-satar jellap dostumyz uly peýda görnüp duran söwdany soňa goýman, mümkinçiligi sypdyrmadyk bolsa, onuň hem söwdasy şowly bolardy.

Bu söhbeti biz şowlulygy haýsy serişde bilen öz tarapymyza geçirip boljakdygyna düşünmek üçin guradyk. Meniň pikirimçe, dogry ýoluny tapaýdyk öýdýän.

Wakalaryň ikisinde-de mümkinçiligi ulanyp başarmalydygy aýdyň bolandyr. Şowlulygyň hakykaty-da şunda: mümkinçilikden peýdalanyp bilseň şowlulyk saňa gülüp bakar.

Mümkinçiliklerden peýdalanýan adam şowlulyk perişdesiniň ünsüni özüne gönükdirýär. Ol özüne gulluk edýänlere kömek etmäge elmydama taýýar. Oňa iň oňat hyzmat eýdänler bolsa işewür adamlar.

////////////////////////////////////

**ŞOWLULYK PERIŞDESI
IŞEWÜR ADAMLARA GOLDAW BERÝÄR**

////////////////////////////////////

Altynyň baş kanuny

Içi altyndan hem-de paýhasly ýazgylardan doly haltalar bar diýeliň. Eger önüňizde goýup, saýla diýseler haýsysyny saýlardyňyz?

Diňläp oturanlaryň Güne ýanyk ýüzleri açylyp, gözleri lowurdap başlanlygy oduň ýagtysyna göründi.

– Altyny saýlarys, altyny – diýip, oturan ýigrimi ýedi adamyň bary hor bolup seslendiler.

Goja Kalalab köpmanyly ýylgyrdy.

– Gulak salyň. Gije şagallaryň uwlaýşyny eşidýäňizmi? Olar açlygyndan uwlaýar. Garnyny doýrubam näme edýändiklerine syn edip görüň. Ertiriň gaýgysyny etjek gümanlary ýok, ýa-ha gemrişip urşarlar, ýa-da çäşerlip ýatarlar.

Adamlaryň köpüsem şeýle. Ýa altyny, ýa-da bilimi saýlaň diýilse, nädler öýdýäňiz? Bilimden ýüz öwrüp, altynam isrip ederler. Ertesi uwlarlar, ýöne giç bolar. Sowlan altyn gaýdyp gelmez. Altyn onuň kanunlaryny bilýän hem şol kanunlar boýunça ýaşaýan adamlara hyzmat edýär.

Kalalab gijäň sowuk şemalyndan örtünmek üçin ýapynjasyny göwresine sarady.

– Uzak saparda düýelerime esewan bolup, çölüň gorýaly gyzgyn çägesinden heder etmän, galtamanlara gaýtawul berip, maňa gowy hyzmat edendigiňiz üçin, şu

agşam size altynyň baş kanuny barada gürrüň berjek. Bu gürrüňi entek hijiňiz hiç haçan eşiden dälşiňiz.

Meni ünsli diňläň. Eger aýtjak sözlerime gowy düşünseňiz, siz ummasyz altyna eýe bolarsyňyz.

Ol soň dymdy. Garalyp duran gögümtil asmanda ýyldyzlar patrak seçilen ýalydy. Adamlaryň arka tarapynda çölüň çägeli harasatlaryndan goranmak üçin daşy çybyk bilen örtülen çadyrlar solgun ebtini agdyryp otyrdylar. Aňyrrakda bolsa tertipli basylan arassalanyp duzlanan deri küdeleri bardy. Çägäň o ýerinde-bu ýerinde düýeler çöküne düşüp, gäwüş gaýtaryşyp otyrdylar.

Garry düýekeş:

– Sen bize köp gyzykly zatlary gürrüň berdiň, Kalalab. Seniň pähimli maslahatlaryňy biz dykgatly diňleýäris, ertir hökman nepi deger – diýdi.

– Men şu wagta çenli uzak ülkelerde öz başymdan geçen wakalary gürrüň berdim. Bu gün bolsa Arkad baýyň akyl-paýhasyndan söz açmak isleýärin.

– Arkad barada köp eşidipdik. Bir zamanlar Wawilonyň iň baý adamy bolupdyr öýdýän şol – diýip, goja düýekeş seslendi.

– Hawa, altyna barýan ýollara hemmelerden beletligi üçin, ol iň baý adam bolupdyr. Bu gün men size köp ýyl ozal onuň ogly Nomasiriň gürrüň beren zatlaryny aýdyp bereýin. O mahallar men oglanjykdym.

Şol gün hojaýynym bilen Nomasiriň köşgünde ep-esli eglendik. Men hojaýynymyň getiren billeri bogdaklanan halylaryny köşge daşýardym, Nomasir bolsa nagyşlaryna, reňklerine seredip, haly saýlaýardy. Halylara göwni ýetensoň, ol bize seýrek hem şirin tagamly, entek beýle içgä öwrenişmedik aşgazanymy ýylydan şerbet hödür edipdi.

Soňra ol, edil şu wagt meniň size gürrüň berip oturşym ýaly, öz kakasy Arkadyň beýik pähim-parasadyndan söhbet edip ugrady.

Siz hem bilýänsiňiz, adatça Wawilonda ogullar kakalaryndan miras galjak baýlyga göz dikip garaşýarlar. Emma Arkad ol adata eýermändir. Nomasir kämillik ýaşyna ýetende oňa şeýle habar gönderipdir:

– Oglum, men seniň baýlygyma eýe bolmagyňy janym-tenim bilen isleýärin. Ýöne sen ilki oňa akyllý-başly eýelik edip biljekligiňi subut etmeli bolarsyň. Şonuň üçin men seni jümle-jahana keşt etmäge ýollaýaryn. Nädip altyn hem abraý gazanyp bilşiňi görkez.

Saňa başlangyç üçin, hatda ýaşkam baýlyk toplamaga gurbum ýok wagty, özümde bolmadyk iki zady berýärin.

Birinjiden, bir halta altyn berýärin. Eger akyllý-başly ulansaň, ol seniň geljekki baýlygyň gönezlige bolar.

Ikinjiden, şykgyň ýüzüne ýazylan altynyň baş kanunyny berýärin. Eger peýdalanyň oňarsaň, olar saňa bilim hem ynam berer.

Şu gün den başlap hasapla, ýene on ýyldan soň gelip, bitiren işleriň barada kakaňa hasabat berersiň. Eger mynasyp kişi bolup dolansaň, men seni baýlygyma, mal-mülküme, ähli emlägime mirasdüşer ederin. Eger tersine bolsa, dünýeden öten çagym ruhuma doga okasynlar diýip, bar baýlygymy ruhanylara paýlap giderin.

Nomasir ýanyna bir halta altyn, ýüpek matalara dolanan ýazgylý şygylary hem-de hyzmatkär bilen atyny alyp, ýola düşüpdür.

On ýyldan soň, kakasynyň aýdyşy ýaly, Nomasir öýlerine dolanyp gelýär. Kakasy dost-ýarlaryny, garyndaşlaryny çagyryp, onuň şanyňa uly toý tutupdyr. Daşgynrak myhmanlar dagap, toý tamam bolansoň, Nomasiriň kakasy bilen ejesi uzyn eýwanyň töründe goýlan tagt ýaly kaşaň oturgyja ornaşdylar. Nomasir hasabat bermek üçin, olaryň önünde dikeldi.

Garaňky gatlyşypdy. Otagda ýagly çyralaryň tüssesi bark urýar. Hyzmatkärler palma ýapragyndan edilen uzyn ýelpewaçlary galgadyşyp durlar. Öýüň içinde täsin ahwal höküm sürýärdi. Arka tarapda düşelen halyň üstünde Nomasiriň aýaly iki sany oguljygyny ýanyna alyp, garyndaşlary bilen bilelikde diňlemäge taýynlanyp, üşerilişip otyrdylar.

Nomasir edep bilen söze başlady:

– Kaka, men seniň pähim-paýhasyňa baş egýärim. Mundan on ýyl ozal kämillik ýaşymyň bosagasynda

durkam, baýlyga çolanyp, mirasdüşer lälilik däl-de, dünýäni gezip, är ýigitleriň arasynda är ýigit bolup ýetişmegim üçin ýola saldyň. Jomartlyk bilen altynndan, bilimden ýükümi kem etmediň. Beren altynlaryň barada aýtsam, gynansaňam, boýnuma alaýyn, aýdyşyň ýaly sowup bilmedim. Ol altynlar edil gögele oglanjygyň elinden zymdyrylyp gaçýan sypjyk çöl towşanlary deýin gaçyp gitdiler.

Kakasy oglunyň ýagdaýyna düşüniپ, ýylgyrdy:

– Aýdyber, oglum. Başyňdan geçen zatlaryň bary meniň üçin gyzykly.

– Men Ninewiýa gitdim. Ösüp barýan şäher bolansoň, şol ýerde ugrugaryn diýip çak etdim. Kerwene daklyşyp, ýolugra birtopar dost edindim.

Ol dostlarym Ninewiýada örän ýyndam bedewli bir baýyň barlygyny, hiç bir atyň ondan ozup bilmeýänligini gürrüň berdiler. Atyň eýesi dünýädäki atlaryň hiç biriniň öz atyndan ozmajagyny, Wawilonyň islendik aty bilen näçe pul goýup çapyşdymaly bolsa-da, jedel etmäge taýýar diýip aýdýarmyşyn. Şol oglanlaryň biri, ol gatyr Wawilonyň atlarynyň ýanynda eşege meňzär, sähel öňürdikleselerem ondan ozarlar diýdi.

Şeýdip, at çapyşyga uly möçberde pul goýmagy tekliپ etdiler. Bu pikir erkime goýmady. Pul goýan atymyz yza galyp, gaty köp altyny şol ýerde ýitirdim.

Arkad hezil edip güldi.

– Soň ol oýny ýörite gurnandyklaryny, olaryň kerwene daklyşyp, men ýaly ynanjaň, sada adamlary aldap-çürkemek üçin aýlanyp ýörendiklerini eşitdim. Ninewiýaly adamam şolar bilen meslekdeş bolup, atlara goýlan pullary soň paýlaşýan ekenler. Şol ynsapsyzlaryň hile-mekirligi maňa birinji sapagy berdi.

Biraz wagtdan ikinji sapagyda aldym. Oda öňküden kem bolmady. Kerwende başgada bir ýetginjek bilen tanşypdym. Ol ýigit hem edil men ýaly baýyň ogly, Ninewiýadan täze durmuş gözläp barýar eken. Ninewiýa golaýlanymyzda ol ýigit bu şäherde bir söwdagäriň ýogalandygyny, dükanyny harydy zady bilen ujypsyzja baha satyn alyp boljagyny aýtdy. Ol maňa söwdanyň peýdasyna deň hukukly şärikdeş bolup, hyzmatdaşlyk edeli diýdi. Ýöne pul üçin yzyna Wawilona gidip geläýmese, ýanynda ýeterlik pul ýoklugyny aýdyp, häzirikçe, dükany maňa satyn almagy tekliپ etdi.

Ol Wawilona «Indi gitjek-şindi gitjek» diýip, köp gezek soňa goýdy. Söwda etmegide oňarmaýan eken, pullary saga-çepe sowup, az wagtdan dükany taňkyratdy. Onuň ýagdaýyny görüp, bile işlemejegimi ýaňzytdym. Ýöne eýýäm dükanyň boljagy bolupdy, geçmeýän harytlar galdy, satylan harytlaryň puluny sowdy, täze harytalara altynymam galmady. Men dükany zordan bir ysraýylly adama deger-degmezine satdym.

Soň has kyn günler başlandy. Özüme iş gözläp ugradym. Elimde hünärim bolmansoň işem tapyp bilemok.

Ilki atymy satdym, soň hyzmatkärimi. Iýip-içere, bir ýerde ýatara pul gereg-ä. Gün diýeniň gelip dur, ýaşamak gitdigiçe kynlaşdy.

Kaka, şol günlerde maňa ynanýanlygyňy ýatladym. Sen meni adam bol diýip syýahata, dünýäni gezmäge ugradypdyň ahyr. Men hökman seniň ynamyňy ödäýmelidim.

Şol pursatda Nomasiriň ejesi eliniň aýalary bilen ýüzüni ýapyp, ýuwaşja aglap ugrady.

– Soň maňa berip goýberen altynyň baş kanuny ýazylygy şykgylyryň ýadyma düşdi. Olary üns bilen okaşdyrdym. Birlaý okap çykamsoň, «Wah, bu ýazgylary ilki okan bolsadym, onda altynlarymyň birini-de ýitirmezdim» diýdim. Altynyň baş kanunyny berk ýat tutdum-da, şowlulyk perişdesi ýene ýekeje ýola maňa ýylgyryp bakaýsa, indi altyna ýaşlyk ýelgini bilen däl-de, gojalygyň goýazy parasady bilen çemeleşerin diýip, kesgitli karara geldim.

Kakamyň on ýyl öň maňa beren parasatly ýazgylaryny şu ýerde oturanlar üçin, ýene bir gezek okap bereýin:

ALTYNÝŇ BÄŞ KANUNY:

1. Altyn özi hem öz maşgalasynyň geljegi üçin, girdejisiniň ondan birinden az bolmadyk möçberini ýygnap bilýän adamyň eline gelyär hem-de barha köpelyär.

2. Altyn özüne girdejili kär edinen akyllý eýesiniň bähbidine işleyär, göýä, meýdanda gezip ýören süri-süri mallar ýaly, yhlasly köpelyär.

3. Altyn işi bilýän akyllý adamlaryň maslahatyna eýerip işleýän eýesini terk edip gitmeýär.

4. Altyn bilmeyän işine maýa goýum edýän adamdan gaçmak bilen bolýar.

5. Altyn güýji ýetmejek işine ýapyşýan, diňe öz bähbidini bilýän geldi-geçerleriň gepine maýyl bolýan ýa-da tiz baýamak hakdaky arzuw-hyýallaryna ynanyan tejribesiz adamlardan gaçýar.

Altyn hakynda kakamyň ýazan baş kanuny-ha şular. Bu ýazgylar altyndan has gymmatly. Munuň şeýledigini indiki gürrüňlerimde subut ederin.

Ýene kakama ýüzlendim:

– Men tejribesizligim zerarly gören görgülem, çeken hupbatlarym barada gürrüň berdim. Emma nähili betbagtlyk, bela bolsa-da, ahyr bir gün adamyň başyndan sowulýar. Şäher diwarynyň gurluşygynda işleýän gullara gözegçi bolup işläp başlanymda meniň kösençliklerimem gutardy.

Altynyň birinji kanunyna eýerip, gazanjymdan pul süýşürüp başladym. Tä akja kümüşe ýüzüm düşýänçä, mis şaýyklaryň mümkin bolanyny ýygnadym. Puluň jemlenişi haýaldy. Güzeranam aýlamaly, bokurdagyňdan ölmezödi bir zat ötürmeli. Kösensemem, özüme dözüp, pul topladym. Sebäbi seniň berip goýberen altynlaryňy on ýyldan başbitin getirmegi ýüregime berk düwüpdim. İşläp ýörşüme gullaryň hojaýyny bilenem dostlaşypdym. Ol bir gün şeýle diýdi: «Sen yhlas bilen pul üýşürýärsiň. Ýygnap goýan altynyň barmy?»

Men: – Bar diýdim.

– Kakamyň maňa berip goýberen altynlaryny jemlemek üçin, entek köp ýygnamaly bolaryn – diýdim.

– Gowy iş edýäň, ýigit. Berekella. Şu wagta çenli ýygnan altynyň hem edil özüň ýaly işläp, has köp altyn gazanyp biljegini bilýärsiňmi?

– Wah, altyn bilen has uly pullary apararyn öýdüp, eýýäm almytymam aldym. Gaýta kakamnyň beren altynlarynyň bary gitdi. Indi gorkym az däl.

–Eger maňa ynanýan bolsaň, puly girdejili işe nädip goýmalydygyny saňa öwredeýin. Bir ýylyň içinde şu şäheriň haýaty gurlup gutarylmaly. Gala üçin birnäçe бүрүнç derweze gerek. Ninewiýada derwezeleriň hemmesine ýeterlik demir ýok, onuň aladasyny edenem bolmady. Meniň pikirim: üýşüp pul goşulsa, alysdaky mis hem galaýy magdanlaryna tarap bir kerwen ugradyp bolar. Patyşa dereweze ýasamagy buýran dessine, elimizdäki demirlerden derweze ýasadyp, gowuja nyrh kesip bileris. Eger patyşa biziň derwezelerimizi satyn almasa-da, ýitirýän zadymyz ýok. Barybir ony gowy baha satyp bileris.

Men bu teklipde üçünji kanunyň şertini, ýagny işi bilýän akylyly adamlaryň maslahatyna eýermek mümkinçiliginiň barlygyny gördüm. Ýalňyşman ekenim. Işimiz ugruna bolup, ýygnanja az-owlak pulum köp esse artdy.

Soň şärikdeş bolan şol adamlarym bilen başga-da köp iş etdik. Olar pula düşüňýän, altyny işledip, girdeji gazanyp bilýän kişiler. Pul goýmazdan ön meýil edilýän islendik işiň änigine-şänigine ýetýän, oýlanyp-ölçerýän adamlar. Olar esasy serişdelerini hiç haçanam töwekgelçilige goýýan adamlar däl, girdejisiz işe asla golaýlaşanoklaram. Meniň dükan satyn alşym ýaly, olar bolgusyz hereketlere ýol berjek adamlar däl, dessine hatarly taraplaryny aýdardylar.

Şolaryň tagallasy bilen altyny girdejili işlere goýmagy öwrendim. Ýyl geçdigiçe, baýlygym has çalt köpeliş ugrady. Men diňe ýitiren altynlarymy däl, öňküden has kän altyn gazandym.

Işim şowsuz bolsa-da, şowly bolsa-da, men hemişe altynyň baş kanunyna eýerip ýaşadym. Altynyň şu baş kanunyny bilmeýän adamlaryň eline altyn juda seýrek gelýär, gelse-de tiz gitmek bilen boluberýän eken. Altyn bu kanunlara eýerýän adamlary taşlap gidenok, gaýta, ylla bir jepakeş gullar kibi, olaryň haýryna işleýär.

Nomasir sözüne dyngy berip, eýwanyň gaýrasynda duran hyzmatkärine tarap öwrüldi. Ol üç sany agyr gaýýş haltany ýeke-ýekeden getirdi. Nomasir haltalaryň birini kakasynyň önünde goýdy.

– Kaka, on ýyl öň sen maňa bir halta altyn beripdiň. Wawilon altyny. Şoňa derek edil şol agramdaky Ninewiýa altynyny getirdim. Bu alyş-çalşy adamlaram oňlasalar gerek. Sen maňa şykgyň ýüzüne ýazylan paýhasly namalary-da beripdiň. Olara deregem iki halta altyn getirdim – diýip, beýleki iki halta altynam kakasyna tarap süýşürdi.

– Kaka, men şeýtmek bilen, seniň paýhasyňy altyndan artyk görýändigimi aýtmak isleýärim. Ýöne kim paýhasy altyn bilen ölçäp biler diýsene. Paýhassyz adamdan altyn tiz gidýär. Emma akyilly-paýhasly kişiden altyn sowlup geçenok, ynha, ony şu üç haltada subut edip durandyr. Kaka, men seniň alnyňda şeýle ýagdaýda

duranyma begenýärim. Seniň paýhasyň bilen men baý hem abraýly adama öwrüldim.

Kakasy ör turup, mähir bilen elini Nomasiriň başyna ýetirdi.

Oglum, sen gowy sapak alypsyň. Men öz baýlygymy ynanyp biljek oglumyň barlygyna guwanýaryn. Özümi bagtly kaka saýýaryn.

Kalalab gürrüňini soňlap, diňläp oturanlara üns bilen göz aýlady.

– Nomasiriň başdan geçiren wakalaryndan näme many aldyňyz? Araňyzda, edil şonuň ýaly, kakaňzyň ýada gaýnyňzyň önünde durup, öz hereketleriňiz, gazanjyňyz barada hasabat berip biljegiňiz barmy? Eger şol ýaşulularyň ýanyna baryp: «Men köp syýahat etdim, köp ýerleri gördüm, köp zat öwrendim. Köp işläp, köp pulam gazandym. Emma ýygnan altynym ujypsyz. Bir bölegini akmaklyk edip sowdum, ýene bir bölegini oýlanyşyksyz hereket edip ýitirdim» diýseňiz, olar näme pikir ederler.

Bir adamyň puly weşen-weşen, altyny depe ýaly bolsa, başga birinde altynyň zerresem ýok bolsa, bu ykbalyň peşgeşidir öýdäýmäň. Altynyň baş kanunyny bilýän hem oňa eýerýän adamlar baýaýar.

Bu kanunlara men ýaşkam göz ýetirenim, düşünenim, hemişe amal edenim sebäpli, baý täjir boldum. Meniň baýlygym gudrat bilen emele gelmedi.

Tiz gelyän baýlyk tiz hem gidýär. Eger baýlyk bilimiň, maksada okgunly zähmetiň netijesinde dörän bolsa, onda onuň höziri uzagyndan bolýar, eýesini köp ýyllap begendirýär. Akyly-başly adam üçin baýlyk ýygnamak kyn düşenok. Ýygnanan baýlygy uzak ýyllaryň dowamynda saklamak kyndyr. Ýöne altynyň baş kanunyny berjaý eden islendik adam sylag-peşgeşe mynasyp bolýandyr.

Baş kanunyň her biri çuň mana eýedir, eger gürrüň berenimde düşüňip ýetişmedigiňiz bar bolsa, men ýene bir gezek gaýtalaýaryn. Men bu kanunlary oglanlygymdan bäri ýatdan bilýärim, uzak ýyllaryň içinde olaryň hakykatlygyna-da iş ýüzünde göz ýetirdim.

ALTynyň BIRINJI KANUNY

Altyn özi hem öz maşgalasynyň geljegi üçin, girdejisiniň ondan birinden az bolmadyk möçberini ýygnap bilýän adamyň eline gelýär hem-de barha köpeliýär.

Gazanjynyň ondan birini ýygnap, girdejili işe goýýan adamyň gowy baýlyk toplajagyna hiç hili şübhe bolmaz. Ol kişi öz geljegi üçin oňat girdeji çeşmesini döreder. Eger sanalgysy dolup, dünýesini täzelemeli bolýsa-da, onuň maşgalasy hor-har bolmaz. Bu kanun altynyň hemişe şu zeýilli adamlaryň eline tarap akýanlygyny aýdýar. Men muňa öz ýaşan ömrümde janly şaýat boldum. Baýadygymça-da altynyň gelşi tizleşdi, möçberi artdy. Ýygnan altynlarym özüm-denem, hatda göz önüme getirenim-denem köp gazanýar. Gelyän baýlygyň berekedi has-da artýar. Birinji kanun şeýle hereket edýär.

ALTNYNÝ IKINJI KANUNY

***Altyn özüne girdejili kär edinen akylyly eýesiniň
bähbidine işleyär, göýä, meýdanda gezip ýören süri-süri
mallar ýaly, yhlasly köpelyär.***

Altyn – hakykatdan-da, zähmetsöýer işgär. Ol mümkinçilik dörän badyna höwes bilen köpelyär. Altyn ýygnaýan her bir adamda, hökmany suratda, bähbitli mümkinçiliklerem döreyär. Ýyllar geçdigiçe, ol ummasyz derejede ösýär.

ALTNYNÝ ÜÇÜNJI KANUNY

***Altyn işi bilýän akylyly adamlaryň maslahatyna eýerip
işleýän eýesini terk edip gitmeýär.***

Altyn edil biperwaý, bigeleň kişiden gaçyşy ýaly, aladaçyl, galjaň adama tarap hem dyzaýandyr. Pul bilen, baýlyk bilen, altyn bilen nähili işlemelidigini bilýän adamlaryň maslahatyna eýerýän kişiler baýlygyny töwekgelçilik howpuna goýmaýar-da, diňe onuň köpelişine guwanýandyr.

ALTNYNÝ DÖRDÜNJI KANUNY

***Altyn bilmeyän işine maýa goýum edýän adamdan
gaçmak bilen bolýandyr.***

Elinde altyny bolan, ýöne iş tejribesi bolmadyk adam üçin, mümkinçilikleriň aglabasy girdejili ýaly görünýändir. Emma olaryň birentegi ýygnan puluňa ýitmek wehimini salyp durandyr. Eger şol işleri tejribeli adamlara geňeşseňiz,

girdeji almak mümkinçiliginiň juda ujypsyzlygy olara görünyändir. Şol sebäpli, elinde puly bolan tejribesiz adam diňe öz garaýşyna bil baglap, puluny nätanyş işine goýsa, köplenç, öz tejribesizliginiň öwezine ähli emlägini bermeli-de bolaýýandyr. Pula, altyna nähili çemeleşmelidigini bilýän adamlaryň maslahatyna eýerýänler akyllý iş edýändirler.

ALTynyň BÄŞINJI KANUNY

Altyn güýji ýetmejek işine ýapyşýan, diňe öz bähbidini bilýän, geldi-geçerleriň gepine maýyl bolýan ýa-da tiz baýamak hakdaky arzuw-hyýallaryna ynanyan tejribesiz adamlardan gaçýar.

Altyny bar kişä hemişe ertekä çalymdaş, maýyl ediji teklipler gelegen bolýar. Belki-de olar özlerinde baýlygy çekiji jadyly güýç bardyr öýdýän bolmagy, görnüp-eşidilmedik girdeji geläýjek ýaly duýgulary bolmagy-da ähtimal. Barybir diňe tejribeli adamlara geňeşmek gerek – olar tiz geljek baýlygy wada berýän her bir işiň aňrasynda ýygşyrylyp ýatan töwekgelçilikleri görýärler.

Ninewiýaly baýlaryň netije berjegi-bermejegi näbelli işe maýa goýmak üçin, hiç haçan esasy serişdelerini töwekgelçilige salmandyklary ýadyňyzda bolsun.

Altynyň baş kanuny-ha şular. Bu wakany gürrüň berip, men size öz baýlygymyň syryny-da aýtdym.

Aslynda-ha, bular syr hem däl, durmuş kynçylyklaryndan saplanmak isleýän, syňsyraklap ýören

şagal ýaly, gündekei çeynejek çöregini gözläp ýöresi gelmeýän her adamyň biläýmeli hakykaty.

Biz ertir Wawilona gireris. Görýäňizmi? Han-ha, Waal ybadathanasynyň hiç haçan sönmeýän alawlary ýanýar. Altyn şäher görnüp dur. Ertir her biriňiz wepaly hyzmatyňyz üçin mynasyp altyn paýyňyzy alarsyňyz.

Siz alan altynyňyz barada ýene on ýyldan näme aýdyp bilersiňiz?

Eger araňyzda kakasynyň paýhasyna eýerip, altyny baýlygyň ilkinji ädimi hökmünde peýdalanan Nomasir ýalyňyz bar bolsa, onda ol adam ýene on ýyldan edil Arkadyň ogly ýaly, baý hem abraýly kişi bolar.

Biziň akylly hereketlerimiz ömürboýy bizi begendirýän, bize ýardam berýän ýoldaşdyr. Oýlanyşyksyz hereketlerem birahatlyk döredip, howsala salyp ýörendir. Akmaklyk bilen edilen işi soň aňsat-aňsat ýadyňdanam çykaryp bolanok. Edip biläýjek, emma etmedik hereketimiz bize ömürboýy yza berýändir.

Wawilonyň hazynasynyň hetdi-hasaby ummasyz. Ony sanap biljek adamam ýokdur. Şäher ýylsaýyn baýaýar. Bu baýlyk ugurtapyjy adamlar üçin serpaý. Her kişiň isleginde, pikirinde pynhan hem beýik bir güýç bardyr. Altynyň baş kanunyny bilýän adam bu güýji Wawilonyň baýlygyndan ýetdik paýyny almaga tarap gönükdirip biler.

Wawilonly üsseçi

Elli altyn pul! Wawilonly naýza ussasy Rodanyň gaýyş gapjygy henize çenli beýle köp altyn görmändi. Ol jahanyň iň jomart patyşalarynyň biriniň köşgünden gaýdýan ýol bilen, keýpiçag halda ýöräp gelýärdi. Her ädimi ädende, guşagyndan asylgy gaýyş gapjygyň içindäki altynlar şyňňyrdaşýardy. Bu onuň häzire çenli eşiden iň ýakymly sazydy.

Elli altyn pul! Hemmesi özüniňki. Muňa ynanmagam kyn. Bu täsin tegelejik manatlarda nähili güýç gizlenip ýatyrka? Bulara islän zadyňy – uly jaý, ýer, mal, düýeleri, atlary, arabalary satyn alyp bolýar ahyry.

Bu altynlary nämä sowsamkam? Rodan aýal doganlaryna baryan köçäniň çatrygyndan şu pikir bilen öwrüldi.

Birnäçe günden soň Rodan agşamara üsseçi hem gymmatbaha, seýrek harytlary satýan söwdagär Matonyň dükanyna geldi. Rodan dürli öwüşginli harytlara tarap gabagyny-da galdyrman, dükanyň içinden geçip, arka tarapdaky ýaşayyş jaýlaryna tarap ugrady. Öýe girende Maton halyň üstünde ýassygy ýassanyp ýatyrdy. Garaýagyz hyzmatkäri iýmişdir tagam äberýärdi.

– Men nämä etjegimi bilemok. Seniň bilen maslahatlaşmaga geldim – diýip, Rodanyň gyl basan gapak ýaly döşi gaýyş ýeňsiziniň ýakasyndan görnüp dur. Ol iki elini döşüniň üstünde gowşuryp, aýaklaryny giň açyp,

bosagada daýandy. Maton köpmanyly ýylgyranda, onuň inçemik saryýagyz ýüzi hasam mürşerdi.

– Üsseçä mätäç bolar ýaly näme iş gaýyrdyň sen? Humarly oýunda utuldyňmy? Ýa bir owadan gyzyň toruna düşdünmi? Men seni köp ýyl bári tanaýaryn, ýöne henize çenli gapymdan kömek sorap gelen gezegiň ýokdy.

– Ýok, beýle zatlar-a bolanok. Maňa altynam gerek däl, pulam. Maňa seniň maslahatyň gerek.

– Munuň diýýänine seretseňizläň! Üsseçä şu çaka çenli hiç kim maslahat sorab-a gelenok. Ýa gulagyma eşidilýärmikä?

– Gulagyňa eşidilenok.

– Goýsana-how. Indi ussa Radon Matonyň ýanyna altyn almaga däl-de, maslahat almaga gelen bolsa, ol illerden akyllanaýdymyka?

Ýanyma gelyän adamlaryň köpüsi eden bergilerini üzmäge altyn diläp gelyär. Olara meniň maslahatym zerur däl. Gury gürrüň bergini üzüp berenok. Ýöne adamlar düşen betbagtlygyndan dynmak üçin altyn diläp gelyän bolsalar, heý, üsseçiden başga kim gowy maslahat berip biler öýdýärsiň? Rodan, agşam naharyny bile iýeli. Bu agşam men seni myhman aljak.

Ando! – diýip, ol hyzmatkärini çagyrdy. – Ýanyma maslahat sorap gelen Radon üçin haly ýaz, hany, şu ýere. Ol bu gün meniň myhmanym. Oňa köpräk iýmit getir, iň uly

bulgury-da al. Teşneligini gandyrrar ýaly, gülgün suwlaryň iň gowusyny saýla.

Indi aýdyp otur, seni biynjalyk edýän zat näme?

– Şa serpaýy.

– Şa serpaýy? Patyşanyň saňa sylag-serpaý edeni seni biynjalyk edýärmí? Beýle näme peşgeş berdi ol?

– Patyşa öz goşuny üçin ýasan täze naýzalarymyň ujuny gowy gördü-de, maňa elli altyn berdi. Ony saklamak kyn boljak. Şondan bäri tä daň atandan Gün batýança, tanyş-bilişlerimiň altyn soramaýan sagady ýok.

– Bu bolaýjak zat. Hemmä altyn gerek, paýlaşsaň, almajak ýokdur. Olara ýok diýip bilýärsiňmi onsoň? Ýa-da seniň erkiň ýumrugyňdan gowşakmy?

– Köp kişä ýok diýip bilýärim, ýöne ýüzünden geçip bilmeýän adamlarymam bar. Eýsem süýtdeş aýal doganyma nädip berjek däl diýeýin?

– Dogry, aýal doganyňam bu peşgeşe sençe begenendir.

– Ýöne ol altyna begenip oňanok, äri Aramanyň baý söwdagär bolmagyny isleýär. Şu wagta çenli mümkinçiligi bolmanmyş, indi meniň altynlarymy ärine bermegimi sorap, ýalbarýar. Baýansoň gaýtarar diýýär.

– Dostum, sen gyzykly gepbaşy açdyň. Altyn öz eýesine uly jogapkärçilik ýükleýär, daş-töwerekdäki

adamlaryň garaýşyna-da täsir edýändir. Altyna eýe bolan adam ony ýitirmekden ýa-da ogurlatmakdan gorkup başlaýar. Gowy işler bitirip bilerin diýen ynamam berýändir. Emma oňuna bolar öýdýän meýilleriň şowsuzlyga eltmegem mümkin.

Sen haýwanlaryň diline düşünýän ninewiýaly daýhan hakdaky rowaýaty eşidipdiňmi? Eşiden dälsiň-le, sebäbi beýle rowaýatlar körügiň oduny gorsap oturan ussalaryň ýanynda, pejiň başynda aýdylmaýar. Pul karz bermek – ýöne altyny elden-ele geçirmek däldigine düşünmegiň üçin, saňa şu rowaýaty aýdyp bereýin.

– Hawa, haýwanlaryň diline düşünýän şol daýhan agşamlaryna oturyp, her dürli haýwanlaryň söhbetini diňlemegi halar eken. Günleriň birinde ol öz öküziňiň eşegiň ýanynda kysmatyndan zeýrenişini diňläpdir:

– Her gün azal süýrüp, ýer sürüp surnugýaryn. Howanyň jöwzalygy, aýaklarymyň ysgynynyň ýoklugy, arkamýň ýagyrylygy hakda pikirem edenoklar. Seniň günün bolsa gowy. Arkaň gülli ýapynjaly kölegede dursuň, hojaýynyňy gitjek ýerine äkitmekden özge aladaň ýok. Hiç ýere gitmese-hä, uzakly gün terje ot çeynöp ýatýarsyň.

Eşek tebigaty boýunça hötjetligine garamazdan, parahat jandardy. Onuň öküze haýpy geldi.

– Diňle, dost. Çyndanam seniň günün ýeňil däl, kömek edesim gelyär. Men saňa nädip uzakly gün ýatmalydygyny öwredeýin. Irden hyzmatkär gelip, azala

goşjak bolanda, çabalanyp ýat-da, molap başla. Goý, ol saňa ýaramaýandyr öýdüp, işläp bilmersiň diýip pikir etsin.

Öküz eşeğiň maslahatyny alypdyr. Ertesi irden hyzmatkär gelip, öküziň halyny görüp, onuň azal süýrärp bilmejegini daýhana habar beripdir.

– Hm, onda eşek bilen ýer sürüber – diýip, daýhan hyzmatkäre buýrupdyr.

Kömek etjek bolup beren maslahaty zerarly eşeğiň özi günuzyn öküziň işini etmeli bolupdyr. Agşam azaldan boşadylanda diňe bir aýagy däl, tutuş endam-jany syzlap agyrypdyr.

Daýhan olaryň gürrüňini diňlemek üçin, daşary çykyppdyr.

Ilki öküz söze başlapdyr:

– Sen hakyky dost. Gowy maslahat berdiň. Uzakly gün dynç alyp, heziller etdim.

Eşek bolsa şeýle diýipdir:

– Men weli, saňa kömek etjek bolup, samsyklyk edipdirin. Seniň işiň baryny özüm etmeli boldum. Indi öz azalyňy özüň süýrärp, azabyny-da özüň çekmeli bolarsyň. Sebäbi «Eger öküz ýaramaýan bolsa gassaba tabşyrmaly borus» diýenlerini eşitdim.

Şu ýerde olaryň söhbedem, dostlugam tamam boldy.

Rowaýatyň hikmetine düşündiňmi, Rodan?

– Gyzykly rowaýat. Ýöne men-ä näme hikmet barlygyny aňsyrmadym.

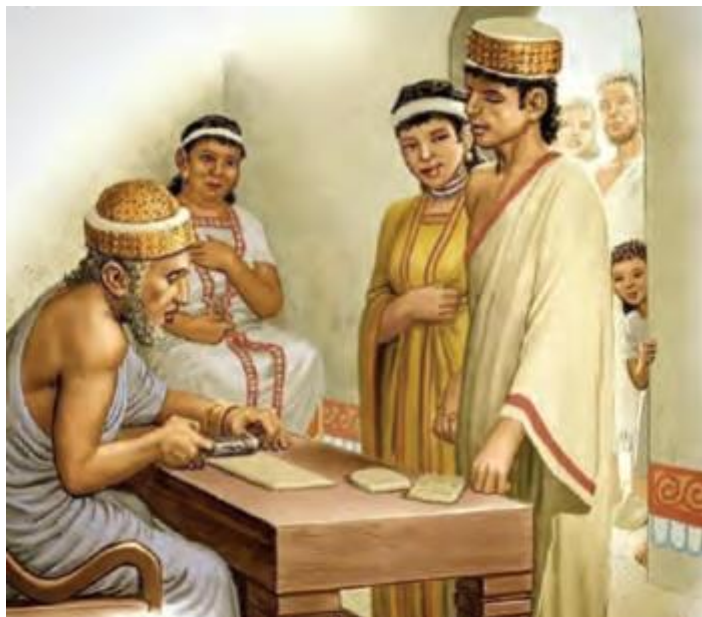
– Senden şundan artyk jogaba-da garaşamokdym. Hikmeti weli bar, özi-de juda sada hem düşnükli. Eger sen dostuňa kömek edesiň gelýän bolsa, onuň gerdene düşýän ýüki özüň almaz ýaly edip, kömek et.

– Men bu barada pikirem etmändim. Gowy pikir. Menem giýewimiň yüküni özüm alasyň gelenok. Ýöne aýtsana, sen köp adama karz berýärsiň. Olaryň hemmesi yzyna getirýärmí?

Maton ýylgyrdy. Onuň ýylgyrşy köp çarşenbäni başdan geçirip, köpügörendigini aýdyp durdy.

– Eger bergidar üzüp bilmejek ýagdaýda bolsa, men oňa karz bermäge borçlymy näme? Karz bermegem oňarmak gerek. Berýän puluňy soň görüp biljegiňi, onuň peýda getirjegini pikir etmeli hemişe. Ýogsa ahyry bir gün iki elini burnuňa sokup, boş galarsyň. Ýör, men saňa sandygynda girew goýlan zatlary görkezeýin. Ol zatlar özleri barada gürrüň bererler.

Ol meni daşy gyzyl gaýyş bilen örtülen, oýma бүрүнç haşamly, uzynlygy bir gulaç sandygyň duran otagyna eltdi. Sandygy duran ýerinden aşak düşürdi-de, iki elini gapagynyň üstünde goýup, çommalyp oturdy.

– Men kime pul bersem, deregine degerli bir zat alyp galýaryn. Tä puly getirýänçä, şu sandykda durýar. Bergidar hasaplaşan badyna zadyny alyp gidýär. Getirmese, girew goýan zady mende galýar.

Kime näçeräk bermelidigini maňa sandygym aýdyp dur, deregine goýulýan zat bergidaryň töläp biljek möçberiniň kesgidi bolaýýar. Olaryň ýeri bar, gymmatbaha daşlary, düýeleri, bergini üzmek üçin başga-da satyp biljek zatlary bar. Käbirleri alýan pulundanam gymmat zatlary-da goýýar. Kä adam eger bergisini gaýtaryp bilmese, haýsydyr bir emlägini meniň adyma geçirmegi wada berýär. Şeýle bergiler ygtybarly bolýar. Bergi emlägiň üstünde duranson, men altynlarymyň göterimi bilen gaýdyp geljegine ynanyaryn.

Adamlaryň başga bir toparyna pul gazanmak mümkinçiligi bar adamlar degişli. Olaram edil sen ýaly, ýa işleýärler, ýa-da hyzmat edýärler-de, puldur peşgeş alýarlar. Olaryň girdeji çeşmesi bar. Eger olaryň ynsaby bar bolsa, şowsuzlyga uçramasa, bergilerini göterimi bilen getirjeklerine berk ynanyryn. Şeýle bergiler adam zähmetiniň üstünde durýar.

Emlägi-de, gazanjy-da ýok adamlaram bar. Durmuş – ýowuz zat, munda öz garamatyny görüp bilmeýänlerem hökman tapdyrýar. Şeýle adamlara mis şaýlyk bersemem, eger ýüregi ýuka dostlary ýardam edäýmese, üzülişip biljek gümanlary ýok.

Maton sandygyň bagyny ýazdyrды-da, gapagyny galdырды. Rodan sabyrсызлык bilen, sandyga tarap boýnuny süýndürdi.

Iň üstünde gyzył mata dolangy boýna dakylýan bürünç şaý-sep bardy. Maton bezeg gursakçany aldy-da, eli bilen saldarlap gördi.

– Bu meniň sandygymda hemişelik galmaly boldy, sebäbi eýesi dünýesini täzeledi. Ol pahyr gowy görýän dostumdy, her görenimde ýatladyp dur, muny aýap saklaýaryn. Iki bolup söwda ederdik. Gündogardan bir gyza öýlenip, gelin edip getirýänçä, onuň söwdasy oňunady. Ol gelin bu görýän zenanlarymyzdan üýtgeşikdi, gözeldi, näzlidi, kesirdi. Dostum gelniniň nüz-kereşmesine guwanyp, köplenç, öýkesini ýazjak bolup, üstünden altyn ýagdyrды. Altyny gutaransoň gama batyp, meniň ýanyma geldi. Işini

ugrukdyrmagyna ýardam berjek bolup, köp söhbet etdim. Kömek edeýin diýip tekliş etdim. Ol aýdyşym ýaly etjekdigine Mukaddes öküziň suratynyň önünde kasam etdi, emma o neressäniňki bolmady.

Rodan, düşünseň, sandyk saňa aşa duýguçyl adamlaryňam gowy müşderi dældigini aýdyp berýändir.

– Ynha, bärde başga bir täsin zadam bar – diýip, öküz süňkünden ýasalan ýüzügi çykardy. Bu bir daýhanyňky. Onuň aýalyndan haly satyn alýaryn. Bir ýyl çekirtge çozyda, ol daýhan hasylsyz çykdy. Men daýhana kömek berdim, ol hem soňky ýylyň hasylyndan üzülişdi. Soň bir gün daýhan geldi-de, jahankeşdelerden uzak ülkeleriň birinde üýtgeşik geçileriň bardygyny eşidendigini gürrüň berdi. Ol geçileriň uzyn hem inçe ýüni barmyşyn, şol ýünden Wawilonda deňi-taýy bolmadyk halylary dokap biljegini aýtdy. Şeýle geçilerden süri edinesi gelyärdi, ýöne onuň puly ýokdy. Men daýhana gidip, geçi satyn alar ýaly pul karz berdim. Daýhan geçileri getirdi. Ol indiki ýyl wawilonly beglere iň gymmat, iň owadan halylary satyp başlar. Onsoň bu ýüzügi daýhana gaýdyp bererin. Möhletinde üzülüşerin diýýär.

– Bergisini wagtynda üzýänler köpmi? – diýip, Rodan gyzyklandy.

– Peýda getirýän, bähbitli iş üçin karz alsalar, wagtynda üzülüşýärler. Öz säwliklerini düzetmek, bergilerini üzmek üçin karz alsalar, ol altynlary soň görjegin gümana.

– Şu girew goýlan zat hakda aýdyp bersene – diýip, Rodan owadan, gymmatbaha daşlar bilen bezelen, eliňe agram berip duran altyn bilezigi eline aldy.

– Dostum, gymmatbaha daşlary, zenanlary halaýanlygyň görnüp dur – diýip, Maton güldi.

Rodan üsseçi Matonyň özüne göräräk jogapberdi:

– Men senden has ýaş ahbetin.

– Dogry, bu sözüň bilen ylalaşýaryn. Ýöne sen romantiki wakany ýok ýerinden gözleýärsiň. Bu bilezigiň eýesi semiz, ýüzi ýygyrt-ýygyrt matrona. Üstesine-de, onuň köp gürlýändigini gaharymy getirýär. Bir wagtlar puldardy. Ýekeje ogluny söwdagär etmek isledi. Oglunyň şäherme-şäher aýlanyp, barter söwda, ýagny haryt alyş-çalyş edýän kerweniň eýesi bilen paýa girer ýaly, ýanyma altyn sorap geldi. Kerweniň eýesi kezzap eken, ir bilen oýanmanka, ýola düşüp, suw ýaly oglany ýat ýurtda pulsuz-püçeksiz goýup gaýdyberipdir. Ol oglan, belki, akly goýalanda üzülüşer-dä. Enteg-ä diňe üzülüşerin diýip söz berýär. Ýöne bu gymmatbaha bilezik berlen altyna degýär.

– Ol aýal senden pul alanda maslahat soradymy?

– Ýok, hiç hili maslahat soramady. Ol gelende özüni hem ogluny Wawilonda iň baý adam hökmünde göz önüne getirýärdi. Maslahat bersem gaharlanjagyny bilip, sesimi çykarmadym. Oglunyň gögeledigini görsemem, altyna derek girew goýmaga hödürläp duran bilezigini göremsoň, berip goýberdim.

– Ine, bu bolsa – diýip, Maton goşa düwün daňylgy ýüpi çykaryp, sözünü dowam etdi. Bu ýüp düýe satýan Nebaturýňky. Süri-süri düýe almakçy bolsa, puly ýetmese, gelýär-de, ýüpi şeýdip düwýär. Menem diýen puluny berýärin. Başarjaň söwdagär. Pikirlenişi sagdyn, oňa göwnüm ýetýär, pul berenimde hiç hili alada edemok. Başga-da şeýle söwdagärleriň köpüsi gelýär, ynsaply, halal adamlar, olara näçe gerek bolsa karz berýärin. Gowy söwdagärler – şäherimiziň abraýy. Olara kömek etmek meniň üçin bähbitli, olara-da meniň pulumdan peýdalanmak bähbitli.

Maton sandykdan pöwrize daşyndan ýonulyp ýasalan tomzagy çykaryp, äsgermezlik bilen ýere oklap goýberdi.

– Bu tomzak Müsürden gelen. Muny goýup giden adam bergisini bermek hakda pikirem edenok. Ýatlatdygym ol «Kysmatym kyn bolsa, edenim ugruna bolmasa, nädip üzülüşýin men? Seniň puluň şeýle-de köp-ä» diýýär. Onsoň men näme edeýin? Girew goýan tomzagy mal-mülküni oglunyň kärhanasyny ugrukdyrmak üçin harç eden kakasynyňkydy. Ilkibadalar ol oglan erbedem işlemedi, şowluja başlapdy. Soň gysgançlygy, tejribesizligi zerarly, hemme işi batyp galdy.

Ýaşlykda badyhowalyk, öz-özüne ynam bar. Ol baýlyga hem baýlygyň berýän elpe-şelpeligine barýan kötelsiz, ýeňil ýoly gözleýär. Ýaşlaryň köpüsi tiz baýamak islegi bilen, pikirlenmezden, köp karz alýarlar, bergi edýärler. Heniz durmuşyň şarpygyny datmadyk ýaşlar netijesiz bergä batýar. Şeýle bergi içine gäçmak aňsat, emma çykmasy juda kyn çuň çukura çalyň edýär. Ol Gün düşmeýän düýpsüz çuňluga ogşayar.

Ýöne men adamlara haýyr iş üçin karz almaň diýemok. Bir wagtlar özümem karz alyp söwda edýärdim.

Eger ýaş ýigit hasaplaşyp bilmese, üsseçi näme etmeli onsoň? Ýetginjek näme etjegini bilenok, edeni ugruna däl. Bergisini üzmeğiň alajynam gözlänok. Onuň kakasynyň malyny-mülküni almaga-da ýüregim edenok.

– Sen gyzykly zatlary gürrüň berdiň – diýip, Rodan dillendi. – Ýöne men beren sowalyma jogap almadym. Elli altyn puly giýewime bersem bolarmy? Altynymy ýitiresim-ä gelenok ýöne.

– Seniň aýal doganyň abraýly zenan, oňa hormatym uly. Onuň äri meniň ýanyma gelip, elli altyn puly karz dilese, nämä ulanjakdygyny sorardym.

Eger ol men ýaly gymmatbaha daşlary, kaşaň mebelleri satýan söwdagär boljak diýäýse, men oňa: «Söwda hakda näme bilýäň? In arzan harytlary nireden almalydygyny bilýäňmi? Harydy nädip gymmat satmalydygyny bilýäňmi?» diýerdim. Nähili pikir edýäň, ol bu soraglara jogap berip biler öýdýäňmi?

– Jogap berip bilmez öýdýän. Maňa naýza ýasamaga kömekleşmekden başga eden işi ýog-a onuň.

– Onda men oňa etjek bolýan işiniň oýlanyp-ölçerilmedigini aýdaryn. Söwdagär etjek işini gowy öwrenmeli, pikirlenmeli. Onuň niýeti, meýli bolsa entek esasy däl. Men oňa altyn bermezdim.

Eger ol: «Hawa, men söwdagärlere köp kömekleşdim. Smirnä nädip gitmelidigini, haýsy ýerden arzan halyalary satyn alyp bolýandygyny bilýän. Ol halyalary satyp boljak Wawilonda köp baý tanyşlarymam bar» diýse welin, oňa ynanardym. Getirjegine kepil geçse, elli altyny höwes bilen bererdim. Emma ol: «Ynsabymdan başga bergimi üzüp biljegime hiç hili kepil geçer ýaly ýagdaýym ýok, ýöne üzülişjegime söz berýärin» diýse, men oňa: «Men her manadyň gadyr-gymmatyny bilýän. Sen Smirnä barýarkaň ýolda talaňçylar duşup, altynyňy alsalar ýa-da gaýdyp gelýärkäň halyalaryňy alaýsalar, sen bergiňi üzüp bilmeýäň, meniňem altynym ýiter» diýerin.

Görýäňmi, Rodan, üsseçiligem – söwda, ýöne bu pul söwdasy. Puly karz bermek kyn däl, emma pikirlenmän berlen puly soň yzyna gaýdyp almak zähmet bolýar. Akylly üsseçi bimany töwegellik etmez, onuň üçin puluň dolanyp geljegine kepillik gerek.

Hawa, ykbalyň zarbasyny dadyp, ejizlän, betbagtlyga uçran adamlara kömek etmeli. Ýaňy işe başlan, jemgyýetde üstünlige, abraýa ýetmek isleýän adamlary goldamaly. Ýöne kömek edende, özgä ýagşylyk etjek bolup onuň ýüküni öz gerdene alan eşege meňzemejek bolsaň, kömegi akylly-başly etmeli.

Men ýene-de seniň gözleriňde sowal görýän, Rodan. Indi meniň jogabyma gulak sal: altyn özüňde dursun. Öz zähmetiň bilen gazanan zadyň özüňe degişlidir, eger özüň islemeseň, ony hiç kim bilen paýlaşmaga borçly dälşiň. Eger ol pullary ýene köp altyn gazanmak maksady bilen, birine karz beresiň gelse, ýagşyja pikirlengin. Näçe ýyl bäri näýza ýasaýaň?

– Üç ýyl bäri.

– Patyşaň peşgeşini hasap etmeseň, geçen üç ýylda näçe pul ýygnap bildiň onsoň?

– Üç altyn.

– Özüňi köp zatlardan mahrum edibem, bar jemläniň her ýylda bir altynmy?

– Hut şeýle.

– Diýmek, elli ýylda elli altyn ýygnap biljek ekeniň-dä?!

– Hawa, bu tutuş bir ömür bolaýýan eken.

– Aýal doganyň öz äriň söwdada maňlaýyny synap görmegi üçin seniň ömürboýy gazanjak puluňy töwekgellige goýasy gelyändir öýdýäňmi sen?

– Eger seniň aýdan zatlaryňy gürrüň bersem-ä, beýle töwekgellik eder öýdemok.

– Onda ýanyna bar-da: «Men üç ýyllap gije-gündiz işledim. Özüme sowmaga dözmedim. Barybir bir ýylda bir altyn süýşürüp bildim. Sen – meniň mähriban uýam. Seniň äriň öz saýlan işinde üstünlige ýetmegini isleýän. Goý, ol öz etjek işiniň meýilnamasyny dostum Matona görkezsın. Şol maksadalaýyk hasap edip, makullasa, men tutuş bir ýylda ýygnan pulumy äriňe karz bereýin. Goý, ol üstünlik gazanyp bilýändigini subut etsin» diý. Edil meniň aýdyşym ýaly et. Eger onuň zerur meýilleri bar bolsa görner. Ýogsa-da, onuň boýnunda üzüp biläýjek möçberindäki bergisi galar.

Men söwdada peýdalanjak möçberimden köp altynym bolanlygy üçin üsseçi boldum. Altynlarymyň başga adamlar üçinem peýdaly bolmagyny, ýöne özüme-de girdeji getirmegini isleýän. Boş ýere pulumy ýitiresim gelenok, sebäbi olary gazanjak bolup gaty köp işledim. Şonuň üçin men ediljek iş ygtybarly bolmasa, puluň gaýdyp geljegine doly gözüm ýetmese karz beremok.

Rodan, men saňa öz sandygymyň syrlaryny gürrüň berdim. Bu gürrüňlerden many alyp, käbir adamlaryň soň üzülişer ýaly serişdesi bolmasa-da karz aljak bolýandygyna düşünensiň. Şeýle-de tiz baýamak isleginiň, köplenç, hasyl bolmaýandygyna-da göz ýetiren bolsaň gerek. Sebäbi adamlaryň aglabasynda ýeterlik ukyp-başarnyk ýa-da tejribe ýok.

Seniň altynyň bar, indi onuň peýda getirmegini, köp pul gazanmagyny ýola goýmaly. Senem meniň ýaly, puluňy üssesine karz berip bilersiň. Eger puluňy aýawly saklasaň, ol saňa uzak ýyllar girdeji getirer durar. Eliňden gidiräýseň welin, бүтін ömrüňe hyrçyňy dişläp ötersiň. Bu altynlaryňy nätsem diýýäň?

– Olary ýitgiden goramaly.

– Dogry aýdýaň – diýip, Maton makullaýjy äheňde gürlledi. – Seniň birinji islegiň – altyny goramak. Giýewiňde dursa ygtybarly bolar öýdýäňmi?

– Haý, näbileýin-dä. Saklap biler öýdemok.

– Onda garyndaşlyk duýgusyna berilme. Eger öýdeşleriňe ýa-da özge bir tanyşlaryňa ýardam beresiň gelse, ýygnan puluňy töwekgelçilige salmajak başgarak usul tap. Ýadyňdan çykarma, altyn özüni saklap bilmeýän adamdan göze görünmeýän näbelli ýollar bilen gidýändir. Puluňy başgalaryň nädip sowýandygyna tomaşa edip ýöreniňden-ä, özüň sowanyňam gowudyr. Altynyňy goramakdan başga nähili islegiň bar?

- Maňa has köp altyn getirmegini isleýän.
- Sen ýene-de dogry gürrüň edýäň.

Altyn artmaly, köpelmeli. Eger altyny bir işe goýaňda akylly-başly pikirlenip goýsaň heniz garramankaň iki esse köpeliş biler. Eger ony häzir ýitiräýseň welin, şol altynlaryň bilelikde indiki geljek pullaryňam ýitirersiň.

Şonuň üçin seniň altynlaryň bilen baýasy gelýän, emma puly nähili ulanmalydygyny bilmeýän adamlaryň aldawyna ynanaýma. Olaryň wadasy ýygnanja pullaryň ýok edäýmegi ähtimaldyr. Diňe üstünlik gazanyp bilen adamlar bilen işleşgin. Olar ukyp-başarnyklary hem tejribesi bilen seniň puluňy gowy saklarlar, peýdalanarlar, saňa-da oňat girdeji getirerler. Şeýtseň köp adamlaryň ýalňyşlygyndan özüňi gorarsyň.

Patyşanyň bu peşgeşi entek köp zat öwreder saňa. Ony seresap ulangyn, ýene göwnüňi aldawa saljak kän meýiller gabat geler. Entek uly girdeji alyp boljak maslahat beren köp bolar, gowy mümkinçilikleri tekliş ederler. Sandygymy açyp aýdyp beren wakalarym seni oýlanşyksyz hereketlerden gorar, kesekini eline berýän her bir manadyň yzyna gaýdyp gelmegine kömek eder. Soň ýene meniň maslahatym gerek bolsa, arkaýyn gelgin. Uly höwes bilen maslahat bererin.

Gitmänkän sandygynyň gapagynyň iç ýüzünde ýazylan ýazgyny okap git. Bu ýazgy puly karz berýäne-de, puly karz alýana-da deň derejede degişlidir.

////////////////////////////////////

**ULY PUŞMANDAN
KIÇI SERESAPLYLYK HAS ÝAGŞYDYR**

////////////////////////////////////

Wawilon diwarlary

Gaýduwsyz goja esger Banzar Wawilonyň gadymy diwarlaryna tarap barýan geçelgäni goraýar. Diwaryň üstünde batyr goragçylar şäher üçin söweşýärdi. Ýüzmüşlerçe ilatly beýik şäheriň ykbaly olara bagly.

Diwaryň aňrysýndan hüjümiň goh-galmagaly, münlerçe esgerli duşman goşunynyň gykylygy, atlaryň toýnak sesleri, бүрүнч derwezelere urulýan pürsleriň günleş düňküldisi eşidilýärdi.

Şäheriň köçelerinde her derwezäniň önünde naýzaçylar üýşüp, birdenkä diwar urujy pürsler işini bitiräýse, ýagyny gaýtarmaga taýýar bolup durdylar. Naýzaçylar o diýen köpem däl. Wawilonyň esasy goşuny patyşanyň baştutanlygynda gündogara, Elama garşy ýörişe gidipdi. Şäheriň güýçli serkerdeleriniň, gaýduwsyz esgerleriniň ýok çagynda üstlerini duşman basar öýdüp hiç kimiň oýuna-küýüne-de gelenokdy. Şäheriň goragçylary gözsüz batyr bolaýanda-da uly ýaga garşy durardan azlyk. Demirgazykdan assiriýalylaryň ägirt uly goşuny duýdansyz çozdy. Wawilonyň diwarlary uly urga döş germelidi.

Banzaryň daş-töwereginde gorkudan ýaňa tuwagy giden yüzlerini ýedi ýuwlan esgi ýaly çuwak edip, şäher ýaşajýylary sandyraşyp dur. Söweşiň gidýän yerinden habar eşitmek isläp gelipdirler. Ýaraly hem wepat bolan esgerleriň söweş meýdanyndan şähre getirilişine olar gorky bilen syn edýärdi.

Hut şu ýer hem duşman leşgerleriniň esasy hüjüm edýän ýeri. Şäheriň daşyny üç günde gallan duşman agramly güýjüni birdenkä ur-tut şu derwezä gönükdirip ugrady. Goragçylar diwaryň üstünde duran ýerlerinden duşmanyň daş zyňyjy enjamlaryna, uýy polat çüwdeli diwar döwüji pürslerine, düzülýän merdiwanlaryna tarap peýkam baryny ýagdyryp, gaýnap duran ýagly çeleklere agdaryp başladylar. Eger duşman esgerlerinden diwara dyrmaşyp çykany bolaýsa gaýgyrman naýzalary sançýardylar. Duşmanyň münlerçe ýaýçylarynyň ýollaýan peýkamlary-da diwar goragçylaryna sary ganat baglap uçýardy.

Bolup geçýän zatlar goja Banzaryň duran ýerinden aýyl-saýyl görünýär. Ol söweşiň alyn tarapyna has golaý bolansoň, hüjüm hereketlerinden birinji habardar adamdy.

Elleri saňnyldap duran garry söwdagär onuň alkymyna dykyldy.

– Aýtsana, aýtsana maňa – diýip, özelendi. – Olar şähre girip bilmezler-ä? Meniň ogullarym patyşa bilen ýörişe gidipdi. Aýalym ikimizi gorajak adam ýok. Olar giräýse, bar emlägimizi, ätiýaçlyk azyk-owkatlarymyzy talarlar. Indi biz goranardanam, gulçulyga çydardanam garrapdyrys. Öleris gideris. Aýtsana maňa, olar girip bilesi ýog-a?

– Köşeş, gardaşym. Wawilon diwarlary juda berkdir. Bazara bar-da, aýalyňa aýt, bu diwarlar patyşanyň hazynasyny ygtybarly goraýşy ýaly, sizi hem siziň

emlägiňizi-de gowy gorar. Peýkama nyşana bolmankaň, hol diwaryň düýbüne geçsene.

Söwdagäriň ýerini şobada eli bäbekli gelin eýeledi.

– Aýtsaňyzlaň, esger, diwaryň aňrysyndan näme täzelik bar? Hiç zady gizlemäň ýöne. Ärimi köşeşdirip bilerinmi? Ol agyr ýaralanyp, gyzdyryp ýatsa-da, zol-zol galkandyr naýza beriň diýip samraýar. Bizi gorajak bolýar. Duşman şähere giräýse eýgilik bolmaz, gazabynyň çeni ýokdur diýýär.

– Rahatlanyň. Wawilonyň diwarlary senem, seniň çagalaryňam, indiki dogjak çagalaryňyzam gorar. Bu diwarlar belent hem berk. Sen näme, goragçylarymyzyň diwara dyrmaşjak bolýanlaryň depesinden gyzgyn ýag akýdanlarynda, çykýan gykylyklary eşideňokmy?

– Eşidýän. Men ýöne derwezä urulýan urgylaram eşidýän-ä.

– Äriň ýanyna gaýt. Derwezeleriň berkligini, olary döwüp bilmejeklerini aýt oňa. Diwara münýänleriňem naýzaň ujuna ilýändigini aýt. Tamlaryň arasyndan seresap bolup gitgin.

Banazar ýaragdan ýüki ýetik goşmaça güýç hökmünde barýan esgerlere ýol berdi. Olar ötensoň goja esgeriň бүрүнç şepeli kemerinden kiçijek gyzjagaz aslyşdy.

– Esger, aýdaýyň, biz duşmanlary gaýtaryp bilerismi? Erbet sesler gelýär. Goragçylaryň üsti-başy

garagan. Men gaty gorkýan. Maşgalamyz näderkä, ejeme, jigime näme bolarka?

Goja esger aljyrap, eňegini sypady.

– Gorkma,gyzym – diýip,gyzjagazy köşeşdirdi. – Wawilonyň diwarlary senem, ejeňem, jigiňem gorar. Wawilony goramak üçin, bu diwarlary ýüz ýyldanam öň beýik şa zenany Semiramida gurdurypdyr. Enteg-ä bu diwarlardan geçip bilen ýok. Öýüňize gaýt-da, Wawilon diwarlary berk, gorkup oturasy iş ýok diýip, ejeňi, jigiňi köşeşdir.

Günler geçip dur. Goja Bazar sakçy duran ýerinden butnaman, goşmaça kömege gelyän güýçleriň diwaryň üstüne galşyna, ýaraly hem wepat bolan esgerleri bolsa yzyna alyp gidişlerine syn edip durdy. Onuň daş-töwereginde bolsa gorkudan saňňyldaşyp duran şäherliler hümerdi. Ählisi-de şol bir sowaly berýärdiler: diwarlar ýykylman durarmyka? Ol hem hemmelere weteran buýsanjy bilen jogap berýärdi: «Wawilonyň diwarlary sizi gorar».

Üç hepde hem baş günläp şähre üznüksiz hüjüm etdiler. Gün-günden gyzyň öwsüp barýan geçelgeden geçip gidýän täze esgerleri, ýokardan aşak düşürilýän ýaraly hem amanadyny tabşyran esgerleri gördügiçe, Bazar gahardan ýaňa dodagyny has berk gysýardy. Diwaryň aňry ýüzünde bolsa duşman läşleri münder-münder bolup ýokary galşyp barýardy. Garaňky gatlyşansoň olary ýoldaşlary ýygnap äkidýär.

Dördünji hepdäniň başınjy güni diýlende birdenkä goh-galmagal sem boldy. Ses-üýn ýok. Gün şöhleleri jülgän ýüzüne ýaýylyp, yza çekilýän goşunyň tozany-da bulut ýaly lemmerlenip ýokary galdy.

Diwar goragçylarynyň gykylygy sesýetime çenli ýaň saldy. Bu gykylygyň manysyna düşünmek kyn däl. Şäheriň içinde, diwaryň eteginde duran esgerlerem bu gykylyga goşuldylar. Bu sesler köçeleriň ugry bilen tutuş şähre doldy.

Adamlar ylgaşyp öýlerinden çykdylar. Köçeler bir-birini gutlaýan, begençden gujaklaşýan adamlardan ýaňa hyň berýärdi. Agyr geçen gorkuly hepdelerden soňky şatlyk. Waal ybadathanasynyň diňinde ýeňiş alawy ýakyldy. Şäheriň dört künjünde hoş habaryň buşlukçysy bolan gök tüsseler asmana sütün boldy.

Wawilon diwarlary şäheriň baýlygyna göz dikip, betniýet bilen gelen ägirt kuwwatly garaşylmadyk «myhmana» ýene-de garşy durup bildi.

Wawilon durky-düýrmegi bilen goragly bolansoň, asyrdan-asyra gülläp ösdi. Ol başgaça bolubam bilmeýär.

Wawilon diwarlary adam goraglylygynyň zeruryýetiniň netijesidi. Bu isleg ähli ynsana mahsusdyr. Ol şu günem alys geçmişdäki ýaly güýçli, emma indi bu maksada gulluk edýän has kuwwatly serişdeler bar.

Şeýle serişdeler bolup ätiýaçlandyryş kompaniýalary, tygşytlaýyş hasaplary, maksatlaýyn maýa goýumlary

hereket edýär. Olar bizi islendik gapydan girip biläýjek,
garaşylmaýan betbagtlyklardan goraýar.

////////////////////////////////////

**BIZDE DEGIŞLI GORAG HÖKMAN
BOLMALYDYR**

////////////////////////////////////

Wawilonly düýe söwdagäri

Açlyk duýgusy näçe ýiti boldugyça kelle şonça dury işleýän eken, naharyň ysy dagy janyňy alyp gelýär.

Azuryň ogly Tarkad muňa magat göz ýetirdi. Biriniň bagyndan iki sany injir ýoldy diýäýmeseň, eýýäm iki gün bäre agzyna bir owuntygam çörek alanok. Iki injirden artyk ýolubam ýetişmedi. Garasöýmez öý bikesi öýüň gapysyny jarkyldadyp serpip çykdy-da, gykylyklap, ony köçäň ugry bilen kowalady. Bazaryň içine girende-de injir eýesiniň sesi yzyndan galman, gulagyny kamata getiriberdi. Satyjylaryň sebedindäki ter miwelere el uraýmaýyn diýip, titräp duran barmaklaryny zordan saklady.

Wawilonly bazaryna beýle köp azyk önümleriniň, tagamlaryň getirilýändigini, olaryň ysynyň şeýle ýakymlydygy hakda ozal hiç haçan pikirem etmändi. Ol bazaryň içinden geçip, myhmanhanaň girelgesinde ikiýana gezmeläp başlady. In bolmanda mis şaýlyk sorar ýaly, tanyş-biliş gabat geläýer öýdüp umyt etdi. Ýüzi gamaşyp duran derwezebany ýylgyrdyp, garbanyşhanada garnyny göjedip biljek zat diňe mis şaýlykdy. Jübiň bilbiliň ketegi ýaly bolsa, garbanyşhanada ýüzüne seredýän adam ýok.

Pikir laýyna batyp durka, duşasy gelmeýän garynlak algydary, düýe söwdagäri Dabasir pete-pet gabat geldi. Üzülmeli möhleti bireýýäm geçen bergisini bererin diýip ýörenine-de eslije wagt bolupdy.

Dabasir begençli dillendi:

– Baý-ba, Tarkad, bu senmi asyl?

– Men şu wagt bir aý öňki alan iki sany mis şaýlygyňy, ondan has öň alan bir akja kümüşini haçan getirerkäň diýip pikir edip barýardym. Gabat geleniň gowý bolaýdy. Edil häzir pul gerek bolup dur. Ýeri, näme diýersiň?

Tarkadyň ýüzi lap-lap gyzdy. Dili gijäp duran Dabasir bilen aç garnyna dawalaşmaga ysgyn-mejaly ýokdy.

– Bagyşlaweri – diýip sakawlady.

– Şu wagt ýanymda bergimi berer ýaly mis şaýlygam, kümüş pulam ýok.

– Bir ýerden alay, näme – diýip, Dabasir gidere maý bermedi. Kyn gününde kömek eden kakaň dostuna berer ýaly, iki mis şaýlyk bilen bir kümüş alar ýaly adam bardyr-a.

– Ýok. Edenim ugruna bolanok. Meni mydama betbagtlyk yzarlaýar.

– Betbagtlyk! Öz ýalňyşlygyň üçin, Hudaýy ýazgarma. Betbagtlyk alan puluny yzyna gaýtarmagyň pikirini etmän, diňe kimdir birinden pul almagyň kül-külüne düşüp ýöreni yzarlaýandyr. Hany, ýör, men gaty aç, nahar iýýänçäm ýanymda otur. Men saňa bir wakany gürrüň beresim gelýär.

Dabasiriň gönümelligi Tarkada ot bolup basyldy. Ýöne nätsin, şu wagt garbanyşhanaň bosagasyndan ätlemäge ýeke sebäp Dabasiriň çakylygydy.

Olar içeri girip, tördäki kiçeňräk halyçaň üstüne çökdüler. Garbanyşhanaň eýesi Kauskor ýylgyrjaklap, gol gowşuryp gelende, Dabasir edähedine görä ýüzlendi:

– Ýeri-how, çişik çöl hažžygy! Maňa gowy bişirilen goýun buduny getir. Hawa, çörek bilen gök-sögem köprük al, içim eljuk diýýär, juda aýkdym. Wi, bu dostumam ýadyňdan çykarma. Bir küýze sowuk suw alaý oňa-da. Bu gün howa gaty yssy.

Tarkadyň ýüregi gürsüldäp ugrady. Dabasir goýun buduny symyşlaýarka, oňa seredip, gyllygyny akdyryp oturmaly bolaýarmyka indi? Tarkad hiç zat gürlemedi. Gürläýin diýende-de, diline söz geljek däl.

Dabasir hiç haçanam uzak dymýanadam däl. Ol garbanyşhanaň içinde oturan tanyşlary bilen salamlaşýan äheňde ýylgyryp töweregine göz aýlap, elini galdyrdy.

– Urfadan dolanyp gelen jahankeşdeler daşyň aňrysý görnüp duran şekilde ýukajyk ýonmagy buýran bir baý adam barada gürrüň beripdiler. Ol şol ýukajyk daşy öýüne ýagyş urmaz ýaly, penjiresine goýupdyr. Şol aňrysý görüňän ýuka daşyň reňki sarymyşyn, şondan seredeniňde dünýä täsin reňkde görüňärmişin. Nähili pikir edýän, Tarkad? Tutuş dünýä başga reňkde bolup biläýärmikä?

Dabasiriň öňündäki ýagy akyp duran goýun budundan gözünü aýyrman oturan ýetginjek:

– Hemme zat bolup biler – diýdi.

– Men şonuň şeýledigine anyk gözüm ýetýär. Sebäbi özümem dünýäni başga reňkde synlap görüpdim. Gürrüň berjek wakamam dünýäni nädip ýene öňki durkunda görşüm barada bolar.

Töwerekde oturanlar:

– Dabasir bir zat gürrüň berjek bolýar – diýşip, halyçalaryny goltuklap golaý-golaý süýşdüler. Beýleki oturanlaram gäwüşemegini goýup, garbanyşhanaň içinde aý berip oturdylar. Adamlaryň elinde kileň ýary gemrilen süňk bar. Diňe Tarkad naharsyz otыр. Dabasir oňa iýip oturan ýahnasyndan hödür etmedi, hatda saçakdan ýere gaçan bir döwüm çöregi-de uzatmady.

– Bu waka oglan döwrüm bolupdy – diýip, Dabasir elindäki goýun buduna agyz urdy. – Bu waka meniň nädip düýe söwdagäri bolşum hakynda. Meniň Siriýada gul bolanymy bilýäniňiz barmy araňyzda?

Oturanlar geň galyp, bir-birine seretdiler. Olaryň geňirgenmesine Dabasiriň göwni hoş boldy.

– Men ýaş oglankam... – diýip, ýene bir dişlem et ýolan Dabasir, agzyny şapbyldadyp, sözüne dowam berdi.

– Kakamdan ýonaçylygy öwrenipdim. Ussahanada bile eýer ýasaýardy. Gazanjymam aýalym ikimize eklenerlik bolýardy. Ýaş, tejribesiz oglanyň gazanjy-da, aňrybaş bol-telki bolmasa-da, nalar ýaly günümüz ýokdy. Alasym gelýän zadym köpdi, ýöne nätjek, mydar etmeli bolýardym. Günleriň bir günü, haçan-da, hasaplaşmaga

pulum ýok wagty dükançylaryň karz berýändigini hakda oýlandym.

Ýaş oglankam gazanýan pulundan köp sowýan adamyň birtopar meseläniň, betbagtlygyň üstünden barýandygy barada pikirem etmeýärdim. Men aňryma-bärimde seretmän, gazanjymy hasaplaman, gowudan-gowy eşikleri, aýalyma gymmat şaý-sepleri ondan-mundan karz alyp başladym.

Bergilerimi ýagdaýyma görä, başardygymça berişdiremsoň, birbada erbedem däl ýalydy. Soň gazanýan puluma hem eklenip, hem bergilerimi berip bolmajagyna gözüm ýetdi. Algydarlar yzyna düşüp, karz alan zatlarym üçin hasaplaşmagy talap edip ugradylar. Günüm gün dälidi. Soň dostlarymdan karz alyp ugradym. Olara-da bergimi berip bilmän kösenerdim. Gün geçdigiçe günüm bulaşýardy. Ahyry aýalym atasy öýüne gitdi. Menem Wawilondan çykyp, rysgymy başga şäherden gözlemäge gitmegi ýüregime düwdüm.

Iki ýyllap kerwende düýe idiji bolup, güzap baryny gördüm. Şol ýerde-de çöl içinde entäp, ýaragsyz-goragsyz geçip barýan kerwenleri aňtap ýören talaňçylara duşdum. Wah, maňa gelişjek pişe dälidi, kakam maňa beýle terbiýe-de bermändi. Ýöne şol günler dünýäni dürli reňkli aýnadan görýän ekenim, näderejede pese düşenime-de düşünmändirin.

Birinji nyşana alan kerwenimiz gowy olja boldy. Altyn, ýüpek ýaly gymmatbaha harytlardan gönendik. Alan oljamyzy Ginire eltip paýlaşdyk, saga-çepe sowduk.

Ikinji talaň tamamyzy tala daňdy. Çozup ýetişmänkäk kerwenden muzduny alyp, gorap barýan ýerli taýpaň baştutanynyň nökерleri atlarynyň başyny bize tarap öwürdiler. Iki sany önbaşçymyzyň birini apardylar, galanlarymyzy bolsa Damaska eltip, geým-gejimimizi sypyryp, gul edip satdylar.

Meni siriýaly bir çarwa taýpanyň kethudasy iki kümüş pula satyn aldy. Saçym syrylan, lybasym diňe uýat ýerimi örtüp dur, daş görnüşimde beýleki gullardan parhym ýokdy. Şol wagt gamsyz ýaşlygyň ýelginine berlip, bu zatlara gyzykly başdangeçirme hökmünde seredipdim. Emma bir gün hojaýyn meni dört aýalynyň önüne agta hökmünde alsaňyz diýip eltende, görmeli görgülerimiň oýun dældigine akyl ýetirdim.

Çykgynsyz ýagdaýda galdym. Ol çarwa taýpasy juda wagşy hem söweş söýerdi. Erkim-ygtyýarym olaryň elinde, ýapyşara ne ýaragym, gaçara ne ýagdaýym bar.

Gorkudan ýaňa ysgyn-mydarym gidip, zordan aýak üstünde durdum. Ol aýallar bolsa göýä meni görmeýän ýaly biperwaýdylar. Maňa nebsi agyryjylyk etmeklerine bil baglara umydym ýok. Uly aýaly Siranyň beýlekilerden uludygy görnüp durdy. Ol maňa seredende bakýşyndan hiç zat çaklap bilmedim. Dözümsizlik etjege meňzänok. Ikinji aýaly ulumsy hem owadandy. Ol maňa batgada ýatan

gurçuga bakýan kimin, gözüniň gyýtagyny aýlady. Iki ýaş aýaly bolsa durman kikirdeşýärdiler.

Kysmatyma kaýyl bolup, näkarara gelerkäler diýip aýak üstünde durşuma magşar günü golaýlandyr öýtdüm. Aýallaryň bary-da netijä gelmegi beýlekilere goýmaga meýilli ýaly görünýärdi. Ahyry Sira göwünli-göwünsiz dillendi:

– Agtalar ýeterlik, düýe idijiler welin az, bolanlary-da iş oňaranok. Men şu gün ýarawsyz ejemi soramaga gitjekdim, düýe ynanar ýaly ýeke hyzmatkärem ýok. Guldan sora, düýe idedip, idip gördümikä bi?

– Düýe bakyp gördüňmi? – diýip, hojaýyn menden sorady.

– Men düýeleri dyza çökeribem, howutlabam bilýän, ýadatman uzak menzil aşyrybam bilýän. Eger zerurlyk bolsa, kesellerinem bejerip bilýän.

Hojaýyn:

–Bu guluň agzyna jaň dakylan ýaly eken. Gerek bolsa düýe idiji edip alaý, Sira – diýdi.

Şeýdip men Siranyň ygtyýaryna geçdim. Hut şol günem men onuň düýesini idip, hassa ýatan ejesinden habar almaga uzak ýola rowana bolduk. Mümkünçilikden peýdalanyp, oňa kysmatymyň has keç bolmagyndan halas edendigi üçin minnetdarlyk bildirdim hem-de gul bolup dogulmandygymy, erkin adamyň, Wawilonyň

hormatlanylýan ussasyňyň ogludygymy gürrüň berdim. Emma onuň jogaby meni alasarmyk hala saldy:

– Ejizligiň zerarly şu güne düşen halyňa, nädip özüňi erkin adamyň ogly hasap edýärsiň? Edil suwuň pese akysy ýaly, eger adamyň içinde guluň ruhy ýaşayan bolsa, doglanynda nähilidigine garamazdan, ol hökman şol güne düşer. Eger sende erkin adamyň ruhy bolan bolsa, ykbalyň çarkandakly kötellerine düşmän, öz şäheriňizde hormat-sylaga, abraýa eýe bolardyň.

Gul bolup ýörenime bir ýyl gowrak bolupdy, beýleki gullar bilen bir ýerde ýatýardym, emma olara goşulyşyp bilmedim. Bir gün Sira maňa şeýle sorag berdi:

– Beýleki gullar boş wagtlary bir-biri bilen gürrüňleşip oturýarka sen näme üçin ýeke özüň çadyrdan çykman otyrsyň?

– Men hemişe seniň aýdan zadyň hakda pikir edýärim – diýdim. – Mende guluň ruhy ýok. Olar bilen bir ýerde oturyp bilmeýänligim üçin ýeke bolýaryn.

– Menem ýeke-özüm oturýan. Hojaýyn maňa emlägim, mal-mülküm köp bolansoň öylendi. Ol meni söýmedi. Ýöne her zenanam söýülmek isleýär. Söýülmedim. Şonuň üçin oglumam, gyzymam ýok, özümi ýalňyz duýýan, ýeke oturýaryn. Wah, erkek bolan bolsam, gulçulygy ýok ederdim, ýöne biziň taýpamyzyň däbi bizi gynak bolmaga mejbur edýär.

– Men hakda indi näme pikir edýärsiň?–diýip soradym. – Mende nähili adamyň ruhy bar – erkin adamyňkymy ýa guluňkymy?

– Sen Wawilondaky bergileriňi üzmek isleýäňmi? – diýip, soragyma sorag bilen jogap berdi.

– Hawa, niýetimde bar, ýöne mümkinçiligim ýok.

– Şunça ýyl geçensoňam synanyşmadyk bolsaň, onda sende hakykatdanam guluň ruhy ýaşaýar. Erkek kişi özüne hormat goýmaly. Eýsem, bergisini bermeyän kişini hormatlap bolarmy?

– Men näme edeýin? Men Siriýada oturan gul.

– Otur onda Siriýada gul bol-da, nalajedeýin.

– Men nalajedeýin däl – diýip, gyzaryldym.

– Subut et.

– Nädip?

– Eýsem, seniň patyşañ duşmanlar bilen islendik usuly ulanyp, mümkin derejede söweşmeýärmí? Seniň duşmanlaryň – bu seniň bergileriň. Olar seni Wawilondan çykaryp kowdular. Olar senden has rüstem, has güýçli. Eger sen olar bilen erkek ýaly söweşen bolsaň, öz ildeşleriň arasynda abraýly adam bolardyň.

Şondan soň çetime degen bu sözler barada köp pikirlendim, içimden öz-özümü aklap, men gul däl diýip, birgiden zatlary diýişdirdim. Emma Siranyň ýüzüne aýdara

ýagdaýym ýokdy. Üç günden soň onuň çorusy gelip, «Sizi bikäm çagyýar» diýdi.

– Ejem ýene ýaranok. Ärimiň sürüsinden iň gowy iki sany düýäni al-da, howutlap ýola taýýarla. Suwly küýzeleri, alys ýol üçin horjunlary bökder. Çory saňa azyk-owkat berer.

Düýeleri howutlap, hataplary berkidýärkäm, çorynyň salyşdyran zatlaryny görüp geň galdym. Sebäbi bikämiň ejesiniň öýi bir günlük menziledi. Çory yzky düýäň üstünde otyrdy, men bikämiň düýesiniň owsaryndan tutup, idip barýardym. Barmaly ýerimize ýetenimizde eýýäm iňrik garalypdy. Sira çorusyny ejesiniň öýüne tarap ötürip, maňa sowal berdi:

– Dabasir, sende erkin adamyň ruhy ýaşaýarmy ýa-da guluň?

– Erkin adamyň – diýip, jogap berdim.

– Muny subut etmäge seniň mümkinçiligiň bar. Seniň hojaýynyň meýmes bolup ýatyr, hyzmatkärleri-de gaty ýalta. Şu düýeleri al-da, gaç. Ine, şu horjunda hojaýynyň eşikleri bardyr, tüýsüni üýtget. Men ejemi soramaga giremde gaçyp gidipdir diýerin.

– Sende şa zenanynyň kalby bar. Bagtyň bolsun!

– Ýat ýerlerde öýünden tezip ýören aýalyň nähili bagty bolsun? Ýola düş, ýol uzakdyr. Çölde ne nan, ne suw bardyr, çölün ýagşyzadalary seni gorasyn-da!

Meni yrmak üçin köp wagat gerek bolmady. Ýüregim bilen alkyş aýtdym-da, garaňky gijä siňip gitdim. Ýurda näbelet bolamsoň, Wawilonyň haýsy tarapdadygynam anyk bilemokdym. Ýöne aňnat-aňnat çägeleriň arasyndan batyrgaýlyk bilen ýol aşyp ugradym. Men düýeleriň birine münüp, beýlekisini yzma tirkedim. Uzak gije ýöredim. Ertesi günem hojaýynynyň malyny ogurlap, geçmek islän guluň takdyrynyň nähili boljakdygy hakdaky pikir günüme goýmady.

Ertesi agşam adam aýagy sekmedik daglyk bir ýere ýetdim. Gyýçak-gyýçak daşlar düýeleriň dabanyň ýaralady, olar zoraýakdan mytdyllaşyp barýardy. Yns-jyns ýok.

Beýle ýolda aman galjak adam az-azdyr. Gün geçdigiçe ýol aşmak kynlaşdy. Azyk-owkat, nan-suw

gutardy. Günem depäni deşip gelýär. Dokuzynjy gün agşamara düýeden düşemsoň, indi münüp bilmejegime gözüm ýetdi, yns-jynssyz çölde ölüp galmaly bolaýdym öýdýän diýdim.

Çägän üstünde süýndim-de, uka gitdim. Meni säher bilen Gün şöhleleri oýardy. Başymy galdyryp, töwerege seretdim. Säheriň howasy süňňüme birneme serginlik çäýdy. Düýeler aňyrrakda sarsman otyrlar. Maýda daşlaryň, kä ýerdäki ýykylyp ýatan guran tikenli ösümlikleriň üstünden çäge tozap dur. Suwuň ysam ýok, yzgaram. Ne adama, ne düýä çeynäre çöp bar.

Çölün içinde ölüp galaýarmykam? Aklym şeýle bir düşnükli işleýärdi welin, owalda-ahyrda beýle pikirlenip görmändim, bedenim bolsa göwnüme, göýä, hiç zady aňlatmaýan ýalydy. Teşnelikden gaýzygan, ýaryk-ýaryk dodagym, gurap çişen dilim, hepbik ýaly aşgazanym – hiç biri hiç zady aňladanokdy.

Men ýene alysa göz dikip, öz-özüme sowal berdim: «Mende nähili ruh ýaşaýarka, erkin adamyňkymyka ýa guluňkymy?» Birdenem aklyma şeýle pikir doldy: içimde gul bar bolsa, men takdyryma ten berip, çölde ýatyp, ölüp galaryn. Gaçyp gaýdan gula mynasyp ölüm.

Eger mende erkin adamyň ruhy bar bolsa, onda Wawilona gidýän ýoly tapmaly, maňa ynanan adamlara bergilerimi bermeli, meni söýýän aýalymy görmeli, dogan-garyndaşlarymy ynjaltmaly.

«Seniň duşmanlaryň – bu seniň bergileriň. Olar seni Wawilondan çykaryp kowdular» Sira maňa şeýle diýipdi. Ol mamla. Men näme üçin erkek adam ýaly goranmadymkam? Näme üçin aýalymyň atasy öýüne gitmegine ýol berdimkäm?

Şol pursatda täsin hala uçradym. Tutuş dünýäň reňki üýtgäp giden ýaly boldy. Şol pursata çenli, göýä, dünýä reňkli aýnaň aňrysyndan sereden ýaly, indi bolsa gözüm açylan ýaly boldum. Men birdenkä durmuşyň hakyky manysyny, gymmatyny gördüm.

Çölde ölmelimi? Ýok, beýdip bolmaz. Men näme etmelidigime düşündim. Birinji bitirmeli işim – Wawilona dolanyp, bergilerimi bermeli. Köp ýyllyk kösenjimden, sergezdanlygymdan soň olara bergilerimi bermäge gelenimi aýtmaly. Soň aýalyma jaý gurup bermeli, enem-atam buýsanar ýaly, şäheriň abraýly-sylagly ýaşajjysy bolmaly.

Meniň bergilerim meniň duşmanym eken, emma menden algydarlar dostum eken, sebäbi olar maňa ynanyyp pul beripdirler.

Men ýuwaşlyk bilen aýaga galdym. Açlygyma-da, suwsuzlygyma-da üns bermedim. Olar maňa Wawilona ýetmäge päsgel berip bilmezler. Mende duşmanlary bilen söweşmäge hem dostlaryny dolamaga gelýän erkin adamyň ruhy ýaşaýar.

Gyryk sesimden täze sözleri eşiden düýelerimiň gözleri lowurdap gitdi. Birnäçe gezek synanyşansoň, zordan ýerlerinden turdylar-da, demirgazyga tarap ýörediler. Menem «Wawilon şu tarapda bolsa gerek» diýip, içimden pikir edip barýardym.

Ahyry suwuň üstünden bardyk. Otlaryň gök öwüsýän, miweli agaçlaryň gür ýerine-de ýetdik. Biz Wawilona barýan ýolu-da tapdyk, sebäbi erkin adamyň ruhy durmuşyň gezekli-gezegine çözülmeli meselelerden düzülendigini görýär hem olary çözüär. Guluň ruhy bolsa: «Men gul bolsam dagy nädeýin?» diýip nalaýar.

Tarkad, sen nähili pikir edýäň? Boş garnyňa gowy pikirlenip bolýarmy? Senem öz hormatyňa barýan ýoly gözläsiň gelenokmy? Dünýäni öz hakyky reňkinde görüp bilermiň? Bergileriňi berip, ýene-de Wawilonyň hormatly adamy bolasyň gelyärmi?

Ýetginjegiň owasy ýaşdan doldy.

– Sen maňa täze durmuşy görkezdiň. Men indi özümde erkin adamyň ruhunyň ýaşaýandygyny duýýan.

– Dabasir, sen gelip näme etdiň onsoň? – diýip, diňläp oturanlaryň biri sorady.

– Maksat bar ýerinde, ýol hem tapylar – diýip, jogap berdi. – Birinjiden, men algydarlarymyň ýanyna ýekän-ýekän aýlanyp, gazanyp üzýänçäm, biraz sabyr etmegi haýyş etdim. Olaryň köpüsi hoşamaýlyk bilen garşy aldylar. Ýüzümi alanlaram bar, ýöne aglabasynyň kömek edesi

geldi. Olaryň biri has mätäç zadym boýunça kömek etdi. Ol üsseçi Matondy. Siriýada düýe idişi bolanymy eşidip, ol meni düýe söwdagäri Nebaturyň ýanyna ugratdy. Şol günlerde patyşa oňa harby ýöriş üçin güýçli hem sagdyn düýelerden uly sürini ýygnamagy buýran eken. Sarman bolup, düýe tanaýşym bähbit boldy. Tiz wagtdan bergilerimiň in soňky mis şaýlygyna çenli üzdüm. Şondan soň başymy dik tutup, adamlaryň arasynda özümi arkaýyn duýup başladym.

Dabasir ýene tabaga tarap egildi.

– Kauskor, nähili adam-ow sen, paňkelle diýsänim – diýip gygyrdy. – Nahar buz bolupdyr-a. Bar, aşhanadan gyzgynyny getir. Köne dostumyň ogly Tarkada hem uly jama guýup getir. Bu-da aç,biz bile naharlanjak bolýas.

Gadymy Wawilonly düýe söwdagäri Dabasiriň gürrüňi şu ýerde tamam bolýar. Ol özünden has ir ötüp geçen paýhasly adamlaryň akyl ýetiren hem peýdalanan beýik hakykatyna düşünensoň täze bir ruha eýe boldy.

Bu hakykat asyrlarboýy adamlary kynçylykdan çykaryp, üstünlige ýetirdi. Adamlar onuň jadylaýjy güýjüne ynanyňarka, bu hemişe şeýle-de bolar:

////////////////////////////////////

MAKSAT BAR ÝERINDE, ÝOL HEM TAPYLAR

////////////////////////////////////

Wawilonyň klinopis ýazgylary

Trent derýasynyň boýundaky
Nýuarkyň Nottingham uniwersiteti
Nottingham
1934-nji ýylyň 21-nji oktýabry.
Britan ylmy ekspedisiýasynyň
ýolbaşçysy professor Franklin
Koldwellä.
Hilla. Mesopotamiýa.

Meniň gadyrdan professorym.

Wawilon harabalygynda geçiren soňky gazuw-agtaryş işiňizde tapylan baş sany klinopis ýazgylary-da, Siziň hatyňyzy getiren gämi bilen geldi. Meniň nähili begenişimi bir görsediňiz, köp sagatlap oturyp bu ýazgylary terjime etmegem juda ýakymly boldy. Siziň hatyňyza bada-bat jogap ýazmakçydym, emma ýazgylary terjime edip, hatyma goşmagy müwessa bildim.

Siziň tagallaňyz hem gowy gaplanyşy bilen ýazgylar zaýalanman, şikessiz gelipdir.

Ýazgylarda beýan edilýän wakalar biziň laboratorýamyzyň işgärlerini haýran galdyryşy ýaly, Sizi-de haýran galdyrar. Köp kişi dumanly geçmişden gelen ýazgylarda romantika ýa-da «arap gijeleriniň» äheňindäki başdangeçirmeler bardyr öýdüp çaklady. Ýöne biz üýşüp terjime edip başlanymyzda Dabasir atly bir adamyň bergisini üzmek aladasy barada okap, soňky baş müň ýylyň

içinde bu dünýäniň pikir edişimizçe üýtgemändigine göz ýetirdik.

Hernäçe geň bolsa-da, bu gadymy ýazgylar meni, göýä, ýaş talyby çeňňegine ildirişi ýaly, özüne imrindirdi. Uniwersitetiň professory hökmünde men köp ulgamlara degişli bilimden habarly, pikirlenip bilýän şahs bolýmaly. Emma gum basyp ýatan Wawilon harabalygyndan bir peläket çyk ýar-da, bergileriňi üzmegiň, şol birwagtda-da gapjygyňy altyn teňňelerden doldurmagyň öň hiç haçan hiç ýerde eşitmedik usulymy aýdyp berýär.

Bäh, bu usul biziň döwrümüzde-de gadymy Wawilondaky ýaly netijeli bolarmyka? Aýalym ikimiz-ä şu meýilnamany öz şahsy işimizde ulanyp görjek bolýarys, şuna mätäjem biz.

Siziň gymmatly başlangyçlaryňyza rowaçlyk arzuw edýärim we hemişe kömek etmäge taýýardyryn.

Hormatlamak bilen Alfred Şruzberi,

Arheologiya bölümi.

1-nji ýazgy

Men Dabasir, häzir Aýyň dolan wagty, birgiden bergilerimi üzmek hem-de dogduk şäherim Wawilonda baý, abraýly adam bolmak niýeti bilen gulçulykdan azat bolup, Siriýadan ýaňy-ýakynda dolanyp geldim. Men bu ýazgyny etjek hereketlerimi dolandyrmagy hem-de beýik maksatlaryma ýetmäge goldaw bermegi üçin ýazýaryn.

Mähriban üsseçi dostum Matonyň akyllý maslahatlaryny tutup, meni bergilerden bol-telki durmuşa alyp çykjak hem sylanýan adamlaryň hormatyna mynasyp etjek anyk meýilnama eýermegi ýüregime düwdüm.

Meýilnamada meniň ýetmek isleýän we umyt edýän üç maksadym bar.

Birinjiden, meýilnama meniň geljekki baýlygyma esas döredýär. Şonuň üçin men ähli gazanjymyň ondan bir bölegini süýşürerin, tygşytlap saklaryn. Maton akyllý, ol maňa şeýle diýýär:

«Pul sowmagyň deregine, gapjygynda altyn, kümüş saklaýan adam öz maşgalasy üçin haýyrly iş edýändir, patyşa-da wepaly gulluk edýändir.

Gapjygynda az-owlak mis şaýlygy bolan adam maşgalasy üçinem, patyşa üçinem peýdasyzdyr.

Gapjygy boş adam doň ýürekligi bilen öz maşgalasyna sütem, patyşasyna-da hyýanat edýändir.

Şonuň üçin nämedir bir zatlara ýetmek isleýän adamyň gapjygynda şyňňyrdaýan altyn manatlar, ýüreginde bolsa maşgalasyna söýgi hem-de patyşasyna wepa bolmalydyr».

Ikinjiden, meýilnama maňa atasy öýünden dolanyp gelen wepaly aýalymy eklemelidigimi, saklamalydygymy, geýindirmelidigimi ündeýär. Çünki Maton şeýle diýýär, wepadar aýalyň hakda alada etmek erkek kişiniň ýüreginde öz-özüne bolan hormaty oýarýar, güýç-kuwwat berýär we başlan işine ugur-ýol, maksat berýär.

Şonuň üçin ähli gazanjymyň ondan ýedi bölegini öýüm üçin, egin-eşik, iýmit almak üçin harçlaryn, käte az-owlagyny bolsa durmuşyň lezzetini almak, şady-horram bolmak üçin sowaryn. Ýöne şu zerur çykdaýylaryň gazanjymyň ondan ýedi böleginden geçmezligine berk gözegçilik ederin. Meýilnamaň üstünligi-de şuna bagly. Men hemişe bölünip berlen serişdä ýaşamaly we töläp bilmejek zadymy hiç haçan satyn almaly däl.

2-nji ýazgy

Üçünjiden, meýilnama boýunça gazanjymdan öňki bergilerimi üzmeli.

Şol sebäpli, her sapar Aý dolanda gazanjymyň ondan iki bölegini bergidarlaryma bererin. Şeýdip, biraz wagtdan soň hemme bergilerimi yzyna gaýtararyn.

Munuň üçin men şu ýerde bergidarlarymyň adyny hem bergimiň takyk möçberini ýazýaryn.

Faru, dokmaçy – 2 kümüş hem 6 mis manat,

Sinjar, agaç ussasy – 1 kümüş manat,

Ahmar, dostum – 3 kümüş hem 1 mis manat,

Zankar, dostum – 4 kümüş hem 7 mis manat.

Askamir, dostum – 1 kümüş hem 3 mis manat,

Harinsir, zergär – 6 kümüş hem 2 mis manat,

Diarbeker, kakamyň dosty – 4 kümüş hem 1 mis manat,

Alkahad, öý eýesi – 14 kümüş manat,

Maton, üsseçi – 9 kümüş manat,

Birejik, dayhan – 1 kümüş hem 7 mis manat.

*(Ýazgynyň dowamy zaýalanyp, pozulypdyr,
düşünip bolanok.)*

3-nji ýazgy

Bu adamlaryň hemmesine men jemi bir ýüz on dokuz kümüş hem bir ýüz kyrk bir mis manat bermeli. Şu bergilerimi üzmäge mümkinçilik tapman, öz geleňsizligim zerarly aýalymyň atasy öýüne gitmegine ýol berdim, özüm

bolsa ýeňil eklenç, baýlyk gözläp, dogduk şäherimi terk edip ýat ülkelere gitdim. Emma görenim görgi boldy, gul edilip satyldym..., nähili masgaraçylyk.

Indi Maton bergilerimi nädip ýuwaş-ýuwaşdan üzüp biljegimi aýdanson, eden akmaklygyndan gaçmaga synanyşmagymyň nähili bimany bolandygyna gowy düşüňýärin.

Karz beren tanyşlaryma öýme-öý aýlanyp, bergimi ur-tut berer ýaly elimde pulumyň ýoklugyny, gazanjymyň ondan iki bölegini olara adalatly berip üzülişjegimi aýtdym. Bu bar edip biljek zadym. Şonuň üçin men ähli borçlarymy doly bitirýänçäm, garaşmakdan başga olaryň alajy ýok.

Iň gowy dostum hasaplap ýörenim, Ahmar maňa iň erbet sözleri diýip sökdi. Men onuň ýanyndan kemsinip, hapa bolup gaýtdym. Birejik pula gaty mätäçdigini aýtdy, ilki özi bilen hasaplaşmagymy haýyş etdi. Öý eýesi Alkahad meniň meýlim bilen asla ylalaşmady. Tiz wagtdan doly hasaplaşmasam başyma gowga saljakdygyny tekrarlap, haýbat atdy.

Galanlarynyň bary teklibimi ikelläp goldadylar. Belki, bergiden gaçyp ýörenimden kem-kemden üzmegimiň gowy boljakdygyna düşünenim üçindir, bergi bermäge öňkülerden has höweslidim. Hatda algydarlarymyň käbiriniň zerurlygyny, talabyny isleýişleri kimin kanagatlandyryp bilmesem-de, men olaryň paýyny adalatly paýlaryn.

4-nji ýazgy

Ýene-de asmanda dolan Aý. Yhlasly zähmet çekdim. Algydarlarym bilen hasaplaşmagymy aýalymam goldady. Maslahatlaşanymyzdan soň, Nebatur üçin sagdyn, aýakman düýeleri satyn alyp, geçen aýda on dokuz kümüş manat gazandym.

Men olary meýilnama laýyklykda paýladym. Ondan birini özüme üçin aýyrdym, ondan ýedisini aýalym ikimiz durmuş harajatlaryna diýip aýyrдыk. Ondan iki bölegini bolsa mis manatlara öwürüp, algydarlara adalatly paýladym.

Ahmaryň ýanyna baranymda ol öýlerinde ýok eken, puly aýalyňa goýup gaýtdym. Birejik şeýle bir begendi welin, tas elimi ogşapdy. Diňe goja Alkahad gaharly göründi, basymrak üzülüşmegimi talap etdi. Menem oňa eger garnym dok bolsa, başga aladam bolmasa, bergimi basymuň diýip jogap berdim. Beýleki algydarlaryň bary sagbolsun aýtdylar, işimiň ugruna bolmagyny arzuw etdiler. Aýyň ahyryna çenli bergilerim eýýäm dört kümüş manat töweregi kemeldi, elimde-de hiç kimiň dawa edip bilmejek puly – iki kümüş manat ýaly galdy. Uludan dem aldym. Ýüregim giňedi. Şeýle rahatlygy köp ýyllardan bäri duýamokdym.

Ýene-de dolan Aý nuruny saçýar. Jan aýaman işledim, ýöne işleýişim ýaly bolmady. Az düýe satyn aldym, gazananymam bary-ýogy on bir kümüş manat boldy. Täze egin-eşik alyp bilmesegem, gök önümleri azrak alsagam, barybir aýalym ikimiz bölmeli puly dürs bölüp, bolany bilen

oňduk. Men ýene-de gazanjymyň ondan birini aýryp goýdum, güzeran üçinem ondan ýedi bölegine kanagat etdik.

Elten pulum köp bolmasa-da, Ahmaryň kanagatlanmagyna geň galdym. Birejigem göwnühoş boldy. Alkahadyň zyrra gahary geldi. Eger az görýän bolsaň yzyna beräý diýemsoň ol hem köşeşdi. Beýlekilerem, adatdakylary ýaly, kanagatlandylar.

Ýene-de asmanda dolan Aý lowurdaýar, keýpimem daş ýarýar. Men bir süri gowy düýeleri satyn aldym, gazanjymam kyrk iki kümüş manat boldy. Aýalym ikimiz bu aýda çepek bilen egin-eşik satyn aldyk. Göşdür guşdanam gowuja edindik, iýip-içdik.

Bergileri bermäge sekiz kümüş manatdan gowrak pul gitdi. Bu sapar hatda Alkahadam gatyrganyp durmady.

Biziň meýilnamamyz diýseň oňat, bu bizi bergidenem çykarýar, şol birwagtda pulam ýygnaýarys.

Bu ýazgyda soňky gezek bellik edelim bärei Aý üç gezek doldy. Her aýda-da ähli gazanjymyň ondan birini özüme üçin süýşürdim. Her gezegem aýalym ikimiz näçe kynam bolsa gazanjymyň ondan ýedisine oňnut edip ýaşadyk. Her aýda gazanjymyň ondan iki bölegini bergilerime berişdirdim.

Häzir gapjygymda ýigrimi bir kümüş manat bar, bu laryň bary özümiňki. Indi men başymy dik tutup gezyän, dostlaryma gabat gelenimde özümdä buýsanç duýýan.

Aýalym hojalygy gowy dolandyrýar, gowy geýinýär.
Men onuň bilen bagtly.

Biziň meýilnamamyz aýdyp-diýip bolmajak derejede
gymmatly. Öňki neresse guly abraýly kişä öwürän eýsem şu
dälmi?

5-nji ýazgy

Ýene-de Aý dolupdyr. Birdenkä ýazgylara soňky
gezek bellik edelim bäre köp aý ötendigi ýadyma düşdi. Şu
wagta çenli Aý on iki sapa dolupdyr. Şykgyň ýüzüne ýazgy
etmegi bu gün ýadymdan çykarmaryn, sebäbi şu gün men
ähli bergilerimi üzdüm. Umydymyzyň miwe berendigi
mynasybetli, aýalym ikimiz saçagy giňden ýazyp, meýlis
etdik.

Algydarlarymyň ýanyna iň soňky gezek barýançam
köp waka bolup geçdi, hemmesi ýadyma-da düşmez.
Ahmar öz gödekligi üçin ötünç sorady hem-de meni iň
gowy dosty saýýandygyny aýtdy.

Goja Alkahad hem beýle bir ýaramaz adamam däl
eken. Ol maňa: «Sen bir mahallar islendik kişini elinde
hamyr bolup, mynçgalabermeli eýlenmedik şykgy ýalydyň.
Indi bolsa naýzaň uýy ötmeg-ä beýlede dursun, hatda yzy-da
galmaýan бүрүнç galkana menzeýärsiň. Eger näçe
altyn-kümüş gerek bolsa-da, islän wagtyň arkaýyn
gelibergin» diýdi.

Meni sylaýan diňe ol däl, maňa hormat goýýan, gadyr bilen gürleşýän adamlar juda köpeldi. Aýalym maňa bakanda guwanýandygy gözüniň ýaldyraýşyndanam görnüp dur, bu bolsa öz-özüme ynanmaga güýç berýärdi.

Gep mende däl, gep meni üstünlige ýetiren meýilnamada. Ol meýilnama ähli bergilerimden saplanmaga, gapjygymda altyn-kümüşüň şyňňyrdamagyna mümkinçilik berdi. Durmuşda üstünlik gazanmak, rysgally bolmak isleýänleriň hemmesine şu meýilnamany maslahat berýärin. Eger ol ozalky gula bar bergilerini üzüp, altynly baý bolmaga ýardam eden bolsa, onda islendik kişini-de kesekä garaşsyz adam edip biler. Ýöne men entek bu meýilnamadan çekilemok, sebäbi onuň meni has baý adam etjekdigine ynanýaryn.

Trent derýasynyň boýundaky
 Nýuarkyň Nottingem uniwersiteti
 Nottingem
 1936-njy ýylyň 7-nji noýabry.
 Britan ylmy ekspedisiýasynyň
 ýolbaşçysy professor Franklin
 Koldwellä,
 Hilla, Mesopotamiýa

Meniň gadyrly professorym.

Eger Wawilon harabalygyndaky indiki gazuw-agtaryş işleriňizde bir zamanlar şu şäheriň ýaşajjysy bolan Dabasir atly düýe söwdagäriniň ruhy bilen gabatlaşsaňyz şu haýyşymyzy bitireweriň. Onuň münlerçe ýyl owalky galdyran şykgy ýazgylary biziň Angliýadaky uniwersitetimiziň işgärleriniň ebedi alkyşyna mynasyp edendigini aýdyň.

Ýadyňyza düşýän bolsa, iki ýyl öň hat ugradanymda, bergilerimizden çykman hem birneme pullanmak üçin aýalym ikimiziň bu meýilnamany ulanyp görjek bolýanymyz barada ýazypdym. Men köp bergä batanymyzy dost-ýarlarymdan gizlemäge çalşardym. Ýöne Siz biziň maliýe ýagdaýymyzyň öwerlik dældigini, göýä, duýan ýaly bolduňyz.

Birtopar köne bergilerimiz zerarly gaty köp kemsindik, ile çyksak egnimiz gysyk boldy. Soňabaka algyly söwdagärler goh turzup, meni uniwersitetden işden

kowdurar öýdüp gorkup ugrapdym. Biz süýşürip, tygşytlap bilenje şillingimizi bergimize berýärdik, emma ýagdaýymyz üýtgänokdy. Ýaşamak üçinem bokurdagyňdan bir zatlar ötürmeli, biz şýdip ýene bergä batmaly bolýardy.

Günümüz degirmeniň daşy ýaly, bizi üwäp, gitdigiçe bergä batyryp baryardy. Näme etsegem bimany, netijesiz bolup çykýardy. Kireýine ýaşayan öýümüzüň eýesine bergimiz köp bolansoň başga has arzanrak öýe-de göçüp bilemzok. Günümüzü gowlap biljek ýeke yşam görnenok.

Birdenem Siziň tanşyňyz – Wawilonly gadymy düýe söwdagäri öz meýilnamasy bilen peýda boldy. Bu meýilnama bizi şeýle bir gozgady, bize şeýle bir täsir etdi weli, heý, ýöne goýaý-da. Hökman bu usuly ulanyp görmeli etdik. Biz oturyp bergilerimiziň sanawyny düzdük, soň men bergili kişilerimize aýlanyp çykdy.

Men olara bergilerimi öňki berşim ýaly edip asla üzüp bilmejegimi düşündirdim. Hasaplaýşymy görüp, olar ylalaşdylar. Bergiden çykmagymyň ýeke-täk ýoly – her aýdaky gazanjymyň ýigrimi göterimini aýryp, algydarlaryma deň-derman bölmelidigimi düşündirdim. Şeýtsem iki ýyl gowrak wagtda ähli bergilerimden çykjakdym.

Olaryň hemmesi salyhatly adamlar eken. Bakja önümlerini satýan goja: «Eger siz alýan harytlaryňyzyň baryny töläp alsaňyz, üstesine öňki bergileriňiziň ujundanam berseňiz, bu öňküňizden-ä has gowy. Ýogsa

soňky üç ýylda bergiňiz-ä asla azalmandy ahyr» diýip, pikirini aýdanda, beýleki satyjalaram gowy düşündiler.

Men gazanjymyň ýigrimi göterimini paylap, yzy giderli bergilerimi berişdirýärkäm biynjalyk etmezler ýaly, olaryň hemmesi bilen resmi ýagdaýda şertnama baglaşdym. Biz soň galan ýetmiş göterime nädip ýaşamalydygymyz hakda pikir etdik. Üstesine, on göterimi süýşürintgi hökmünde ýygnamaly diýibem karara geldik.

Bu juda gyzykly pişedi. Hasaplamalarymyz göwnüme laýykdy, görüp otursak, gazanjyň ýetmiş göterimine-de gowy ýaşap bolýan eken.

Biz jaýyň kireý töleginden başladyk, öý eýesi bolsa tölegi biraz arzanlatdy. Soň biz gowy görýän çayymyzy içip başladyk. Geň galaýmaly, az-owlak pula-da gowy azyk önümlerini alsa boljak eken.

Bularyň bary barada ýazjak bolsam hatym has-da uzar. Gepiň gysgasy, başyna barsaň oňarmaz ýaly iş däl eken. Başlan işimize hötde geldik, indi ýüregimiz ýerine geläýdi. İşimiziň ugrugyp, gerdenimizden köne bergilerimiziň aýrylýanyny duýmagyň nähili lezzetlidigini hiç bir söz bilen beýan edip bolmaz.

Ýygnamaly diýip karara gelen, on göterimimiz barada aýdaýyn. Hawa, süýşürýän pulumyz birbada erbedem däl di. Haýyş edýän, ýöne gülmäweriň. Pul ýygnamak, ony harçlamakdan has gowy eken. Ýygnan puluňy sanamak, olary sowmakdan has gyzykly.

Ýygnan pulumyzyň sesinden gulagymyzy gandyranymyzdan soň, olary has bähbitli ulanmagyň ebeteyini tapdyk. Her aýdaky gazanjymyzyň on göterimini üstüne goşup durar ýaly, gowy usul işläp düzdük. Bu biziň adaty durmuşa dolanmagymyzyň iň şowly ädimi boldy.

Häzir maýa goýumlarymyzyň dowamly artýandygyna gözümüz ýetip dur, goraglylygymyzy duýmagam bize juda ýakymly. Uniwersitetde okatmagymy tamamlayançam, gowy durmuşa ýaşar ýaly, lükgeje pul jemlenjek.

Bu zatlaryň hemmesi-de şol öňki gazanjymdan boldy. Ynanar ýaly däl, ýöne bu hakykat. Ähli bergimiz tertipli ýagdaýda üzülyär, ýygnaýan pulumyzam artyp gidip otyr. Üstesine, maliýe durmuşymyz görnetin gowulaşdy. Biz akymyň ugruna ýaşaman, maliýe meýilnamasy bilen ýaşamagyň nähili uly tapawudynyň bardygyna düşündik.

Indiki ýylyň ahyrynda hemme bergilerimizi üzenimizden soňra ýygnaýan pulumyz has-da köpeler, syýahat üçinem süýşürüp bolar. Biz ýaşayyş üçin çykadjylarymyzyň gazanýanymyzyň ýetmiş göteriminden hiç haçan geçirmejegimizi berk ýüregimize düwdük.

Bizi «zemin dowzahyndan» halas eden meýilnamany ýazan şol gadymy wawilonly adama näme üçin hoşallyk bildirip, alkyş aýdasymyz gelyändigine indi siz gowy düşünen bolsaňyz gerek.

Ol bu zatlaryň baryny bilýän eken. Ol bulary öz başyndan geçiripdir. Öz başyndan geçen ýowuz synagyň

beýleki adamlara kömek etmegini isläpdir. Hut şonuň üçinem ol uzak sagatlap oturyp şykgy ýazgylary ýazypdyr.

Onuň betbagt gardaşlaryna aýdara zady bar eken. Onuň ýazan maglumatlary şeýle bir wajyp welin, hatda baş müň ýyldan soňam, edil ýazylan günündäki ýaly, ähmiýetli.

Sizi hormatlamak bilen

Alfred Şruzberi,

Arheologiya bölümi.

Wawilonyň iň bagtly adamy

Wawilony täjirleriň şasy Şarru Nada atyň üstünde galkarak oturyp, kerweniň önünde buýsanç bilen çapyp barýar. Ol owadan geýinmegi halaýar, egninde kaşaň hem ykjam lybas bardy. Ol owadan bedewleri-de söýýär, edil şu wagtam syçrap duran arap atynyň üstünde, göýä tagtda ýaly, eýeriň gürlüğine rahat ornaşyp otyr. Oňa kesesinden syn edip, ünjäsi bardyr diýibem pikir edip boljak däl.

Damaskdan bäriligine gum içi bilen gaýtmak uzak hem surnukdyryjy syýahat bolsa-da, onuň sussupesligi ýoluň ýadawlygy däl. Çöl içindäki beduinler kerweni elin olja edinesleri gelip elewrese-de, olardan asla gorkmaýardy, sebäbi atly goragçylar ony ygtybarly gorap gelýärdi.

Onuň bar pikiri-oýy Damaskdan alyp gaýdan ýetginjegi hakdady, şonuň aladasyny edýärdi. Ol ýaş oglan öňki hyzmatdaşy, üzülmedik ep-esli bergi sebäpli algydar bolan Arada Gulanyň agtygy Hadan Gulady. Şarru Nada onuň agtygyna esewan etmeli boldy. Ýöne bu barada pikirlendigiçe, çözmesi müşgil mesele bolup barýardy. Düýp mesele-de ýetginjekdedi.

Ýaş ýigidiň elindäki ýüzüğine, gulagyndaky ysyrgasyna seredip Şarru Nada içinden şeýle pikir edip barýardy: «Bu ýigit erkek kişä şaý-sep gelişyändir öýdýärmikä?! Ýöne yüz keşbi-hä edil atasy, gaýduwsyz hem edermen görünýär. Atasy-ha beýle kaşaň geýnenokdy. Hawa-la, özbaşdak durmuşa ugruksyn hem atasyndan miras galan mülki kakasynyň haraba öwren yerinden baş alyp

çyksyn diýen tama bilen ony özüm alyp gaýdypdym, ahbetin».

Ümsümligi Hadan Gula böldi:

– Sen näme üçin çölün içinde kerwenli, beýdip kösenip ýörsün? Durmuşyň lezzetini alyp ýaşasaň gowy dälmi, eýsem? – diýip, Şarru Nadadan sorady.

– Durmuşyň lezzetini alyp.., diýýäňmi?! – diýip, Şarru Nada onuň sowalyňa sowal berip ýylgyrdy. – Meniň ýerimde sen bolsaň durmuşyň lezzetini nähili alardyň?

– Menem sen ýaly baý bolan bolsam, edil şazada ýaly ýaşardym. Tüp-yssyda çölün içinde seňkilläp ýörmezdim. Gapjygyma tarap akýan şekelleri (şekel – pul birligi) gelşi ýaly sowardym. Iň gymmatbahaly lybaslary geýerdim, gyt şaý-sepleri dakynardym. Ine, men şeýle durmuşy höwesli, lezzet alyp ýaşardym.

Iki bolup hezil edip güldüler.

Şarru Nada:

– Seniň ataň şaý-sep dakynanokdy – diýdi. İçki pikirini dile getirip, gödegräk aýdanyny bilibem, degişmä salan boldy:

– Ýeri, onsoň sen näwagt işlejek bolýaň?

Hadan Gula:

– Iş – gullar üçin – diýip, jogap berdi.

Şarru Nada dodaklaryny berk gysdy, sesini çykarmady. Ol atyny sürüp, baýryň gerşine ýetýänçä dymyp gitdi. Atyny saklap, ýaýylyp ýatan jülgä tarap elini uzatdy.

– Seret, ine, şu jülge. Hol, aňyrda bolsa Wawilonyň diwarlary selenläp otyr. Beýik diň – bu Waal ybadathanasy. Eger gözün ýiti bolsa, onuň üstündäki ebedi alawlap duran ody-da görüp bilersiň.

– Wawilon... Men hemişe dünýäniň bu iň baý şäherini göresim gelyärdi – diýip, Hadan Gula begençli dillendi. – Atamyň baýlygynyň dörän ýeri, bu hakyt şol Wawilon. Eger atam diri bolan bolsa, munça kösençlikleri görmezdigem.

– Merhumlaryň ruhy dirileriň arasynda ýokardan berlen wagtdan köp eglenip bilmeýär. Işinizi kakaň ikinizem ugrukdyryp bilerdiňiz.

– Wah, näsini aýdýaň. Gynansagam, kakamda-da, mende-de beýle ukyp ýok. Kakam ikimiz altyn şekelleri özüme çekmegiň syryny bilemzok.

Şarru Nada gürlemedi, ökjesi bilen atynyň böwrüne çalarak debsiläp, pikire çümüp, jülgä tarap, aşak inip ugrady. Kerwenem gyzgylt tozan turzup, onuň yzyna eýerdi. Bir salymdan olar suwarylan ekin meýdanlaryň içinden geçýän şaýola düşdüler-de, soň günorta tarap aýlandylar.

Şarru Nadanyň gözi ýol ýakarakda ýer sürüp ýören iki garryda eglendi. Olaryň ýüzi juda tanyş. Bäh, geň

galaýmaly! Kyrk ýyldan soň ýene şol adamlara sataşdykmykak?! Şolar bolmaly diýip, çen etdi. Olaryň biri kündäň sapyndan gowuşgysyz tutup dur, beýlekisi bolsa eli taýakly öküzleriň daşyndan aýlanýar.

Bu adamlary kyrk ýyl öň görüpdü. Şol wagt bular bilen, näler ornuny çalşasy gelderdi. Ondan bäri dünýeler üýtgäp gitdi. Damaskdan alnan gymmatbaha harytlardan doly horjunlary gerşinde ýaýkyldadyp gelýän saýlama düýelerden, daýaw eşeklerden düzlen kerwenine buýsanç bilen göz aýlady. Bular emläginiň ujypsyzja bir bölegidi.

Ol daýhanlara elini salgap:

– Bular entegem kyrk ýyl ozalkylary ýaly, ýer sürüp ýörler – diýdi.

– Sen näme üçin hut şolardyr öýdýäň?

– Men bulary şu ýerde öňem gördüm.

Şarru Nada ýatlamalara çümdi. Näme üçin geçmişi unudyp, diňe şu gün bilen ýaşap bilmeýärkä? Ýene Arada Gulanyň ýylgyryp duran keşbi göz önüne geldi. Ol ýene-de atyny säpjedip, yzyna düşüp gelýän degişgen ýigit hakda pikire batdy. Barmaklaryna gymmatbaha ýüzük dakynyp ýören, diňe pul sowmaga, baýlygy isrip etmäge meýilli bu ulumsy gögelä nädip kömek edip bolar? Şarru Nada işläsi gelýän adama islendik işi teklip etmäge taýýar, emma «Iş – diňe gullar üçin, meniň üçin däl» diýýän kişä näme delalat etjek? Hernäme bolsa-da, Arada Gulanyň hatyrasyna, bir

zatlar etmelidi. Şarru Nada bilen Arada Gula başlan işini soňuna çenli alyp çykmagy endik edinen adamlardy.

Birdenkä kellesine bir pikir geldi. Elbetde, birkemsiz pikir däl. Maşgalasy, öz ýagdaýy babatda hatarly, ynjyly bolubam biler. Ýöne Şarru Nada çözgüde gelende tiz pähimdi, ol bu pikiri-de dessine ulanyp görmek isledi.

– Ataň ikimiziň nädip girdejili işe başlanymyzy eşidesiň gelýärmí?

– Näme üçin ilki altyn şekelleri nädip gazanmagyň gürrüňinden başlaňok? – diýip, ýaş ýigit sorag bilen jogap berdi.

Şarru Nada onuň sowalyny gulagynyň duşundan geçirip, sözüni dowam etdi:

– Ine, şu jepakeş daýhanlary alyp göreli. O mahallar men sendenem kiçidim. Elimiz gandally, hatar gurap, şu ýerden geçip barýarkak, zynjyr bilen maňa baglanan Megiddo atly daýhan şularyň işleýşine hezil edip gülüpdi: «Bu ýaltalara seretseňizläň, ýeri çuňrak sürmeli ahyr, bular bolsa diňe ýüzüni dyrmaýarlar. Ol bolsa öküzleri keşiň ugry boýunça dogry sürübem bilenok, islän ugruna yňyp barýarlar. Ýer sürüp bilmeýän hallaryna, näme hasyl aljakka bular?»

– Sen Megiddo maňa zynjyrly baglanandy diýdiňmi?
– diýip, Hadan Gula gözüni tegeläp sorady.

– Hawa, bizi agyr zynjyra düzüp, boýnumyza бүрүнç boýuntyryk salnypdy. Onuň ýanynda süle ogurlap tutulan Zabado ýöräp barýardy. Men onuň bilen Harrunda tanşypdym. Hataryň ahyrynda Garakçy gelýärdi. Adyny bilmämizsoň oňa hemmämiz şeýle ýüzlenýärdik. Döşünde biri-birine çolaşan ýylanyň şekili çekilgi bolansoň, biz oňa deňizçidir öýderdik. Sebäbi şol döwürler deňiz garakçylarynyň köpüsi şeýderdi.

Tutuş hatar dört-dörtde bile baglanan adamlardan düzülgidi.

– Sizi gullar ýaly bagladylarmy? – diýip, Hadan Gula ynanmazçylyk äheňde sorady.

– Meniň bir wagtlar gul bolanlygymy, eýsem, ataň gürrüň bermändimi?

– Sen hakda köp zat gürrüň berýärdi, kän ýatlaýardy. Ýöne gul bolanyň hakda hiç zat aýtmandy.

– Ataňa iň gizlin syrlary-da ynanyp bolýardy. Meniň pikirimçe, saňa-da ynanyp bolarmyka öýdýän. Ýa men ýalňyşaýarmykam?

Şarru Nada ýetginjeginň bäbenegine dikanlap bakdy.

– Arkaýyn bil baglap bilersiň. Ýerden ses çyksa-da, menden ses çykmaz. Ýöne men haýran galýan. Sen nädip gul bolup ýörsüň?

Şarru Nada kibtini gysdy.

– Her kesem gul bolup biler. Meni ol betbagtlyga humarly oýun oýnalýan jaý bilen arpa suwy eltdi. Hemmesine-de agam sebäp boldy. Ol dawalaşyp sene-mene edende, atdanlykda bile tirkeşip ýören dostuny heläkledi. Kakam pahyr agamy kazyýetden hem jezadan aman alyp galmak üçin, meni ýogalan bendäniň dul galan aýalyňa girewine berdi. Ýöne soň kakam meni satyn almak üçin ýeterlik kümüş jemläp bilmedi. Ol aýalam gaharyna meni gul alyp-satýan birine satyp goýberdi.

Hadan Gula özünü saklap bilmedi:

– Nähili masgaraçylyk, nähili adalatsyzlyk! Aýtsana, sen nädip azat bolduň?

– Bu gürrüňe-de ýeteris entek. Howlukma. Soň näme bolanyny gürrüň bereýin men. Biziň geçip barýanymyzy görüp, ýer sürüp ýören daýhanlar bize seredip söm-saýak bolup durdular. Olaryň biri sary giden şlýapasyny çykaryp, iki бүклүм bolup başyny egdi, soň sesiniň yetdiginden gygyrdy:

– Wawilona hoş geldiňiz, patyşa myhmanlary! Siz üçin kerpiç hem soganly şurruk çorba taýýarlanan şäher diwarlarynyň üstünde patyşa eýýäm size garaşyp dur».

Garakçy guduz açan ýaly bolup, olar bilen sögüşip başlady.

«Patyşa size diwaryň üstünde garaşýar» diýip, bular näme diýjek bolýarkalar? – diýip, men Garakçydan soradym.

«Bizi şäher diwaryna eltýärler, o ýerde biliň бүкүлүянчә, arkaň bilen kerpiç çekersiň. Belki biliň бүкүлмәнкә, gamçylap amanadyňy alaymaklary-da ahmal. Maňa batyrynyp bilmezler, olaň baryny ýok edäýmerinmi».

Şol wagt Megiddo dillendi: «Hojaýyn gulak asyp, näme diýse ylgap ýören guluny näme üçin ursun? Hojaýynlar yhlasly işleýän, özüne hormat goýýan gullary gowy görýärler, olara gowy seredýärler».

«Kim o ýerde yhlasly işlejek bolýarmyşyn? – diýip, Zabado gürrüňe goşuldy. – Seret, han-ha, hol daýhanlara bak. Şolaram ýöne ýere bilini aýanok. Näme bolsa – şol bolsun».

«Ýaltalyk etseň, garnyň doýmaz – diýip, Megiddo oňa garşy çykdy. – Günde bellenen kada boýunça işleseň, islendik hojaýynam ony bilýändir. Eger ýarym-ýalta etseň weli, diýmek, sen ýaltasyň. Men hiç wagtam ýaltalyk etmedim. İşlemegi gowy görýän. Işi bitirseň gowy ahyr. Zä Ahmet – bu iň gowy dost. Ol maňa gerek zatlaryň baryny berdi – ýer, sygyr, däne».

«Hany indi olar? – diýip, Zabado kinaýa bilen sorady. – Gowusy, mekirje bolup, bar zady giden-gitdi mugt aljak bolmaly. Sen entek bizi diwarlara eltenlerinde Zabadonyň ediberşini görersiň. Men suwly bedräni ýa-da ýeňilräk bir zady götererin. Sen welin zähmetsöýersiň, agyr kerpiçleriň aşagynda ýegşeril-de ýör». Soň ol haha-haýlap, hezil edip güldi.

Şol gije halym harap bolup, özümi gaty elhenç ýagdaýda duýdum. Asla gözüme uky gelmedi. Beýlekiler irkilensoň, men nobatçylygy çalşan Godoza atly sakçyň ýanyna bardym.

Ol gapjygyňy alsa-da, barybir aman goýmajak galtamanlardandy.

«Aýtsana, Godoza – diýip, pyşyrdadym. – Wawilona baranymyzdan soň bizi diwarda işletmek üçin satarmykalar?»

«Men näbileýin» diýip, ol parahat jogap berdi.

Men ýalbaryp başladym: «Düşünäýsene, men ýaş ahyr. Ýaşasym gelyär. Güýjüm ýeterden agyr işiň astynda ýa-da ýenjilip ölüp gidesim gelenok. Gowy hojaýyna düşer ýaly, heý, bir mümkinçilik barmy?»

«Men saňa bir zat aýdaýyn – diýip, ol pyşyrdap gürlledi. – Sen gowy ýigit, ýolda süýrenip, Godoza artykmaç iş-alada-da bolmadyň. Biz, köplenç, ilki gul bazaryna barýarys. Indi meni diňle. Alyjylar gelende eliňde hünäriň bardygyny, janypkeş işgärdigiňi, gowy hojaýynyň elinde işläsiň gelyändigini aýt. Garaz, özüňi satyn alarlar ýaly gürlle. Eger satyn almasalar, ertesi gün kerpiç daşap ugrarsyň. Gaty agyr işdir».

Godoza gidensoň, gündiz Günüň howruna gyzyp, gije ýyljajyk düşege dönen çägaň üstünde arkan ýatyp, ýyldyzlary synladym, iş hakda pikir etdim. Megiddonyň «Zähmet – iň gowy dost» diýeni ýadyma düşüp, meniňem

dostum bolup bilermikä diýip, oýlandym. Eger şu ýagdaýdan alyp çyksa, menem zähmeti dost edinmäge taýýardym.

Megiddo oýanan da men oňa agşamky täzeligi pyşyrdap gürrüň berdim. Bizde umyt uçguny ýylpyldap gitdi. Ýene hatar tutup, Wawilona sary ugradyk. Agşamara şäheriň belent diwarynyň etegine ýetenimizde aşakdan ýokaryk, ýokardan aşak gatnaýan garynja hatarlaryna çalymdaş gyrmyldylara gözümüz düşdi. Has golaý baranymyzda olaryň adamdygyny bildik, işleýişlerine seredibem aňk-taňk bolduk. Bir topary diwaryň golaýyndaky çukurlarda palçyk eýläp dur, ýene bir topar adam palçygy galyplara oklap, kerpiç guýýarlar. Adamlaryň aglabasy bolsa agyr sebetlere salnan kerpiçleri diwaryň ýokary başyndaky kerpiç örüjilere daşýardy.

Gözegçiler ýaman algysy bar ýaly bolşup, emelsiz gullaryň üstüne heňkirýärdiler, kimdir biri hatardan sähel çykaýsa dagy ýagyrnysyna öküz hamyndan ýasalan gamçylar şuwlap, sykylyp çalyň inýärdi. Agyr ýüküň astynda injigi saňnyldap, götermäge rowgaty ýetmän ýykylyanlaram gözümüz bilen gördük. Eger olary gamçy aýaga galdyrmasa, gapdala itip goýberip, amanadyny tabşyrmaga ugradýarlar. Soň ol bendeleri ýoluň gyrasynda бүкүлиш, bir күде bolup ýatanlaryň ýanyna düşürýärler. Bu eýmenç zatlary görüp endamym düýrügip gitdi. Eger gul bazarda aşygym alçy gopmasa, gör, maňa näme garaşýan eken.

Godoza mamla bolup çykdy. Şäher derwezesinden girenimizden soň bizi gullaryň zyndanyna äkitdiler. Ertesi bolsa biz aýmança aýlanan bazarda dikeldik. Bile baran ýoldaşlarymyzyň köpüsi gorkudan ýaña titreşip durdy. Alyjylar gowy görüp, baha berip biler ýaly, busuşyp duranlary entegem gözegçileriň gamçysy öňe süýşmäge mejbur edýärdi. Megiddo ikimiz gelýän her alyjy bilen gürleşjek bolup haýyr-heläkdik.

Gul söwdagäri patyşa goragynyň söweşijilerini yzyna tirkäp geldi. Olar Garakçyny zynjyrladylar. Garşylyk görkezip ugranda mazaly ýençdiler. Garakçyny äkidenlerinde ýüregim awady, oňa gaty nebsim agyrdy.

Megiddo menden aýryljagyny duýýan bolarly, seredişi naýynjardy. Alyjylar aňyrrak gidende, ol maňa çynlakaý äheňde hiç hili işden gaçmazlygy sargady: «Käbir adamlar işi gaty ýigrenýärler. Iş olar üçin duşmandanam beter. Işi welin dostuň hasap etmeli, ony gowy görmeli ahyr. Zähmetiň agyrlygyna üns berme. Owadan jaý guranyňda sütünleriň agyrlygyny, suwag üçin suwy alysdan daşamaly bolýandygyny alada etme. Inim, eger özüňe hojaýyn tapaýsaň, onuň üçin janaýaman işlejekdigiňe söz ber maňa. Edýän işiň hemmesi hojaýynyňa ýaramasa-da, zyýany ýok. Ýadyňda bolsun: gowy bitirilen iş, ilki bilen, seniň özüňe peýda getirýär. Ol seni adam eder».

Onýança bir daýaw daýhan gelip, Megiddony synlap başlady. Men jogap berip ýetişmedim.

Megiddo daýhanyň ýeri, ekinleri bilen gyzyklanyp ugrady. Özüniň tüýs işe laýyk adamdygyny aýdyp, daýhany göwnetdi. Daýhan gul söwdagäri bilen çekeleşip-çekeleşip, ahyry el uruşdylar. Megiddo täze hojaýyny bilen dessine sumat boldy.

Günortana çenli ýene bir topar adam alyndy. Öýländen soň Godoza maňa gul söwdagäriniň keýpiniň ýoklugyny, bu ýerde ýene bir gije galmajagyny ýañzytdy. Gün ýaşanda galan gullaryň baryny patyşanyň alyjylaryna bermekçimişin. Men gaýgy edip, umytdan düşüp ugradym. Emma şomahal semiz, ýüzi nurana adam «Çörek bişirýäniňiz barmy?» diýip, aýmança golaý geldi.

Men onuň ýanyna baryp şeýle diýdim: «Ussat çörek bişirijä başga bir çörek bişirijini gözlemek nämä gerek? Öz kesbiňi öwrenmäge hem işlemäge höwesli ýaş ýigide öwredenň gowy dälmi? Maňa serediň, men ýaş, güýçli, işlemegi gowy görýän. Maňa mümkinçilik berseň, gapjygyňyza altyn hem kümüş getirmek üçin, elimde baryny edip işlärdim».

Meniň sözüme oňa täsir etdi, ol gul söwdagäri bilen söwdalaşyp başlady. Semiz kişi baryp soraýança meniň barlygymy-da duýmaýan söwdagär birdenkä owadan gürläp, meniň ukyp-başarnygymy, sagdynlygymy, ýuwaş häsiýetimi sanap, öwüp başlady. Özümi göýä gassaba satylýan öküz ýaly duýýardym. Bagtyma, ahyry el uruşdylar. Men özümi Wawilonda iň bagtly adam hasap edip, täze hojaýynymyň yzyna düşdüm.

Täze ýaşajak öýüm maňa ýarady. Hojaýynym Nana-naid arpany daş sokyda nädip döwmelidigini, peçde nädip ot ýakmalydygyny, bally kökeler üçin künjini nädip üwemelidigini görkezişdirdi. Ýatmaly ýerim saraýdaky däne saklanýan kümedi. Şeýdip howlyň içi bilen tanşyp, işe öwrenişip başladym. Öýe serenjam berýän Swasti atly garry gyrnak garnymy doýurýardy. Agyrrak iş bolsa kömege ylgap duramsoň, ol menden hemişe hoşaldy.

Men Nana-naide hamyr ýugrup, çörek bişirmegi öwret diýip haýyş etdim. Bir gezek görkezende aldym. Çörek bişirmegi gowy öwrenemsoň, bally köke bişirmegi öwrediň diýdim. Az wagtdan bu işleriň baryny özüm edip ýören boldum. Indi hojaýynym isledigiçe arkaýyn dync alyp bilýär. Swasti bolsa «İşsizlik gowlugyň üstünden eltmez» diýip hüňürdäp, başyny ýaýkar ýörerdi.

Pul gazanyp, azatlygymy satyn almagyň wagtyňyň golaýlandygyny duýup, bu hakda oýa batdym. Günleriň bir günü çörek bişirilýän jaýdaky ähli işlerimi günortana çenli dyndym-da, Nana-naide öýländen soň girdejili bir iş edip, gazanjymy paýlaşmagy tekliپ edäýsemmikäm diýip pikirlendim.

Kelläme gowy pikir geldi: näme üçin bally kökäni has köp bişirip, şäheriň köçelerinde satmaly dälmişin?!

Men oňa şeýle diýdim: «Eger günorta naharyna çenli çörek bişirmek işlerimi tamamlasam, öýlänem ýene işläp seniň üçin birki manat gazansam, gerek-ýaragymy alar ýaly, şol puly paýlaşsaň diýýän?»

«Bolup biler» – diýip makullady. Bally köke satmak baradaky meýlimi aýdanymda begendi, bu pikirimi goldady.

«Biz näme edeli diýsene, sen iki bally kökani bir mis manada satarsyň. Ýarym manady un, bal, odun harajady üçin maňa berersiň. Galan ýarynam iki bolup paýlaşarsy.

Hojaýynymyň jomartlygyna begenip, ýyrş-ýyrş edýärdim. Satyşdan gelýän puluň dörtdeň biri seňki bolsa nädip begenmejek?! Şol gün ýarygijä çenli ýatman, köke salar ýaly gap ýasadym. Köçä çykanyňda üst-başyň bir tabyrak bolsun diýen niýet bilen, Nana-naid özüniň ebla eşiklerinden ibalyragyny saýlap berdi, Swasti bolsa ýyrtygyny ýamap, ýuwup berdi.

Ertesi gün hamyry boldan ýugrup, bally kökani öňkülerden köp bişirdim. Kökeleriň ýüzi altyn öwsüp lowurdap durdy, göreniňde işdäni açýardy. Men köçeleriň ugruny syryp, harydymy öwüp, gygyryp başladym. Kemteresinden seredäýseler nädersiň. Galdym uly alada. Her näme-de bolsa, agşama golaý halk ajygyp kökelerimi alyp göterdiler. Gabym dessine boşady.

Nana-naidiň bu söwdadan göwni hoş, keýpi kök boldy, meniň paýymy şakyrdadyp sanap berdi. Öz pulumyň bolanlygyna şeýle bir şatlandym weli, diýip-aýdar ýaly däl! Gowy iş hojaýynyň gözünden sypanok diýip, Megiddo dürs aýdan eken. Şol gije gözüme uky gelmedi, men bir ýylda näçe gazanyp biljegimi, azatlyga çykmak üçin näçe ýyl gerek boljagyny sanajak bolýardym. Daňa golaý irkildim.

Her gün köke satyp ýöremsoň, söwda edýänleriň köpüsi hemişelik müşderilerime öwrüldi. Olaryň biri beýlekilerden görnetin parhlydy, edil seniň ataň Arad Gula kysmy. Ol şäheriň bu çetinden girip, o çetine çenli aýlanyp haly satardy, üsti halydan mas ýüklenen eşeginem garaýagyz guly iderdi. Adatça, özüne iki köke, guluna hem iki köke satyn alýardy. Köke iýýärkä-de, meniň bilen ondan-mundan gürrüň ederdi.

Günleriň bir güni seniň ataň hiç haçan ýadymdan çykmaýan bir zat aýtdy: «Men seniň satýan kökeleriniň gowy görýän, köşek. Hasam beter telekeçilik ukybyňy halaýan. Bu başarnygyň seni hökman üstünlige elter».

– Hossaryndan, dost-ýaryndan jyda düşüp, keseki ýurtda gul bolup, öz düşen pes gününden dynmak üçinem elde-baryny edip ýören kişä şu sözleriň nähili güýç berendigini göz önüne getirip bir bilýäňmi?

Aý-gün geçip dur, menem gapjygyma mis manatlary atyp ýörün. Eýýäm gapjyk guşagyma agram berip, şyňnyrdap ugrady. Zähmet, Megiddonyň aýdyşy ýaly, iň gowy dostuma öwrüldi. Ökjäm ýeňläp, ylgap-uçup işleýän. Emma Swastiniň keypi ýok. Ol: «Hojaýynyň humarly oýun oýnalýan tamda pul baryny sowup ýör. Bolup ýörşi gowy-ha däl. Alada edýän şony» diýdi.

Bir gün ýolda Megiddo sataşýdym, begenjimden garsa gujakladym. Ol gök önümden mas ýüklenen üç sany eşegi bazara tarap idip barýardy.

«Günüm erbet däl. Hojaýyn işleýşime göwni ýetip, meni gullara baş edip belledi. Görýänmi, maňa söwda etmegem ynanýar. Arada maşgalamy görüp gelmäge-de iberdi. Iş meni gaýgy-gussadan halas edýär, ahyr bir gün azatlyga-da çykarar. Onsoň öňki kärhanamy satyn alybam bilerin» diýdi.

Aýlar aýlanyp, günler tigirlenip dur. Nana-naid her gün öýe dolanaryma sabyrsyzlyk bilen garaşýardy. Ol soňabaka getiren pullarymy garbap alyp, betnebislik bilen sanap başlady. Köpräk köke satmak üçin, daşrakdaky bazarlara-da gitmegimi ýanjady.

Diwar gurup ýören gullaryň ýanynda gamçysyny bulap duran sakçylara köke satmak üçin, kä gün şäheriň derwezesindenem çykmaly bolýardym. Bendeleň elhenç güzap çekişini näler göresim gelmese-de, sakçylar eli açyk alyjy bolansoň gidýärdim.

Bir gün hatara düzülip, sebetleriniň kerpiçden dolaryna garaşýan gullaň içinde yranyp duran Zabado gözüm düşdi. Gaty horlanypdyr, küýkeripdir. Ýagyrnysy çylgym-çylgym gamçyň yzlaryndan, gany gatan ýaralardan doly. Ýüregim gyýym-gyýym boldy, nebsim agyrdy. Bir köke uzatdym. Aç ýyrtyjy kimin, şol dur şuna agzyna dykyp, çeynäp başlady. Onuň ýabany bakyşyndan heder edip, kökeli gabyma ýapyşaýmasyn diýip, dessine yzyna ýumlukdym.

«Näme üçin beýdip kösenip işleýän?» diýip, bir gün Arad Gula menden sorady.

Ýadyňa düşýärimi, Hadan Gula? Senem şu soragy beripdiň maňa. Men oňa Megiddodan eşiden zatlarymy, zähmeti özüme dost tutunanymy aýtdym. Pully gapjygymy görkezip, öz-özümi azat edesim gelyändigimi gürrüň berdim.

«Azatlyga çyksaň näme etmekçi bolýaň?» – diýip, gyzyklandy.

«Söwdagär bolaýmasam».

Ol şonda aklyma gelmeýän, ynanmasy kyn bir zat aýtdy: «Menem gul, girdejimi hojaýynym bilen paýlaşýan».

Hadan Gula gözünü gyzardyp, gahar bilen sözümi böl-di:

– Hany, dur! Atam hakdaky ýalan-ýaşryk gepiňi diňläsim gelenok. Ol hiç wagtam gul bolmandy.

– Şeýle kynçylyklardan baş alyp çykyp, Damaskyň iň bir abraýly adamy bolany üçin ataňa sylagym uludyr. Onuň agtygy haýsy hamyrdan ýugrulanka?

Hakykat bilen ýüzbe-ýüz bolmaga gaýratyň çatýarmy ýa-da ýalan hyýala maýyl bolup ýaşamagy dogry hasap edýäňmi?

Hadan Gula eýerde oturan ýerinde göwresini dikeltdi. Gürlände sesi sandyrap çykdy.

– Atamy hemme kişi hormatlaýardy. Il-güne köp ýagşylyk etdi. Açlyk döwründe atamyň altynyna Müsürden

däne alnyp, kerwen bilen Damaska getirilipdi. Şeýdip halky açlyk belasyndan halas edipdi atam. Senem indi ataň Wawilonda ygyp ýören biçäre guldý diýýäňmi?

– Eger Wawilonda galan bolsa biçäre gul bolubam öterdi. Öz güýç-gaýratyna daýanyp, Damaskyň sylanýan adamlarynyň hataryna goşuldy. Ataňy Hudaý halap, abraý berdi oňa.

Hawa, Arad Gula özüniňem guldugyny, köpden bäri erkinligiň yşkyndalygyny gürrüň berdi maňa. Maňa gabat gelende ataň pahyryň puly bardy-da, emma soň näderkäm diýen sowala jogap tapman ýören eken. Biraz wagtdan söwdasy gün geçdigiçe haýallap başlady. Ol şonda-da hojaýynynyň howandarlygyny ýitirerin öýdüp gorkýardy.

Men onuň ikerjiňlenmesine garşy çykdim: «Dünýäň diregi şol hojaýynynyň dälidir. Özüni erkin adam ýaly duý, erkin adam ýaly hereket et. Öz näme isleýäniňe düşün, bar güýjüňi islegiňe ýetmäge gönükdir».

Arad Gula şeýdip utandyranym üçin minnetdarlyk aýdyp, öz ýoly bilen gitdi*.

Soň günleriň bir güni ýene-de şäher derwezesinden çykdim. Hümer bolup duran mähellä gözüm düşdi. Geçip barýan adamlaryň birinden näme üçin üýşendiklerini soranymda, ol şeýle jogap berdi: «Eşitmediňmi entek? Sakçylaň birini heläkläp, gaçyp giden guly tutupdyrlar. Şu gün ony myžžygy çykyp, amanadyny tabşyrýança gamçylajakmyşynlar. Patyşaň özi-de geljekmişin.

Adamlar dyklyşyp, hyň berip duransoň, kökeli gabym bilen aralaryna girmedim. Diwaryň täzeräk gurulýan ýerine baryp, üstüne çykdy. Şol taýda hemmelerini üstünden seredip oturmaly. Altyn arabaly tagyrdadyp gelende, patyşa Nawuhodonsoryň hut özüni göräýdim. Şondan öň hiç haçan şeýle belent mertebeli adamy, baý lybasly kişini golaýdanam, daşdanam görmändigim.

Bendäň sesini eşitsemem, jeza berlişini görmedim. Adamyň beýle gynalmagyna nädip ýol berip bilýärkäler diýsem, altyn arabaly gelen öz emeldarlary bilen gülşüp durlar. Diýmek, onuň ýüregi zalym bolmaly, diwar gurýan bendilerini zabun işledilmegi-de, eglşik edilmeyänligi-de onuň bilen ylalaşyklydyr.

Gul pahyr amanadyny tabşyransoň, hemmelerini gözi düşjek ýerde başaşak asdylar. Adamlar dagansoň, oňa ýakyn bardym. Gyl basan döşünde biri-birine çolaşan iki sany ýylanyň şekili bar. Ol Garakçydy.

** Gadymy Wawilonda gullar bilen bagly adatlar biz üçin geň bolmagy, mümkin däl ýaly görünmegi ahmal. Ýöne ol adatlar kanun esasynda ýöredilipdir. Guluň, meselem, islendik hususy zada, şol sanda gullara-da eýelik edip bilipdir. Eger gul özüne gul edinse, onda özi hojaýyna baglylykdan boşadylypdyr. Şäher söwdagärleriniň agramly bölegi-de gullar eken. Olaryň köpüsi hojaýynlary bilen paýa girip, baý adamlar bolupdyr.*

Aradan esli wagt geçensoň Arad Gulany görenimde düýbünden başga adama öwrülen ýaly bolaýypdyr. Ol maňa tarap ylgap gelşine, hoş habaryny aýtmaga howlukdy: «Seret, şol öňki gul indi azat, erkin adam boldy. Seniň sözün pygamberleriň sözi ýaly eken, hasyl bolaýdy. İşlerim ugruna. Aýalymam gaty begendi. Ol ozalam erkin adam, meniň hojaýynymyň ýegeni. Meniň gul bolanymy bilmeýän adamlaryň arasynda, başga şäherde ýaşamaga gideli diýýär. Kakalarynyň geçmişi zerarly çagalarymyzyň kösenmezligini isleýär. Iş meniň iň gowy dostum boldy. Zähmet öz güýjüme ynanmaga, gaýtadan aýaga galmaga kömek etdi.

Söz bilen azajygam bolsa tekge berip bilenime begendim.

Bir gün agşamara Swasti gözünüň ýaşyny sylyp, ýanyma geldi: «Hojaýynyň betbagtlyga uçrady. Men gorkýan. Birnäçe aý mundan öň humarly oýun oýnap, ol köp pul utdurdy. Däne hem bal üçin daýhanlara pul tölemegini-de goýdy. Ol üsseçä-de bergisini berenok. Algydarlar gaty gaharly, algylaryny sorap haýbat atýarlar».

«Onuň samsyklygy sebäpli biz näme üçin gaýgylanmaly. Biz oňa göz-gulak bolýan eneke däl ahbetin».

«Akmak, sen hiç zada düşüneňok. Ol üsseçä girew hökmünde saňa eýelik etmek hukugyny goýdy. Kanun boýunça ol seni satyp bilýär. Näme etjegimi bilemok. Hojaýynyň adamçylygy oňat, mähriban ynsan. Biziň

başymyza beýle günler geler ýaly, näme ýazygymyz barka?»

Swastiniň gaýga galmagynyň bir emmasy bar eken. Ertesi irden çörek bişirilýän tamda işläp ýörkäm, üsseçi yzyna Sasi atly bir adamy tirkäp geldi. Ol meni synlady-da, «Bolar» diýdi.

Üsseçi hojaýynymyň gelerine garaşjagam bolmady. Swastä meni alyp gidenini aýdaý diýdi. Pejiň başyndaky işimi dynmaga-da maý bermediler. Yzlaryna düşürip, bir ýere haýdadylar. Mende diňe egnimdäki eşigim bilen guşagymdaky gapjygym bardy.

Hemme arzuw-hyýalym, umydym göýä tüweleý tozadan deý, dagady.Ýene-de humarly oýun zerarly betbagtlyga duçar boldum.

Sasi samsyklaç gödek adam eken. Şäheriň içi bilen ýöräp barýarkak ýolugra men oňa Nana-naidiň elinde gowy işlänimi gürrüň berdim, onuň üçinem yhlasymy gaýgyrmajakdygymy aýtdym. Onuň jogaby aljyraňňy başymy hasam bulaşdyrdy: «Maňa-da, meniň hojaýynyma-da seniň işiň, hünäriň gerek däl. Patyşa oňa meni uly emeli derýaň gurluşygyna ugratmagy tabşyrypdyr. Hojaýynym maňa işi basymrak tamamlamak üçin köp gul satyn almagy buýurdy. Şeýle uly işi nädip tiz tamamlamalydygyna meniň-ä aklým çatanok».

Ýeke agaçsyz çöli göz önüne getirip gör. Daş-töwerek gyrymsy otlar, depämizde-de ot ýaly Gün.

Meşigimizdäki suwam edil gaýnamasa-da, ot deýin gyzgyn, içer ýaly däl. Şu ýagdaýda ertirden agşama çenli çuň çukurdan agyr sebetlerini gumdan dolduryp ýokarlygyna gatnaýan adamlaryň hataryny göz önüne getirip gör. Bize nahar berenlerinde, doňuzlara berlişi ýaly, hemmämiz üçin bir uly ahyra guýup berýärdiler. Üstümüzde saýa-da, başymyzda sypalam ýok. Hawa, ine, men şu ýagdaýa sezewar boldum. Men gapjygymy il gözünden bukyrak bir ýerde gömdüm. Irde-giçde gazyp alarynmy ýa almarnymy, ony-da bilemok.

Ilkiler höwes bilen işledim. Emma aýlar geçdigiçe sussum basylyp, ruhdan düşüp ugradym. Soň maňa gyzzyrma keseli ýokuşdy. Işdäm kesildi. Az-owlak eti, bir gysymjyk gök önümi zordan bokurdagymdan ötürýärdim. Ukym tutman, uzak gijeleri-de ylgap işläp, ýer sermenip geçdim.

Işden halys ýadamsoň, Zabadonyň aýdany dogrumyka diýip ikerjiňlenip ugradym. Soňky gezek gabatlaşanymyzy ýatlap, onuň meýli birkemsiz meýil-ä däl eken diýdim.

Diňe ýaman niýetli Garakçy barada pikir etdim. Onuň gana boýalyp ýatyşyny ýadyma salybam, ýolunyň nädogrylygyna düşündim.

Soň Megiddo ýadyma düşdi. Agyr işden ýaňa eli gabarçak-gabarçak bolsa-da, göwnüni giň tutansoň, ýüzi gülüp durdy. Onuň meýli iň gowy meýil bolsa gerek. Onda näme üçin iş maňa şatlyk, bagt getirenokka? Arzuw-

maksadymy ýatdan çykaryp, ölýänçäm şeýdip işlemeli bolarmykam? Bu sowallara jogap tapyp bilemokdym. Kelläm bulam-bujardy.

Öz sowallaryma jogap tapman, ähli ysgyn-mydarym gaçyp, ýykylaryň bäre ýanynda zordan işläp ýörkäm Sasi yzymdan adam ugradypdyr. Öňki hojaýynym meni Wawilona ibermegi haýyş edip, hat ýollan eken. Gapjygy gömen ýerimden gazyp aldym-da, üst-başymy düzedip ýola düşdüm.

Ýolda barýarkak meni ondan oňa entedip ýören tüweleý hakdaky pikir serimden gitmedi. Meniň durmuşym dogduk şäherimiz Harrunda aýdylýan aýdymy ýadyma saldy:

*Adamyň üstüne inýär tüweleý,
Tupan bir ýerlere äkidýär ony.
Nirä barýanyny hiç kim bilmeýär,
Onuň maksadyny aňlap bolmaýar.*

Hakykatdanam, etmedik günälerim üçin şeýle kysmata kaýyl bolup ýaşamak maňlaýyma ýazyldymyka? Indi nähili betbagtlyklar, nähili lapykeçlikler barka önümde?

Hojaýynymyň öýüne ýetenimizde Arad Gula garaşyp dur eken. Nähili geň galanymy siz bir bilsediňiz. Ol maňa atdan düşmäge kömek etdi. Ýere aýagym degen badyna, edil süýtdeş doganyny ýitirip tapan ýaly bagryna basdy.

Biz ýola düşdük. Özümi gul hasap edip, yzyrakdan gitmekçi bolsam, ol rugsat bermedi. Meni gujaklap şeýle diýdi: «Seni gözlemedik ýerim galmady. Tapmajagyma ynanyň, umytdan düşüberemde Swastä gabat geldim. Ol üsseçini salgy berdi, ol hem seniň hojaýynyň ýanyna iberdi. Biz söwdalaşdyk. Bahaňy ýokary kesdi, ýöne sen bu baha degýäň. Seniň pelsepäň maňa üstünlige ýetmäge kömek etdi».

«Bu Megiddonyň pelsepesi, meniňki däl» diýip, sözünü böldüm.

«Megiddonyňky hem seniňki. Ikiňizem sagboluň. Biz Damaska gideris. Meniň bilen paýa girip işlemegiňi isleýärin. Häzir bolsa sen erkin adam bolarsyň».

Ol şeýle diýdi-de, meni satyn alandygy ýazylan şykgy bölegini çykardy. Ony kellesindenem ýokary göterip, köpriniň daşyna tarap bar güýji bilen urup goýberdi. Meniň kysmatymy saklap duran ýazgy pytrap gitdi. Arad Gula pytran owuntyklary çäge ýaly tozaýança ädiginiň ökjesi bilen depgiledi.

Gözümiň owasy ýaşdan doldy. Men özümiň Wawilonyň iň bagtly adamy bolandygyma göz ýetirdim.

Iň agyr günlerde-de zähmet meniň dostum boldy. Hemişe işlemäge taýýarlygym meni diwaryň gurluşygynda işletmek üçin satylan gullaryň arasyna düşmekden halas etdi. Zähmetsöýerligim seniň ataňy meniň bile işlemäge meýilli etdi.

- Diýmek, atam üçin altyn şekellere barýan ýoluň gizlin açary bolan zat iş eken-dä? – diýip, Hadan Gula sorady.

- Men oňa gabat gelenimde onda başga hiç hili açar ýokdy. Seniň ataň işlemegi gowy görýärdi – diýip, Şarru Nada jogap berdi.

- Göwnüme bolmasa, indi düşüňip ugradym öýdýän – diýip, Hadan Gula pikirlenibräk gürläp başlady. – Zähmetsöýerlik onuň dostlaryny köpeldipdir, üstünlige eltipdir. Zähmet ony Damaskyň hormatly kişisine öwrüpdür. Zähmet oňa baýlyk getiripdir. Men bolsa, tentek, iş gullar üçindir öýdüpdirin.

- Durmuşda lezzet alara zat kän. Hersiniň öz wagty bar. Zähmetiň diňe gullaryň işi dældigine men begenýärim. Eger bu şeýle bolan bolsa men iň uly lezzetden mahrum bolardym. Maňa durmuşda ýaraýan zat köp, iň gowusy bolsa – iş.

Şarru Nada bilen Hadan Gula Wawilon diwarlarynyň kölegesini etekläp, ägirt uly бүрүнç derwezä ýetenlerinde sakçylar ylgap derwezäni açdylar, hormat bilen başlaryny egdiler. Şarru Nada başyny dik tutup, derwezeden ätlän kerwenini şäheriň şaýoluna saldy.

- Mydama atama meňzäsim gelýärdi. Ýöne onuň nähili adamdygyny bilemokdym – diýip, Hadan Gula boýun aldy. – Sen meniň gözümi açdyň. Atamyň kimdigine indi düşüňýän, ony öňküdenem beter söýýän. Indi hasam beter

oňa meňzäsim gelyär. Üstünlige eltyän ýoluň açaryny bereniň üçin saňa bergim gaty köpdür. Bu bergileriň aşagyndan nädip çykjagymy-da bilemok. Indi bu açardan hemişe peýdalanaryn. Ilki pesräk işden başlasamam, gymmatbaha daşlara hem owadan lybaslara guwanyp ýörmän, öwrenýän zatlaryma, alýan bilimime begenerin.

Hadan Gula şeýle diýip, gymmatbaha daşlar bilen bezelen ysyrgasyny gulagyndan, ýüzüklerini barmagyndan sypyrdy. Soňra atynyň sagrysyna bir gamçy çaldy-da, kerwenbaşynyň yzyndan çapyp gitdi.

Wawilon (Taryhy oçerk)

Taryh sahypalarynda Wawilondan meşhur şäheriň adyna duşmasaň gerek. Bu adyň özi baýlygynyň hem beýikligiň bitewi bilelişigini döredýär. Şäheriň genji-hazynasynyň hetdi-hasaby bolmandyr. Adamlaryň köpüsi bu şäher amatly çatrykda, tropiki agaçlaryň bitginli ýerinde, behişdi künjekde ýerleşendir, daş-töweregi-de tükeniksiz tebigy baýlyklardan – tokaýdan, gazylp alynýan serişdelerden doly bolandyr öýdýän bolmagy-da ähtimal. Asla beýle däl. Şäher Ýefratyň kenarynda, dişiňi synçgara çöpi bolmadyk takyr jülgede ýerleşipdir. Töwereginde hellewläp oturan bagam, gazyp alar ýaly baýlygam ýok eken. Hatda gurluşyga ýarar ýaly daşam tapylmandyr. Wawilon söwda ýollaryndanam sowarak oturdyr. Düme bugdaý ýetişdirer ýaly bu jelegaýlarda ýagmyram ýeterlik ýagmandyr.

Wawilon her bir mümkinçilikden peýdalanylýp, beýik maksada ýetmek isleýän adamyň ukyp-başarnygynyň nusgasy. Edil şäheriň baýlygynyň ynsan aňy bilen gazanylyşy ýaly, şäher durmuşyny bina eden ähli serişdelerem adam eli bilen döredilipdir.

Wawilonyň iki sany esasy baýlygy – hasylly topragy hem bol suwly derýasy bolupdyr. Ähli döwürleriň beýik inženerçilik desgasy bilen, ýagny bent hem-de ägirt uly suwaryş kanallary arkaly wawilonly inženerler derýaň suwuny meýdana akdyrypdyrlar. Şol kanallar jülgaňiň in

çetindäki ýerlere-de suw eltipdir. Bu desga taryhdaky şeýle uly derejeli ilkinji desgalaryň biridir. Dünýä bu suwaryş desgasyň kömegi bilen alnan hasyly şol wagta çenli hiç haçan görmese nätjek.

Wawilonda höküm süren patyşalaryň taryhynda basyp almak ýa-da talamak ýaly wakalar juda seýrek gabat gelýär. Bolan söweşleriň aglabasy Wawilonyň erteki kysmy baýlygyna göz dikip gelen çet ýurtly basybalyjylara garşy, goranyş häsiýetli bolupdyr. Şäheriň hökümdarlarynyň ady olaryň akyl-paýhasy, ugurtapyjylygy hem adalatlylygy bilen taryhda galypdyr. Wawilonda dünýäni alsam diýýän ulumsy, nebisjeň monarhlar ýok eken.

Häzirki wagtda Wawilon şäher hökmünde ýokdur. Bu ýerde şäheri guran gaýratly adamlar, soňra olaryň nesilleri iki ýarym müň ýyl töweregi ýaşap şäheri terk edip gidensoňlar, Wawilon harabalyga öwürlip başlapdyr. Bu şäher Aziýada, Sues kanalynyň 950 kilometr gündogarynda, Pars aýlagynyň demirgazygynda, ABŞ-nyň Arizona ştatynyň Ýuma şäheri bilen bir guşaklykda ýerleşýär. Bu iki şäheriň howasy-da biri-birine örän meňzeş, gurak hem yssy.

Bireýýämle gürrüň oba hojalygynyň ösen sebiti bolan Ýefrat jülgesi ýene-de şondan öňki haly, gadymkysy ýaly, ýalynly ýel öwsüp duran çöle döňüpdir. Keliň saçy ýaly, şemala galgap oturan selçeň otlardyr gyrymsy agaçlar çölün tupany bilen göreşýärler. Indi bu ýerde hasylly ekin meýdanlary-da, uly şäherlerem, baý täjirleriň uzyn-uzyn kerwenleri-de ýok. Bu mekanda biziň eýýamymyzyň

başyndan tä biziň döwrümize çenli azak-tenek çarwa araplar ondan-oňa göçüşip, zordan mydar edýärler.

Jülgäň baýyrlary bagryny ýere berip ýatyr. Asyrlarboýy jahankeşdeler bu ýerde näçe gezen bolsalar-da, olaryň gözüne hiç hili üýtgeşik zat ilmandir. Güýçli ýagan ýagyşdan soň topragyň ýüzüne çykan keramika hem kerpiç döwürleri arheologlaryň ünsüni özüne çekipdir. Gazuw-agtaryş işlerini geçirmek maksady bilen, Ýewropa we Amerika muzeýleri tarapyndan maliýeleşdirilen ekspedisiýa baýyrlaryň astynda gadymy şäherleriň, has dogrusy, şäherleriň guburynyň basyrynyp ýatandygyny äşgär etdi.

Wawilon hem şol şäherleriň biri. Tas ýigrimi asyra golaý wagt ýel onuň üstüne çöl çägesini syradyp durupdyr. Toýun kerpiçlerden gurlan diwarlary ýumrulyp, ýene-de toýna öwrülip gidipdir. Bir wagtlar dünýäniň in baý şäheri bolan Wawilon häzir zeminiň bir üýşmejik gumy ýaly bolup otyr. Asyrlar bu şäheri adamzadyň hakydasyndan pozupdyr. Ýöne onuň köçelerinden aýry gadym asyrlaryň gumy aýrylansoň belent ybadathanalaryň, köşkleriň üsti açyldy.

Alymlaryň köpüsi Wawilonyň we bu jülgäniň beýleki şäherleriniň siwilizasiýasyny adamzadyň in gadymy taryhy hasaplaýarlar. Bu şäher hakdaky irki ýazgylar 8000 ýyl mundan owalky çeşmelerde duşýar. Alymlaryň şeýle senäni nämä salgylanyp kesgitländikleri has-da gyzykly. Wawilon harabalygyndan Günün tutulyşy hakynda ýazgy tapylypdyr. Astronomlar Wawilonda şeýle

Gün tutulmagynyň haçan bolandygyny hasaplap, wawilon senenamasy bilen biziň senenamazyň baglanyşygyny kesgitläpdirler.

Şeýlelikde, 8000 ýyl owal Wawilonda mekan tutan sumerleriň diwar bilen daşy gallanan şäherde, uly galada ýaşandyklaryny subut etdiler. Bu şäherleriň şol döwürden näçe asyr öň gurlandygyny diňe çaklaýmak galýar. Goraýjy diwara duwlanyp oturan ilatyň wagşy bolmajagy öz-özünden düşnükli. Taryha gulak goýsaň, olar ilkinji inženerler, ilkinji astronomlar, ilkinji matematikaçylar, ilkinji ykdysadyýetçiler hem-de ilkinji ýazuwy bolan adamlar bolupdyr.

Biz takyr jülgäni gülzarlyga öwren suwaryş desgalary hakda häli ýatlap geçipdik. Kanallaryň köp ýerini çäge gömse-de, ýöne entegem yzlary bildirip dur. Olaryň käbiriniň içinden onlarça at ýöredibermeli, şeýle giň hem çuň. Bu kanallar ABŞ-nyň Kolorado hem Ýuta ştatlarynyň iň uly kanallaryna deňeçerräk bar.

Wawilon inženerleri jülgäniň suwaryş desgasyndan kem bolmadyk başga-da bir ägirt uly taslamany gurupdyrlar. Örän oýlanyşykly gurnalan zeýsuw akabalary arkaly Ýefrat we Tigr derýalarynyň aşak akymalaryny guradyp, oba hojalygy üçin giň meýdanlary özleşdiripdirler.

Gadymy grek taryhçysy hem syýahatçysy Gerodot Wawilonyň gülläp ösen döwründe şähre gelip görüpdir hem-de bu şäher barada daşary ýurtly myhmanyň bize gelip ýeten ýeke-täk ýazgysyny galdyrypdyr. Ol öz ýagzylarynda

şäheriň keşbini, ýaşajylarynyň adaty bolmadyk ahlagyny, döp-dessurlaryny suratlandyrypdyr. Topraklarynyň juda mesdigini, bugdaý hem arpa hasylynyň bolçulygyny belläpdir.

Wawilonyň bireýýämki alaw ýaly labyrdan şöhraty sönse-de, onuň paýhasy bize gelip ýetipdir. Biz bu şäheriň ilatynyň ýazuwynyň bolanlygyna şükür etmeli, olara minnetdar bolmaly. O zamanlarda entek kagyzam oýlanyp tapylmandyr. Oňa derek Wawilonyň ýaşajylary öz pikirlerini toýun palçygyň ýüzüne klinopis arkaly ýazypdyrlar. Ýazyp bolanlaryndan soň ýazgyly palçygy oda salyp, bişiripdirler. Ýazgylaryň ölçegi, takmynan, ini 15, boýy 20 santimetr, galyňlygy 2 santimetr töweregi bolupdyr.

Klinopis ýazgylary biziň ulanýan häzirki zaman ýazuw görnüşimiz ýaly, giňden ýaýrapdyr. Ol ýazgylara rowaýatlary, goşgulary, taryhy maglumatlary, patyşanyň permanlaryny, hususy emläk hukuklaryny, bergi borçlaryny ýazypdyrlar. Ýazgylar hatda alysdaky şäherlere-de iberilipdir. Bu ýazgylar bize awtorlaryň şahsy durmuşy bilen tanyşmaga mümkinçilik berdi. Meselem, ýazgylaryň birinde bir müşderiniň sygyr getirip, deregine ýedi halta bugdaý alandygy, üç haltany şobada, galan dördüsini bolsa soň islän wagty alyp biljekdigi ýazylypdyr.

Arheloglar şäher harabalygynda münlerçe ýazgyly kitaphananyň üstüni açypdyrlar.

Wawilonyň täsinlikleriniň biri-de şäheriň daşyndaky äpet diwarlardyr. Alymlar ony müsür piramidalary ýaly,

«dünýäniň ýedi täsinliginiň» hataryna goşýarlar. Bu diwary şäheriň irki ösüş döwründe hökümdarlyk eden şazenany Semiramida gurdurypdyr diýýärler. Gazuw-agtaryş işlerinde diwaryň asyl durky anyklanylmadyr. Şonuň üçin diwaryň beýikliginiň nähili bolandygy belli däl. Ýöne diwaryň boýunyň 15-den 18 metre çenli bolan bolmagy ähtimal diýip çaklanylýar. Diwaryň daş tarapy bişen kerpiç bilen örtülip, töwereginde çuň suwly çukurlar gazylypdyr.

Diwaryň soňraky bölekleri biziň eýýamymyzdan 600 ýyl öň Nabopalasar patyşa tarapyndan gurlupdyr. Gerimi uly bolansoň, gurluşygyň tamamlanyşyny görmek bu patyşa nesip etmändir. Binanyň gurluşygyny onuň ogly, ady injil hekaýasyna girizilen Nawuhodonosor tamamlapdyr.

Bu diwarlaryň beýikligi hem uzynlygy haýran galdyrýar. Ygtybarly çeşmeleriň bellemegine görä, diwaryň boýy häzirki zamanyň on baş gatly jaýlaryna deňeçer, ýagny 50 metre golaý bolupdyr. Umumy uzynlygy, takmynan, 14-18 kilometrdir. Diwaryň üsti alty at goşulan araba ýörär derejede giň bolupdyr. Häzirki wagtda bu ägirt desganyň binýadynyň diňe fragmentleri, çukurlary galypdyr. Tebigy hadysalaryň ýetiren zyýanyndan gaýry, şu töwerekde ýaşaýan araplaram gurluşyk üçin diwaryň kerpiçlerini söküp alyp gidipdirler.

Söweşli wakalara baý şol eýýamyň basybalyjylarynyň ählisi diýen ýaly, wawilon diwaryny zabt etmek maksady bilen, nobatma-nobat goşun sürüpdirler. Wawilony boýun egdirmek islän patyşalar her

näçe köp bolsa-da, olaryň synanyşyklary netije bermändir. Taryhçylar ýygyn tartyp, edilen çozuşy çen bilen, azyndan 100 müň atly, 25 müň söweş arabaly, hersi 1000 adamdan ybarat 1200 sany polkly goşun bolandyr diýip çaklaýarlar. Söweşe taýýarlyk görmek, harby ätiýaçlyklary toplamak, ýolda ammarlary gurmak üçin, iki ýyldan üç ýyla çenli wagt gerek bolandyr diýýärler.

Wawilon köp babatda häzirki şäherlere meňzeş bolupdyr. Şäheriň köçeleri, dükanlary bar eken. Söwdagärler ýaşayyş toplumlaryna aýlanyp, haryt satypdyrlar. Sadaka berýän adamlar sadakalaryny ybadathanalara ugradypdyrlar. Şäheriň merkezinde içki diwarlar gallap duran patyşa köşki bolupdyr. Ol diwar şäheriň daşky diwaryndanam beýik bolupmyşyn.

Wawilonyň suratkeşleriniň, senetçileriniň elinden dür dökülýär eken. Olar heýkelleri, suratlary döredipdirler, mata dokapdyrlar, altyndan dürli önümleri, demirden ýaraglary, oba hojalyk gurallaryny, zergärler ajaýyp şaý-sepleri ýasapdyrlar. Ol şaý-sepleriň köpüsi şäheriň baý ýaşajylarynyň mazaryndan tapylyp, häzirki wagtda dünýäniň belli muzeýlerinde saklanylýar.

Bütün adamzat daş paltaly agaç çapyp, uýy kremniý bilen uçlanan naýzalarda, peýkamlarda aw edýän eýýamy wawilonlylar demir palta, demir uçly naýzadyr peýkam ulanypdyr.

Wawilonlylar sowatly ykdysadyýetçi hem söwdagär bolupdyr. Mälim bolşuna görä, alyş-çalyş serişdesi

hökmünde puly-da ilkinji bolup şular oýlap tapypdyr, şeýle-de algy-bergi ýazgylaryny, emläk eýeçiligini tassyklaýan resminamalary-da ýöredipdirler.

Wawilon öz taryhynda, miladydan öňki 540-njy ýyla çenli, ýeke gezegem basylyp alynmandyr. Hatda şol wagtda-da diwardan ötüp bilmändirler. Wawilonyň ýykylyşy juda geň ýagdaýda bolupdyr. Öz zamanasynyň belli basybalyjysy bolan Pars patyşasy Kir şähere zabt edip başlaýar. Wawilon patyşasy Nabonidanyň geňeşçileri şäheri gabawa bermän, şäherden çykyp, duşmany açyk meýdanda garşy almaga razy edipdirler. Söweşde Wawilon goşuny ýeňlip, diri galanlary gaçyp gutulypdyr. Kir Wawilonyň açyk derwezesinden arkaýyn girip, diwarda gaýtawul görmän şähere eýelik edipdir.

Şol günden soň Wawilonyň kuwwaty, abraýy pese düşüp başlap, birnäçe asyr geçensoň şäher boşapdyr. Dünýäniň iň baý şäheri ýer bilen ýegsan etjek ýelleriň hem çägäniň ygtyýaryna goýlupdyr. Wawilon ýykyldy, şondan soň onuň ezenegi hiç haçanam ýerden galmady. Emma bu şäher biziň siwilizasiýamyza ymgyr köp zat peşgeş berdi.

El bilen tutup saklap bolmaýan wagt beýik diwarlary hem köşkleri tozana öwürdi, ýöne Wawilonyň paýhasy asyrlar geçse-de ýaşar.

KITAP BARADA MAGLUMAT

Kitabyň awtory:

Jorj KLEÝSON

Türkmen diline terjime eden:

Seyitmyrat GELDIÝEW

Kitaby PDF formata geçiren:

Toýly SAZAKOW

PDF formata geçirildi:

11.11.2021 ý. 22:44:14

Kitabyň çeşmesi:

«Biznes reklama» gazetini

A red starburst graphic with a green outline, containing text.

Robert
Kiŷosakiniņ iņ
gowy gŕyān
kitabŷ